

EIDSVOLLS Plass og Studenterlunden

En studie av byrommets funksjonelle, estetiske og symbolske kvaliteter med utgangspunkt i Lund og Slaattos engasjement på 1970- og 80-tallet.

Ingvild Simers Moe
Hovedoppgave i kunsthistorie
Institutt for filosofi, idé-
og kunsthistorie og klassiske språk
Universitetet i Oslo
April 2006

Forord

For en lite reisevant lillehamring var Oslo engang en stor by. På klassetur med ungdomskolen var det med skrekkblandet fryd vi inntok hovedstaden. Det tryggeste var å bevege seg opp og ned Karl Johan. Var man litt bedre kjent, fant man kanskje fram til Aker Brygge eller Oslo City.

Senere har besøkene til Oslo blitt mange, men da jeg ankom Oslo en sen augustkveld i 2002, var det som om jeg kom dit for første gang på ny. Dette var min første kveld som *Osloborger*. Jeg hadde tatt toget fra hjembyen Lillehammer og gikk av ved Nationaltheatret stasjon. Her skulle jeg møte en venninne som jeg skulle bo hos de første dagene inntil jeg fant meg noe eget. Spenningen i å ankomme et nytt bosted skjerpet sansene mine og jeg følte hvordan følelsen av Oslo krøp innunder huden. Opp fra stasjonens underjordiske ganger kjente jeg stanken av søppel og gatekjøkkenmat. Jeg hørte intense afrikanske trommer fra en gatemusiker ved utgangsdørene blande seg med bruset fra fontenen ute på plassen. Oppe i den varme sensommerkvelden så jeg neonskiltene blinke bak trærne og blant mylderet av mennesker min venninnes kjente ansikt.

Lite visste jeg da at dette møtet og dette stedet noe senere skulle bli tema for min hovedoppgave og at denne intense opplevelsen av Oslo skulle påvirke mine tanker om hvordan en analyse skulle gjennomføres.

Denne oppgaven er skrevet med min farmor i tankene. Dessverre levde hun ikke lenge nok til at hun selv fikk se det ferdige resultatet.

Takk til veileder Kari Hoel for oppmuntring og gode råd og til veiledervikar Espen Johnsen for inspirasjon og kritiske spørsmål som brakte meg videre i arbeidet. Takk til Kjell Lund og Thomas Thiis-Evensen som villig svarte på mine spørsmål og til mine mange *abbed Vallet'er*¹ som gjennom samtaler har gitt meg nye ideer og inspirasjon; ukjent mann i Parkkafeen på Lillehammer (som foreslo at jeg skulle skrive hovedoppgave om fontener), etnologistudent Guro Bjørnstad og litteraturstudent Liv Edsberg, medstudenter Line Engen, Nina Marie Haugen og Marie Fongaard Seim. Tusen takk til mamma, pappa og Sigrun, medstudenter Silje Hjørungnes og Christine Piro Volan for korrekturlesning og gode råd.

---

¹ Formuleringen brukes av Thomas Hylland Eriksen i et forord til Umberto Ecos bok og beskriver hvordan impulser fra andre kan skape ideer hos en selv. Thomas Hylland Eriksen: "Forord" i Umberto Eco: *Kunsten å skrive en akademisk oppgave, Hovedoppgave og masteroppgave*, 2002, s. 16f. Se også Umberto Eco: *Kunsten å skrive en akademisk oppgave...*, 2002, s.24ff.

Takk til Kristian for dataassistanse, språklige innspill og oppmuntring. Takk til alle venner for helt nødvendige avbrekk.

Oslo, April 2006

Ingvild Simers Moe

INNHold

INNLEDNING	1
PRESENTASJON AV OPPGAVENS TEMA	1
Innhold og problemstillinger	3
Avgrensning.....	4
Begrepsavklaringer	5
METODE.....	7
Et semiotisk perspektiv	8
KILDER.....	10
Litteratur	11
FORSKNINGSHISTORIKK.....	12

DEL 1: BAKGRUNN

I. Teoretisk kontekst	13
ETTERKRIGSARKITEKTUREN – BRUDD ELLER VIDEREFØRING?	13
Strukturalisme.....	15
Postmodernisme.....	18
UTFORMING AV VÅRE OMGIVELSER – BY- OG STEDSTEORIER	21
Amerikanske impulser: Kevin Lynch og Jane Jacobs.....	21
Christian Norberg-Schulz og stedsfenomenologien.....	22
Jan Gehl og environmental psychology	25
II. Kjell Lund og Nils Slaatto	27
UTVALGTE BYGNINGER OG PROSJEKTER.....	29
Asker Rådhus, 1958-1963.....	29
Trearkitektur	30
St. Hallvard kirke og kloster, 1958-1966.....	31
Det norske Veritas I, 1972-1976 og Veritas II, 1981-1983.....	32
Norges Bank, 1974-1987	33
Vernebygg over domkirkeruinen på Hamar, 1987-1998	35

DEL 2: EIDSVOLLS Plass OG STUDENTERLUNDEN

III. Forutsetninger – sentrumsparkens beliggenhet og historie	38
LOKALISERING OG TOPOGRAFI	38
FRA UBEFOLKET LØKKE TIL PARKANLEGG	40
Plasseringen av slottet og paradegaten Karl Johan	40
Ruseløkken bebygges	41
Stortinget og Eidsvolls plass.....	43

Nationaltheatret og livet i Studenterlunden	44
Konkurranser og urealiserte forslag	45
Opprustning og anleggsarbeid: Eidsvolls plass og Studenterlunden fra 1950- til 1970-tallet	48
IV. Prosess – Lund og Slaattos arbeid fra idé til iverksettelse	50
TO ARKITEKTKONKURRANSER FOR OSLO SENTRUM	50
SENTRUMSPLANEN 1974	51
EIDSVOLLS Plass	54
STUDENTERLUNDEN	56
Teaterplassen, musikkpaviljongen og uterestauranten <i>Paviljongen</i>	57
Ombygging i Nationaltheatret	58
Teaterhagen og Johanne Dybwads plass	58
NYE FORANDRINGER – EIDSVOLLS Plass FORAN STORTINGET	62
V. Form og funksjon – Lund og Slaattos ferdige utforming	64
EIDSVOLLS Plass	64
STUDENTERLUNDEN	69
Teaterplassen	69
Teaterhagen	70
Johanne Dybwads plass	73
ET SAMMENHENGENDE PARKBELTE?	75
VI. Betydning og mening. Eidsvolls plass og Studenterlunden som symbol, metafor, fortelling og myte... 80	80
METAFOR OG SYMBOL	80
Storstue, hjerte og katedral - Eidsvolls plass og Studenterlunden	82
FORTELLING OG MYTE	84
Navnevandring	87
VII. Oppsummering og konklusjon	90
Stedstilhørighet – i dag?	95
ETTERORD	97
HOVEDSTADSAKSJONEN OG OPPRUSTNINGEN AV SENTRUMSPARKEN	97
”Sentrumsparken”	98
Nye kiosker	99
Per Aabels plass	100
Tordenskiolds terrasse	101
Litteraturliste	104
UTRYKTE KILDER	111
Sammendrag	113

INNLEDNING

PRESENTASJON AV OPPGAVENS TEMA

Målet med denne oppgaven er å presentere utformingen av Eidsvolls plass og Studentertunden i lys av funksjonelle, estetiske og symbolske kvaliteter. Spesielt ønsker jeg å gi en samlet presentasjon av arkitektene Kjell Lund og Nils Slaattos bidrag til byrommet i perioden 1974 til 1989.

Byggevirksomheten i Norge etter andre verdenskrig var i høy grad knyttet til sosial boligbygging. Boligene ble plassert utenfor sentrale områder som var forbeholdt kontorer og forretningsvirksomhet. Drabantbyene førte til folketomme bysentra etter arbeidstid, samtidig som høye boligblokker virket fremmedgjørende og menneskefiendtlige. På 1970-tallet skjedde det en holdningsendring; igjen ble det bygget boliger i byen og man fikk ny interesse for opprustning av bykjernen. I Norge ble det følgende tiår en gullalder for forming av byrom i hovedstaden.² Det var i denne perioden Lund og Slaattos samarbeidelse av parkbeltet mellom Karl Johans gate og Stortingsgata fant sted.

Eidsvolls plass og Studentertunden består i dag av tre kvartaler. I denne oppgaven brukes for enkelhets skyld samlebetegnelsen *sentrumsparken*³ i sammenhenger hvor det refereres til hele parkbeltet.

Eidsvolls plass utgjør to kvartaler som deles av Rosenkrantzgate. Mer presist skiller vi mellom *Eidsvolls plass foran Stortinget* og *Eidsvolls plass*⁴, eventuelt mellom henholdsvis *Eidsvolls plass øst* og *Eidsvolls plass vest*⁵. Eidsvolls plass vest er også kjent under den folkelige betegnelsen *Spikersuppa*. Jeg har valgt å bruke den første av de to nevnte inndelingene. Dette innebærer at jeg kun bruker *Eidsvolls plass* dersom det er tale om

---

² Tone Lindheim: "Byens rom" i *Byggekunst* nr. 4, 1990, s. 219.

³ Thomas Thiis-Evensen bruker betegnelsen "Sentrumsparken" for første gang i *Byens uttrykksformer. En metode for estetisk byforming*, 1992, s. 182ff. Jeg har i løpet av arbeidsprosessen blitt klar over problemene knyttet til bruken av denne betegnelsen som et egnenavn slik det gjøres av Thomas Thiis-Evensen. En fellesbetegnelse på de tre kvartalene har uansett vært nødvendig og jeg har derfor valgt å bruke ordet *sentrumsparken* som et substantiv med liten forbokstav. I en samtale med Thiis-Evensen bekrefter han at dette ikke er noen offisiell betegnelse, men "en hensiktsmessighetsbetegnelse, som har vist seg meget operativ". Intervju med Thomas Thiis-Evensen på Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo 17. januar 2006.

⁴ Brukt av Arne Brenna: *Eidsvolds plass, Studentertunden og glasshuset*, 1985.

⁵ Brukt blant annet i Premissdokumentene fra Hovedstadsaksjonens hjemmesider, <http://www.hovedstaden.info/premissdok/pilotsteder/sentrumsparken.pdf>, 23. november 2005.

kvartalet mellom Rosenkrantzgate og Stortingsgaten. Gjelder det kvartalet *foran* Stortinget gjør jeg oppmerksom på dette.

Studenterlunden er det tredje kvartalet, rett overfor Universitetet (Figur 1). Man kan merke seg at det her har skjedd en uformell navnevandring. Mange kaller det som egentlig heter Eidsvoll's plass for Studenterlunden. Jeg har valgt å bruke de formelt korrekte navnene, og vil avslutningsvis i oppgaven kommentere mulige årsaker til navneforskyvingen. Plassen foran inngangen til Nationalteatret kan mer bestemt kalles for *teaterplassen*, plassen ved nedgangen til stasjonen heter *Johanne Dybwads plass* og området i mellom kalles *Teaterhagen*.

Arkitektene Kjell Lund (1927-) og Nils Slaatto (1923-2001) fikk i oppdrag å utforme dette sentrumsområdet i 1973. Arbeidet med Eidsvoll's plass foran Stortinget var da allerede igangsatt og arkitektene fikk derfor kun gjennomslag for sine forslag for Eidsvoll's plass og Studenterlunden. Prosessen fra deres første ideer ble unnfanget til fontenen på Johanne Dybwads plass ble montert i 1989 og markerte en slags ferdigstillelse⁶ av sentrumsparken, strakte seg over femten år. Gjennom disse årene skapte deres arbeid tidvis sterke reaksjoner. Sentrumsparken ligger i krysningspunktet mellom noen av de viktigste statsfunksjonene i Norge. Plassrommets historie skriver seg tilbake til perioden da Oslo ble hovedstad i den nye nasjonen Norge og har blitt et kjent og kjært sted for mange nordmenn. Byens *hjerter* eller *storstue* er derfor beskrivelser som ofte blir brukt i omtalen av dette byrommet – endringer av slike steder går ikke upåaktet hen.

Den langvarige byggeprosessen gjorde at arkitektenes første planer og ideer ble endret underveis. Derfor er det også mye som skiller de to kvartalene. Begge har en fontene, et plassrom og en uteservering, men utformingen er preget av ulike estetiske valg og funksjonelle krav. Mens utformingen av Eidsvoll's plass og de opprinnelige planene for Studenterlunden hovedsaklig demonstrerer Kjell Lunds arkitekturstil, ble Studenterlunden mer preget av Nils Slaattos ideer.

Resultatet av Lund og Slaattos arbeid, da sentrumsparken igjen ble tilgjengelig for byens borgere og dens tilreisende, fikk varierende mottagelse. Men med tiden fikk plassrommet igjen en posisjon hos folk som svarte til den posisjon plassrommet før hadde hatt. Arkitektene greide med sin utforming å fastholde byrommets tema og karakter, samtidig

---

⁶ Som jeg vil komme inn på flere steder i oppgaven tilhører uferdighet og stadig utvikling byrommets natur. Det blir derfor vanskelig å tale om en definitiv ferdigstillelse.

som de har satt sitt spesielle preg på parkdraget i Oslo sentrum. Det kan være interessant å se på hvorvidt plassrommet fanger opp Oslos særpreg og hvorfor flere vil hevde at ”Oslo er mest Oslo”⁷ i akkurat denne delen av Karl Johans gate.

Innhold og problemstillinger

Fascinasjonen for fenomenet *stedstilhørighet* var utgangspunktet da jeg valgte byrom og arkitektur som tema for min hovedoppgave. Hvorfor føler mennesker sterke bånd til sine fysiske omgivelser? Jeg har valgt å belyse fenomenet ved å studere dette særegne plassrommet i Oslo. En overordnet målsetting har derfor blitt å gjøre rede for to arkitekters bidrag til et bestemt byrom i en gitt periode.

Tre aspekter søkes belyst gjennom følgende spørsmål, som berøres flere steder i oppgaven:

- 1. Hvordan har Lund og Slaattos utforming påvirket parkens funksjon, dens sosiale liv og aktivitet. Hvorvidt fungerer Eidsvoll's plass og Studenterlunden som et møtested?*
- 2. Hva er karakteristisk for Lund og Slaattos fysiske tilføyelser og estetikk? I hvilken grad er Eidsvoll's plass og Studenterlunden stedstilpasset?*
- 3. Hvordan kommer plassrommets symbolske dimensjon til uttrykk? I hvilken grad kan Eidsvoll's plass og Studenterlunden skape en form for stedstilhørighet?*

I oppgavens første del har siktemålet vært å gi en bakgrunn for det tema jeg har valgt å studere; i kapittel én belyser jeg samtidens teori og stilhistorie med særlig vekt på temaene byplanlegging og byrom og presenterer viktige teoretikere fra den aktuelle perioden. I kapittel to presenteres Lund og Slaatto som arkitekter og videre et utvalg av deres viktigste bygninger og prosjekter. Her vil jeg også diskutere hva som kan sies å være deres arkitekturteoretiske forankring.

I del to kommer jeg inn på det som er selve temaet for oppgaven; Eidsvoll's plass og Studenterlunden. I kapittel tre tematiseres de *forutsetninger* som lå til grunn da Lund og

---

⁷ Ulf Grønvold: *Lund og Slaatto*, 1988, s. 348.

Slaatto fikk i oppdrag å utforme området hva gjelder lokalisering og topografi og den historiske bakgrunnen. Deretter fokuseres det i kapittel fire på Lund og Slaattos arbeid og *prosessen* fra idé til iverksettelse for å vise hvilke arkitektoniske vurderinger som er gjort underveis. I kapittel fem presenteres det ferdige resultatet, med særlig vekt på utvalgte soners *form* og *funksjon*. Kapittel seks tar for seg byrommets *betydning* og *mening* slik den skapes gjennom beskrivelser og fortellinger knyttet til plassrommet. I kapittel sju, ”Oppsummering og konklusjon”, samles trådene og de ulike spørsmål som ble reist innledningsvis vil besvares.

Et byrom vil som regel være i kontinuerlig endring. Behovene som stilles til gode byrom vil variere, og byrommene bør derfor kunne endres for å tilpasses skiftende behov.

I forbindelse med markeringen av 100 års jubileet for unionsoppløsningen mellom Sverige og Norge i 2005 har deler av området omkring Karl Johans gate og sentrumsparken vært gjenstand for opprustning. Arbeidet har, foruten stor anleggsvirksomhet og utilgjengeliggjøring av mitt studieobjekt i sluttfasen, medført en rekke endringer. Det er blant annet foretatt oppgradering og justering av gulvbelegg og møbler, og tilføyelser som nye Narvesenkiosker og opprettelsen av den såkalte *Tordenskiolds terrasse*. Dette har skapt en spesiell utfordring i arbeidet med denne oppgaven. Det som har vært tema for mitt forskningsprosjekt har i løpet av kort tid blitt historie. Rent skrive teknisk har det ført til at jeg har måttet være svært bevisst valg av verbform, slik at jeg gjennom bruk av verbets tider har kunnet presisere hva som fremdeles står uforandret.

Grunnet denne spesielle situasjonen synes jeg det er naturlig også å kommentere plassrommets seneste tilskudd og endringer. Jeg har derfor i et etterord tatt for meg Hovedstadsaksjonens arbeid i sentrumsparken fra 2002.

Avgrensning

Oppgavens hovedfokus er rettet mot Lund og Slaattos bidrag i sentrumsparken i perioden 1974 til 1989 og bakgrunnen for dette. Når det gjelder presentasjonen av de historiske forutsetningene har jeg derfor støttet meg til det som finnes av sekundærkilder.

Av hensyn til oppgavens omfang kommer jeg til å fokusere spesielt på utvalgte deler av plassrommet. På Eidsvoll's plass vil jeg spesielt ta for meg plassrommet rundt Wergelandsstatuen og bassengområdet. Jeg vil i liten grad komme inn på Eidsvoll's plass foran Stortinget, da Lund og Slaatto ikke fikk innflytelse på utformningen her. I

Studenterlunden er det mest interessant å ta for seg teaterplassen, teaterhagen og Johanne Dybwads plass.

Det blir umulig å avgrense denne oppgaven til bare å omhandle den estetiske utformingen. Praktiske hensyn har i like stor grad satt sitt preg på Lund og Slaattos utforming av byrommet.

Siden fokus ligger på plassutformingen vil jeg ikke legge vekt på å analysere bygninger som Nationalteatret, serveringsstedene og Narvesenkioskene som selvstendige verk, ei heller vil jeg fokusere på plassrommets skulpturer som isolerte kunstobjekter. Det sentrale er å få fram Lund og Slaattos bidrag; deres tilføyelser og omstrukturering av det opprinnelige.

Begrepsavklaringer

Planlegging er blitt en sak for administratorer og esteter. [...] Det skjer planlegging hele tiden, men det er fysisk planlegging, og det er ikke det samme som byplanlegging eller byutviklingsplanlegging som krever en sammenvevning av sosial, kulturell, økonomisk og næringsrelatert planlegging.⁸

Dette skriver samfunnsgeograf John Pløger i artikkelen ”Byplanlegging for en ny urbanisme?” i *Morgenbladet* 28. mai 2004. Samtidig som han belyser kompleksiteten i fagfeltet, demonstrerer han også mylderet av ulike begreper knyttet til temaet byplanlegging. Byplansaker involverer mange aktører fra ulike fagfelt. Selve byen som fenomen forutsetter utvikling både i vekst og endrede bruksmønstre. Dette innebærer at byplanleggingsbegrepet må redefineres kontinuerlig. Byplanleggingen vil hele tiden innebære nye spørsmål og oppgaver, eller en ”ny urbanisme”, som Pløger kaller det.

Urbanisme er et omdiskutert begrep. Innenfor arkitekturen kan det defineres som et fagfelt som dreier seg om ”kunsten å bygge byer” eller om vitenskapen knyttet til ”byens utvikling og metoder for kontroll av byutvidelse og styring av urban transformasjon”. Begrepet dekker med andre ord både arkitektpraksisen og byplanleggerpraksisen.⁹ Urbanisme kan også innebære et syn på byen som en helhetlig arkitektonisk organisme der bygningsarv, folkeliv og landskap også må tas i betraktning.¹⁰

---

⁸ John Pløger: ”Byplanlegging for en ny urbanisme?” i *Morgenbladet*, 28. mai, 2004.

⁹ Karl Otto Ellefsen sitert i Jonny Aspen og John Pløger: *På sporet av byen*, 1997, s. 19 (I ”På sporet av byteorien” av John Pløger).

¹⁰ Jan Carlsen: ”Den nye arkitektrollen” i *Morgenbladet* 20. februar, 2004, 28. årgang.

I tett bebyggelse oppstår det mellom bygningene områder, gater og plasser eller det vi kaller *byrom*. Arkitekturteoretiker og professor ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, Thomas Thiis-Evensen, definerer byens rom som en arena for det offentlige liv og hevder at byrommene ideelt sett skal være ”byborgerenes *fellesrom*”¹¹. Men dette er ikke alltid tilfellet i praksis. Enkelte vil hevde at vi den siste tiden har sett økt ekskludering og privatisering av byrommene for å holde uønskede samfunnsgrupper borte.¹²

I følge arkitekt og byplanlegger Peter Butenschøn er byens offentlige rom en arena både for konflikt og harmoni. Samtidig trekker Butenschøn fram møtet med det ukjente som det viktigste trekk for hvordan det offentlige rommet kan fungere som en ”siviliserende arena”. Det er her vi tilegner oss erfaring og kunnskap om grupper i samfunnet som vi selv ikke er en del av.¹³

I forbindelse med byrom snakker vi gjerne om dets *vegger, gulv og møbler*. Veggene dannes av de omkringliggende bygningens fasader eller andre former for avgrensende *kanter*, markdekket eller belegget kalles gulv og lykter, benker, søppelkasser o.l. blir omtalt som møbler. I tillegg utsmykkes ofte rommene med fontener, skulpturer eller statuer som også er en form for møblering av byrommet.

Vegger, gulv, møbler, vegetasjon og vann utgjør viktige elementer i et byrom. Plassrom og parker skal ofte være et sted for rekreasjon og inneholder derfor bestemte elementer som bidrar til å skape distanse til den travle byen. Vegetasjon og vann er byromselementer som gir assosiasjoner til naturen, men slike elementer kan også brukes for å skape romlighet eller markere linjer og akser. Materialvalg og utforming av kanter og gulv har også mye å si for byrommets preg, og kan dessuten si noe om den intenderte bruken og om hvilke idealer som har vært gjeldende.¹⁴

Det finnes også ulike typer plassrom. Byplanteoretikeren Camillo Sitte gjorde i 1889 følgende inndeling av plassrom fra middelalderen og renessansen: ”1. Kirke- og katedralplassen, 2.

---

¹¹ Thomas Thiis-Evensen: *Byens uttrykksformer...*, 1992, s. 14.

¹² Et konkret eksempel fra den senere tid er politiaksjonene mot de narkomane på ”Plata” i Oslo i 2004-05 eller tiltakene som blir gjort for at skatere ikke skal kunne bruke byen.

¹³ Peter Butenschøn: ”Felles og private rom i et sivilisert samfunn” i Butenschøn og Hersleth Holsen (red.): *Til stede. Byens rom*, 2003, s. 12f.

¹⁴ Tone Lindheim: ”Byens rom. Nye rammer for landskapsarkitekturen” i *Byggekunst* nr. 4, 1990, s. 219.

Verdslig hovedplass, gjerne tilknyttet rådhuset, 3. Markedsplassen.”¹⁵ Christian Norberg-Schulz skilte mellom ”den rettede *forplass* foran et rådhus, en kirke, et slott, *symbolplassen* [som] er et stedsuttrykk i seg selv, og *torvet* som bevarer plassens opprinnelige funksjon.”¹⁶ Ut fra Norberg-Schulz’ definisjon kan man si at sentrumsparken fungerer både som forplass og symbolplass.

METODE

Å skrive om arkitektur, byplan og byrom innenfor kunsthistoriefaget byr på særskilte utfordringer. Arkitekter ønsker ofte ikke å plasseres i bås og ofte har de en langt mer praktisk tilnærming til faget enn personer uten profesjonsutdannelse. Kunsthistorikere har hatt en forkjærlighet for fortolkning og plassering av et verk innenfor en stilretning. Ut over en stilhistorisk analyse, vil jeg se verket i forhold til arkitektenes biografi, den kulturelle konteksten verket har oppstått i og praktiske omstendigheter rundt byggeprosessen. Dette er i tråd med det professor i urbanisme ved Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, Karl Otto Ellefsen, betegner som ”moderne kunsthistorisk forskning” innenfor arkitekturen.¹⁷

Man kan si at byrom er uferdige på flere nivåer. Slik stadige oppgraderinger og endringer er en del av byrommets natur, likeledes er menneskers opplevelse av byrommene ukontrollerbare. Byrommene forandres avhengig av værforhold, årstid og tid på døgnet, dessuten vil mennesker og ulike hendelser også prege opplevelsen byrommene gir:

Like a piece of architecture, the city is a construction in space, but one of vast scale, a thing perceived only in the course of long spans of time. City design is therefore a temporal art, but it can rarely use the controlled and limited sequences of other temporal arts like music. On different occasions and for different people, the sequences are reversed, interrupted, abandoned, cut across. It is seen in all lights and all weathers.¹⁸

Jeg har av praktiske hensyn allikevel forsøkt å forholde meg til plassrommet mest mulig som et ”verk”, avgrenset i tid og rom. Dette innebærer at jeg har begrenset min behandling av

---

¹⁵ Erik Lorange: *Byen i landskapet, rommene i byen*, 1984, s. 33.

¹⁶ Christian Norberg-Schulz i samtale med Arnfinn Bø-Rygg i ”Samtalen” i Thiis-Evensen, Mohr og Vaa (red.): *Møtestedet*, 1999, s. 15.

¹⁷ Karl Otto Ellefsen: ”Arkitektur”, kompendium i Planleggingskunnskap, grunnkurs høst 2003, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, s. 129. Teksten er hentet fra Karl Otto Ellefsen (red.): *Arkitektur*, 1994.

¹⁸ Kevin Lynch: *The Image of the City*, 1992, s. 1.

plassrommet til perioden Lund og Slaatto arbeidet med det, og betrakter plassrommet slik det framsto i 1989 som ”ferdig”. Slik sett er dette en historisk, verksorientert oppgave.

Å studere arkitektur og byrom innebærer at funksjon og bruk også må vies oppmersomhet. Dette kan medføre at en oppgave om disse temaene kanskje får et mer samfunnsvitenskapelig preg. I sin kompleksitet tilhører det byrommets særegenhet at det involverer problemstillinger som foruten arkitekturteori også går over i fagfelt som blant annet sosiologi, sosialantropologi, etnologi, idèhistorie og bygeografi.¹⁹ Derfor er det nærmest umulig å skrive om et tema som byrom uten å krysse faggrensene. Spesielt i oppgavens avsluttende del har jeg latt meg inspirere av metoder og teorier mer vanlige innenfor andre fag.

Et semiotisk perspektiv

Etter å ha gjennomført en historisk orientert tilnærming til verket i første del av oppgaven, vil jeg i oppgavens siste del behandle materialet i lys av en mer tverrfaglig teori som begynte å utvikle seg mot slutten av 1970-tallet og som har betydning også i dag.²⁰ I kapittel seks vil jeg se på hvordan byen og byrom generelt og Eidsvolls plass og Studenterlunden spesielt, representeres gjennom beskrivelser og fortellinger. Dette innebærer en semiotisk tilnærming slik den utviklet seg fra lingvistikken og Ferdinand de Saussures (1857-1913) teorier. Herunder ligger en oppfatning om at betydning og mening konstrueres ved hjelp av språket, innenfor en bestemt diskurs.²¹ Gjennom språket gjør vi verden omkring oss forståelig og språket fungerer dermed som et medium der noe kan tilskrives mening eller betydning. Språket er slik sett et ”refleksjonsmedium hvor tenkningen utspiller seg.” Mens språket er en lingvistisk struktur, er diskursen den grunnleggende vitensrammen omkring det omtalte emnet.²²

Jeg forholder meg i denne sammenheng med andre ord til den grunnleggende, lingvistiske formen for semiotikk, hvor det er det skrevne eller uttalte språket som betraktes som meningsbærende.

---

¹⁹ John Pløger: ”På sporet av byteorien” i Jonny Aspen og John Pløger (red.): *På sporet av byen. Lesninger av senmoderne byliv*, 1997, s. 5.

²⁰ Ibid., s. 6.

²¹ Diskurs vil si ”betydningsskapende praksiser som er formet av spesifikke kombinasjoner av fortellinger, begreper, ideologier og vitensformasjoner. [...] Diskurser innrammer meddelelser og utsagn, og de innrammer vår forståelse av fenomener.” John Pløger: ”På sporet av byteorien” i Jonny Aspen og John Pløger (red.): *På sporet av byen. Lesninger av senmoderne byliv*, 1997, s. 6f.

²² John Pløger: ”På sporet av byteorien” i Jonny Aspen og John Pløger (red.): *På sporet av byen...*, 1997, s. 27f.

I disse dager opplever vi hvordan tekstlige billedgjøringer brukes bevisst som en del av bypolitikken. Slik reklamefolk forsøker å selge produkter ved å plassere det inn i en *fortelling* som appellerer til folks drøm om et bedre liv,²³ har også næringsliv og politikere innsett den økonomiske verdien av å knytte gode assosiasjoner til en by. Imagebygging eller merkevarebygging har derfor vært et hett tema innenfor bypolitikken de siste årene.²⁴ Dette fordi økende bosetting, arbeidsplasser og konsum, i følge den markedsliberalistiske logikken, har en sammenheng med økonomisk vekst.

Arkitektur og landskap kan sies å være former for symbolske representasjoner som til stadighet kan tolkes og re-tolkes. ”Vi møter således overalt i byen representasjoner i form av materialiserte tegn enten det er tale om landskapets form, arkitektur eller språklige ytringer. [...] Representasjoner er noe som produseres og iscenesettes, og noe som omtales, sanses og tolkes.”²⁵

Dette betyr selvfølgelig ikke at alt kan reduseres til språk. Byens basis er dens fysiske form og eventuelle endringer i byen er selvsagt nødt til å innbefatte endring av denne. Men siden byens tekst er med å forme vår forståelse av byen bør den også tas på alvor.²⁶

Professor i samfunnsgeografi John Pløger har i sin bok *Byens språk* fra 2001 gitt en god introduksjon til perspektiver på byen som språk. Jeg mener disse perspektivene også kan omformuleres til å gjelde for byrom: ”Hva en by er, er også et spørsmål om hvordan vi omtaler den, beskriver den, metaforiserer den.”²⁷ Ved å bruke dette perspektivet som et utgangspunkt også for forståelsen av byrom, har jeg i kapittel seks tatt for meg metaforer og symboler brukt i forbindelse med Eidsvolls plass og Studentertunden, som en form for språklig virkemiddel som forteller oss noe om en bakenforliggende mening.

Jeg vil i kapittel seks også se på hvordan metaforer og symboler inngår som en del av en fortelling eller en historie. Begrepet *fortelling* kan defineres som ”narrative fremstillinger som innebærer påstander om hvilke personer, hendelser eller verdier som er viktige og som har vært med på å skape fortiden og gi premisser for nåtiden.” En særlig viktig egenskap ved

---

²³ Ingebrigt Steen Jensen: *Ona fyr*, 2002, s. 42ff.

²⁴ I f.eks Drammen og Hokksund er det satt i gang et større arbeid for å forsøke å kvitte seg med et ”et dårlig image” ved å bygge opp byene som merkevarer. Se Arthur Wøhni: ”Drammen. Byutvikling som begeistrer” i *Kontur Tidsskrift* nr. 7/8, 2003, s. 83ff.

²⁵ John Pløger: ”På sporet av byteorien” i Jonny Aspen og John Pløger (red.): *På sporet av byen...*, 1997, s. 30.

²⁶ John Pløger: *Byens språk*, 2001, s. 184.

²⁷ *Ibid.*, s. 182.

fortellingen er det at den gjentas i utallige variasjoner, ”de skapes, forhandles frem og de endres.”²⁸ Fortellingsbegrepet kan settes i sammenheng med myten som var et fenomen semiologen Roland Barthes studerte inngående. Myten kan defineres som:

[...] en fortelling som bruker symboler, dvs. metaforer, som i overført betydning ikke uten videre kan oversettes bokstavelig. Myter krever en tolkning som frembringer den skjulte meningen. Det betyr at myter har en symbolsk realitet. Den overskrider i sitt innhold de faktiske, historiske begivenhetene.²⁹

Man kan på samme måte stille spørsmål ved *historiens* sannhetsverdi. Ordet historie betegner historiens gang og beretningen om dette forløpet. Men også historien inngår i en diskurs og vil alltid være preget av fortolkning og utvelgelse. Vår forståelse av historien er forankret i små og store fortellinger. I dette kapitlet vil jeg også forsøke å forklare hvordan mitt materiale inngår som et ledd i en større fortelling. Jeg vil også se på hvorvidt den fysiske utformingen bærer preg av dette.

KILDER

Jeg baserer min studie først og fremst på skriftlige kilder. Primærlitteraturen består av bøker og artikler fra *Byggekunst*, *Arkitektnytt* og dagsaviser, omhandlende Eidsvolls plass og Studenterlunden, arkitektene Lund og Slaatto, generell teori om byforming og byplanlegging, samt arkitekturteori fra perioden 1960- 1990.

Studier av plantegninger og eldre bildemateriale har også vært en essensiell del av arbeidet. Blant annet for å finne ut eksakt hvordan parkbeltet så ut etter Lund og Slaattos arbeide og for å få innblikk i arkitektenes estetiske vurderinger. I denne forbindelse ble det aktuelt med en gjennomgang av arkitektkontorets egne arkiver som fra denne perioden oppbevares av Nasjonalmuseets avdeling for arkitektur. Dessverre er Kjell Lunds arkiv ikke gjort tilgjengelig for innsyn foreløpig, men jeg har gjennomgått Nils Slaattos arkiv fra prosjektet.

Fotodokumentasjon utgjør en sentral del av presentasjonen av plassrommet slik det sto ferdig. Bildene er vedlagt i en egen bildekatalog. I tillegg til egne fotografier har jeg skannet bilder fra andre kilder. Dette er oppgitt i bildelisten.

---

²⁸ Arne Bugge Amundsen: ”Museet som fortelling. Sted , rom og fortellingsunivers” i *Museum i fortid og nåtid...*, s. 70ff.

²⁹ Poul Lübcke (red.): *Filosofisk leksikon*, s. 390.

Jeg har også snakket med diverse fagpersoner og foretok blant annet et intervju med Kjell Lund i november 2005.

Litteratur

En inspirerende tekst i startfasen av dette arbeidet var en samtale mellom Arnfinn Bø-Rygg og Christian Norberg-Schulz gjengitt i boka *Møtestedet*.³⁰ Her ble jeg introdusert for tanker omkring forholdet mellom plass og sted og fenomenet stedstilhørighet.

Dessuten har Christian Norberg-Schulz' artikkel "Tre plasser i Roma" publisert første gang i *Byggekunst* i 1961 påvirket måten jeg har valgt å tilnærme meg byrommet på. De utvalgte plassene var Piazza del Popolo, Piazza della Rotonda og Piazza Navona. Med sin analyse ønsket han å finne fram til plassrommenes *tema*, i denne sammenhengen forstått som et samlende estetisk eller bruksmessig utgangspunkt. Norberg-Schulz demonstrerer her en tilnæringsmåte til plassrom som går utover de strengt formale og bruksmessige aspekter.³¹ I en utvidet fortolkning av et byrom kan dette være en fruktbar modell, og betraktningssmåten har særlig blitt viktig i oppgavens del to.

Innenfor kunsthistorie er det skrevet få oppgaver om byrom og byplanlegging. Pia Bodahls oppgave om Aker Brygge fra 1999 har derfor vært viktig i begynnelsen av arbeidet med denne oppgaven.³² En annen hovedoppgave som fungerte som en inspirasjonskilde i startfasen av mitt arbeid har vært Kjersti Aunes *Youngstorget som sosialt, materielt og symbolsk byrom. En sosiologisk stedsanalyse av Youngstorget i en vitaliseringsprosess*.³³

Den nødvendige tverrfaglige vinklingen en oppgave om byrom krever, i tillegg til at det finnes svært begrenset med litteratur innenfor faget kunsthistorie om dette temaet, har medført at en stor del av mitt arbeid har bestått i å skaffe seg oversikt i et stort og komplekst fagfelt.

---

³⁰ "Samtalen" i Thomas Thiis-Evensen, Camilla Mohr og Aaslaug Vaa: *Møtestedet*, 1999, s. 12ff.

³¹ Christian Norberg-Schulz: "Tre plasser i Roma" i *Et sted å være...*, 1986, s. 88ff.

³² Pia Bodahl: *Aker Brygge 1985-1990. Byrom og kontekst*, hovedoppgave i kunsthistorie, Universitetet i Oslo 1999.

³³ Kjersti Aune: *Youngstorget som sosialt, materielt og symbolsk byrom. En sosiologisk stedsanalyse av Youngstorget i en vitaliseringsprosess*, hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo, 1997.

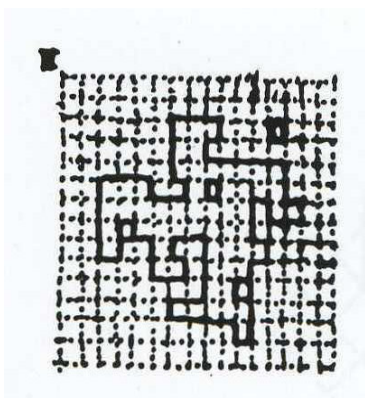
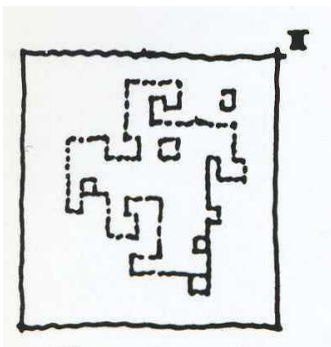
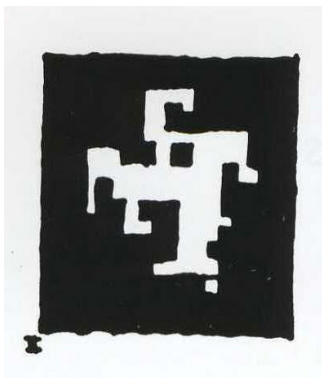
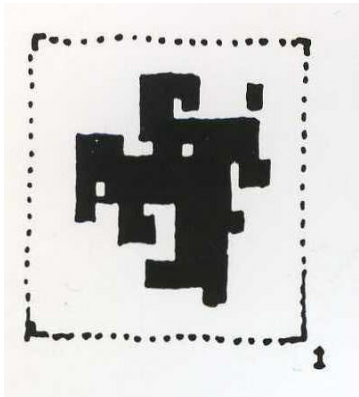
FORSKNINGSHISTORIKK

Det er skrevet en del om Eidsvoll's plass og Studenterlunden tidligere. I 1958 leverte Bjørn Sverre Pedersen en hovedoppgave i kunsthistorie ved Universitetet i Oslo med tittelen *Barokk – Klassisisme – Romantikk i Linstows forslag til en forbindelse mellom Kongeboligen og Christiania By. Forsøk på en byplanhistorisk idéanalyse*. Her viser han hvordan idealene for parkområdet skiftet i løpet av Linstows arbeid med byplanen på 1800-tallet.

I 1985 og 1988 utga henholdsvis Arne Brenna og Ulf Grønvold publikasjoner som tok for seg Lund og Slaattos bidrag i sentrumsparken. På denne tiden var diskusjonene, først og fremst om Studenterlunden, meget tilspisset og kunsthistoriker Arne Brennans *Eidsvoll's plass, Studenterlunden og glasshuset* preges av å være et innlegg i debatten om parkområdet som ennå ikke var ferdig. Brenna tar med krasse formuleringer avstand fra arkitektenes planlagte glassoverbygning ved Nationaltheatret stasjon i fonden av Studenterlunden. Med utgangspunkt i en historisk redegjørelse for parkens utvikling og en presentasjon av Linstows planer, argumenterte han mot glassoverbygningen som han mente ikke vil passe inn i omgivelsene.

Da Grønvolds bok *Lund & Slaatto* utkom var spørsmålet om glassbygningen allerede avgjort, men fontenen på Johanne Dybwads plass var ennå ikke montert. Grønvold vier en stor del av boka til sentrumsparken. Han var langt mer positiv til Lund og Slaattos bidrag enn Brenna, men tok ikke stilling i spørsmålet om glassbygningen, selv om dette og andre urealiserte forslag ble viet behørig plass. Som utdannet sivilarkitekt og arkitekturteoretiker la Grønvold vekt på de tekniske aspektene ved byggeoppgaven og tok utgangspunkt i arkitektenes erklærte ståsted i den strukturalistiske arkitekturen.

Til forskjell fra Brenna og Grønvolds bidrag har denne oppgaven en større distanse til det ferdige verket. Oppgaven gir en samlet og mer utfyllende presentasjon av Eidsvoll's plass og Studenterlundens gitte forutsetninger, arkitektenes arbeidsprosess og det ferdige resultatet. I tillegg danner presentasjon av gjeldende arkitektur- og byromsteori, samt presentasjon av arkitektene, et bakteppe som plasserer verket i en kontekst. Mitt perspektiv er annerledes idet jeg avslutningsvis fortolker byrommets meningsinnhold ut fra en etablert metafor- og symbolbruk.

Del 1:
Bakgrunn

I. Teoretisk kontekst

Dette kapittelet vil gi et teoretisk bakteppe for perioden 1970 til 1990 – tiårene da Lund og Slaattos bidrag til sentrumsparken ble planlagt og gjennomført. Presentasjonen har spesielt fokus på temaene byplan og byrom. Teoretikere som har vært sentrale for denne oppgaven vil bli introdusert til slutt i dette kapittelet.

ETTERKRIGSARKITEKTUREN – BRUDD ELLER VIDEREFØRING?

Det aktuelle tidsrommet for denne oppgaven, 1970- og 1980-tallet, bød på flere ulike strømninger innen arkitekturen. Forenklet kan man si at det fant sted både en videreføring og et brudd med den internasjonale modernismen fra 1920-tallet. Det er ulike syn på hva som kan regnes som modernistisk arkitektur. Enkelte avgrenser den modernistiske arkitekturbetegnelsen til bare å gjelde 1930-tallets byggevirksomhet. Noen mener det er relevant å snakke om en modernistisk arkitektur fram til omkring 1950. Mens andre igjen vil hevde at modernismen kan gjelde som fellesbetegnelse for hele det forrige århundrets arkitektur.³⁴

Det mest vanlige er nok å regne mellomkrigstiden som den sentrale modernistiske periode innen arkitekturen, men med Peter Behrens' og Walter Gropius' fabrikkbygninger fra 1909 og 1911 som de første modernistiske bygg. I Norden regnes Stockholmsutstillingen i 1930 som gjennombruddet for den nye arkitekturen.

Senmodernismen blir ofte karakterisert som en videreføring av modernismen, i motsetning til postmodernismen som gjennom forstavelen post- erklærer et brudd. Dette er en omdiskutert påstand som vil behandles nedenfor. Som en del av senmodernismen regnes tradisjonelt den strukturalistiske arkitekturen, hvor Lund og Slaatto i en del sentrale arbeider kan sies å være bidragsytere. Allikevel er det viktig å påpeke at slik det er vanskelig å peke ut en lineær utvikling i etterkrigstidens arkitekturstiler, like vanskelig er det å sette én merkelapp på de to arkitektenes karriere.

---

³⁴ Se blant andre Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 10 og Wenche Findal: *Norsk modernistisk arkitektur*, 1996, s. 8 for diskusjoner omkring modernismens avslutning.

Etter krigen befant den nye arkitektgenerasjonen seg i spenningsfeltet mellom respekten for de gamle mestere fra modernismens gullalder og ønsket om å skape sin egen stil.³⁵ I et tilbakeskuende perspektiv er det lett å se hvordan senmodernistiske arkitekturretninger på flere måter har videreført idealer fra modernismen. Allikevel var det ønsket om et brudd med fortidens idealer som fremprovoserte de nye stilene i tiårene etter krigen. Det kan være nyttig å ta et raskt tilbakeblikk på modernismens idealer for å forstå hva dette bruddet besto i.

Modernismen kan ikke sies å være en entydig bevegelse, den hadde ulike retninger i flere forskjellige land. I Norden var det funksjonalismen, som vektla både arkitekturens form og innhold, som ble førende, etter hvert under den folkelige betegnelsen *funkis*. Arkitektskolen *Bauhaus*, hollandske *de Stijl*, *die neue Sachlichkeit* i Tyskland og organisk arkitektur fra USA representerer ulike strømninger innenfor den modernistiske epoken.³⁶

I byplansammenheng var det særlig ønsket om funksjonell design med praktiske og effektive løsninger som gjorde seg gjeldende. Le Corbusier etterlyste nye retningslinjer for byplanlegging og introduserte tidlig tanken; ”the city of speed is the city of success”.³⁷ Dette synspunktet ble også videreført i CIAMs (Congrès Internationaux d’Architecture Moderne) ”Athen Charter” fra 1933 hvor Le Corbusier var en viktig bidragsyter. Her settes mennesket i sentrum for byplanleggingen og funksjonene bolig, arbeid, rekreasjon og trafikk vektlegges. Slik det framgår i blant annet paragraf nr. 81 i Athencharteret anses disse funksjonene som viktige i bystruktureringen hvor målet var å bedre livsvilkårene og effektivisere kommunikasjonen: ”Zoning that takes account of the key functions – housing, work, recreation – will bring order to the urban territory. Traffic, the fourth function must have only one aim: to bring the other three usefully into communication.”³⁸ Mens Le Corbusier i 1925 forestiller seg byen som en menneskeskapt fornærmelse mot naturen, fokuserer derimot Athen Charteret på byens sammenheng med sine omgivelser: ”It must gather into a fruitful harmony the natural resources of the site, the topography of the whole area, the economic facts, the sociological needs and the spiritual values.”³⁹ Ønsket om en tilpasning til stedet er viktig å legge merke til siden det strider med det som man i ettertiden oppfatter som konsekvensene av den modernistiske byplanleggingen; behovet for universelle løsninger hvor bygningen

---

³⁵ William J. R. Curtis: *Modern architecture since 1900*, 2000, s. 547.

³⁶ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 10.

³⁷ Le Corbusier: ”Guiding principles of town planning” (1925) i Ulrich Conrads (red.): *Programs and manifestoes on 20th-century architecture*, 1997, s. 93.

³⁸ CIAM: ”Charter of Athens: tenets” (1933) i Ulrich Conrads (red.): *Programs and manifestoes on 20th-century architecture*, 1997, s. 140.

³⁹ *Ibid.*, s. 142.

anses som et autonomt objekt førte til masseproduserte, frittstående bygninger uten referanse til omgivelsene verken fysisk eller sosialt.⁴⁰

En annen strømning innenfor modernismen fikk senere mye av skylden for dette. *Den internasjonale stilen* ble et begrep med boka *The International Style, Architecture since 1922* av Henry Russel Hitchcock og Philip Johnson fra 1932. Noen år tidligere hadde betegnelsen *internasjonal arkitektur* blitt introdusert av Bauhaus-skolens leder Walter Gropius. Den internasjonale stilen betegnet den arkitektur som på 1920- og 30-tallet oppsto flere steder i verden, karakteristiske trekk var blant annet bygninger med enkle rektangulære volumer, vindusbånd og flate tak. Arkitekturen skulle også ha like trekk på tross av ulik funksjon, størrelse, materialer og byggested.⁴¹

Strukturalisme

En viktig aktør i moderne arkitekturs historie var den allerede nevnte foreningen CIAM, grunnlagt i 1928 av blant andre Le Corbusier og Sigfried Giedion. CIAMs siste kongress ble holdt i den nederlandske byen Otterlo i 1959. Da hadde modernismens store mestere overlatt planlegging og arrangering av møtet til Team 10, opprinnelig en gruppe av ti unge arkitekter.⁴² Strukturalismens opprinnelse innenfor arkitekturen tilbakeføres gjerne til denne siste CIAM-kongressen.⁴³

Generelt kan man si at strukturalismen er en tankeretning som innenfor ulike fagområder har søkt å finne styringsprinsipper, det vil si grunnleggende trekk bak varierende formuttrykk, og relasjoner mellom elementer.⁴⁴

Som humanistisk metode og vitenskap, er det vanlig å tilskrive strukturalismens opprinnelse den sveitsiske språkforskeren Ferdinand de Saussure (1857-1913) som rundt århundreskiftet hevdet at språkets elementer må sees i forhold til hverandre. I språket betyr ikke hvert enkelt tegn noe i seg selv. Det er tegnets forskjell fra andre tegn som gir det

---

⁴⁰ Nan Ellin: *Postmodern Urbanism*, 1996, s. 187.

⁴¹ William J.R. Curtis: *Modern architecture since 1900*, 2000, s. 257.

⁴² Team 10 blir ofte assosiert med brutalisme. Brutalismen som stilart henger gjerne sammen med strukturalismen, men oppsto noe før. Opprinnelsen til denne ismen tilskrives gjerne den britiske arkitekturteoretikeren Reyner Banham. Materialærlighet og *beton brut* (Le Corbusier) er karakteristisk for stilen som primært konsentreres om bygningenes utforming og ikke utformingen av de mellomliggende rommene. Stilen blir derfor mindre interessant i denne sammenheng.

⁴³ Se f.eks Ulf Grønvold: "Norsk strukturalisme", i *Byggekunst* nr. 2, 1983.

⁴⁴ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 69.

mening. Språkets system av indre forskjeller gjør det derfor til en sammenhengende helhet. Språket kan dermed beskrives som et sett strukturer mellom de enkelte elementene.

Saussures teorier ble først dominerende innenfor språkvitenskapen og senere litteraturvitenskapen. Den franske antropologen, Claude Lévi-Strauss (f. 1908), overførte på midten av 1900-tallet de lingvistiske teoriene til studier av primitive samfunn. Han fokuserte spesielt på myten som menneskelig kommunikasjonsform og dennes strukturerende og bestemmende funksjon i menneskets virkelighet. Lévi-Strauss' studier viste at mennesket gjennom århundrene kopierer seg selv og dette førte til en tese om slektskapet mellom det tidlige og det moderne mennesket. Dette skapte videre en idé om tiden som total og udelelig og dette synet ga i neste omgang et bilde på arkitekturen som helhetlig uten distinksjon mellom inne og ute.

Til tross for at strukturalismen innenfor arkitekturen regnes som en del av senmodernismen og derfor som en videreføring av modernismen, oppsto stilretningen som en reaksjon mot modernismens idealer. På det nevnte CIAM-møtet uttrykte deltagerne blant annet misnøye med den modernistiske arkitekturens syn på menneskenes behov. Som vi ser av Athen Charteret ble menneskenes universelle behov satt i sentrum, heri lå en forestilling om menneskenes behov som enhetlige. Som en logisk følge av dette, måtte kollektive interesser gå foran private.⁴⁵ Strukturalismen forkastet modernismens utopi-tanker og mente arkitektur og byplan nå skulle danne en bakgrunn eller ramme for menneskelig aktivitet. Åpen, fleksibel bygningsform og hensyn til individene ble derfor blant kravene fra deltagerne på Otterlo-kongressen.⁴⁶

Tilsvarende sluttet man å strebe etter et idealsamfunn og mente byens ideelle utforming skulle være fleksibel og ta høyde for vekst og endrede bruksmønstre. To viktige representanter innenfor strukturalistisk arkitektur var det britiske ekteparet Allison og Peter Smithson. De to arbeidet også med byplanlegging og argumenterte for en åpen byplanestetikk. En god planlegger, skulle i følge Peter Smithson, ha en ”dynamisk følelse for et samfunns fremtidige mønstre”. Målet var å skape ”bruddvise utopier som åpner nye dører for fantasien og fremviser en stadig skiftende virkelighet”.⁴⁷

---

⁴⁵ CIAM: “Charter of Athens: tenets”(1933) i Ulrich Conrads (red.): *Programs and manifestoes on 20th-century architecture*, 1997, s. 142.

⁴⁶ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 60ff.

⁴⁷ Peter Smithson: ”Grunnlag og forutsetninger” i *Byggekunst* nr. 8, 1960, s. 200.

Innenfor arkitekturen ble Levi-Strauss' tanker om den totale, udelelige tid overført til rommet, noe som ledet til opphevelse av skillet mellom "inne" og "ute". I likhet med tiden, ble rommet betraktet som totalt og udelelig, og en bygnings struktur kunne dermed videreføres i uterommet.⁴⁸ Likeledes så man hus og by som en totalitet uten skillelinjer. Modernismens syn på bygninger som isolerte enheter uten sammenheng med gaten den sto i, førte til at gaten som kontrast til bygningen, ble ansett som funksjonelt ubeboelig. Peter Smithson mente i motsetning at gaten og bygningen måtte utformes som et sammenhengende område, en "brukbar totalitet – det sted hvor vi lever".⁴⁹

Mens myten fra Levi-Strauss' forskning var et eksempel på menneskelig kommunikasjon, tok arkitektene utgangspunkt i rutenettet som et arkitektonisk element som kunne tilsvare myten. I følge Nils-Ole Lund representerte strukturalismens inntog et oppgjør med den funksjonsinndelte by der kommunikasjonsnettet kun utgjorde en forbindelse mellom bolig-, arbeids- og rekreasjonsfunksjoner slik det blant annet ble postulert i Athen Charteret. Fra modernismens fokus på autonome bygninger fant det sted en interesseforskyvning til kommunikasjonsfunksjonene som et strukturerende verktøy for bebyggelsen.⁵⁰

I en utgave av *Byggekunst* fra 1983 som i sin helhet var viet strukturalisme som arkitektonisk stil, gir redaktør Ulf Grønvold følgende definisjon: "Strukturalisme vil i arkitekturen si at bygninger bygges opp av modulære enheter etter en fastlagt struktur. Modulene kan føyes sammen for å danne spesielle sosiale mønstre."⁵¹ Han fokuserer her på den delen av strukturalismen som kan kalles nettverks- eller systemarkitektur. En slik arkitektur kan lett oppfattes som generell og tvangsmessig.

I samme utgave av tidsskriftet drøfter Kjell Lund denne problemstillingen i artikkelen "Strukturalistisk arkitektur – fanget eller fri?" Han bekrefter og utfyller Grønvolds definisjon med: "et komposisjonsprinsipp basert på adderte geometriske enheter med mellomliggende soner som kan variere i størrelse og karakter." Samtidig fokuserer han på mulighetene for en "poetisk og emosjonelt stimulerende arkitektur" og de forpliktelsene utøvere av denne arkitekturretningen har for å oppnå nettopp dette.⁵²

---

⁴⁸ Nina Witoszek: "Strukturalismens labyrint", i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 79.

⁴⁹ Peter Smithson: "Grunnlag og forutsetninger" i *Byggekunst* nr. 8, 1960, s. 200.

⁵⁰ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 69f.

⁵¹ Ulf Grønvold: "Norsk strukturalisme" i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 60.

⁵² Kjell Lund: "Strukturalistisk arkitektur – fanget eller fri?" i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 66.

Grønvolds og Lunds definisjoner av strukturalistisk arkitektur tar utgangspunkt i formale aspekter. Like viktig er det å merke seg hvilken grobunn det formale rutenettet som komposisjonsprinsipp var ment å gi for fleksibilitet og fri menneskelig utfoldelse. En definisjon bør derfor også romme strukturalismens funksjonelle og sosiale dimensjon.

Postmodernisme

Navnet postmodernisme indikerer en dreining eller ny retning etter modernismen. Begrepet betegner for det første "kulturtilstanden i senmoderne vestlige samfunn" og dernest en stilretning innenfor arkitektur, kunst og litteratur. Innen filosofien ble modernistisk tenkning erstattet med tenkningen til filosofer som Jean-Francois Lyotard, Jean Baudrillard, Michel Foucault og Jacques Derrida. Felles for de postmodernistiske tenkerne er oppgjøret med totalitetstenkningen.⁵³

I arkitekturen vil dette blant annet si et brudd med ideen om en lineær kronologi, altså tanken om at det *moderne* skal erstatte det foregående. I strid med den modernistiske tanken om at tradisjonen må brytes og erstattes med noe nytt, oppløser postmodernistene "Ideen om et fremskritt i rationalitet og frihed", i følge den franske sosiologen og filosofen Jean-Francois Lyotard (1924-1998). Han beskriver denne gamle historieforståelsen som et ønske om stadig å "stille urets visere tilbake til nul". I følge Lyotard er derfor forstavelen *post-* en selvmotsigelse i og med postmodernismens avstandtagen nettopp fra modernismens brudd med tradisjonen.⁵⁴

Bruddet med totalitetstenkningen blir dermed den bakenforliggende forklaringen til den postmoderne arkitekturens hang til *sitater* eller *referanser* fra eldre arkitektur. Lyotard sammenligner arkitekturens bruk av historiske sitater med drømmens funksjon som bearbeidelse av *dagsrester*⁵⁵ i henhold til Freuds teorier. Med denne begrunnelsen kan den postmoderne arkitekturens gjentakelse av fortidens formspråk forstås som en prosess som "bearbejder en 'oprindelig glemsel'"⁵⁶

Den amerikanske arkitekten Robert Venturi regnes gjerne som den postmoderne arkitekturens og byformingens far til tross for at han selv ikke definerte seg som

---

⁵³ Jakob Lothe, Christian Refsum og Unni Solberg: *Litteraturvitenskapelig leksikon*, 1998, s. 198f.

⁵⁴ Jean-Francois Lyotard: *Det postmoderne forklaret for barn*, 1986, s. 83ff.

⁵⁵ "Dagsrester" vil i drømmetydningen si det som oppstår i drømmen som en bearbeidelse av fortrente opplevelser. Poul Lübcke (red.): *Filosofileksikon*, 1996, s. 185.

⁵⁶ Jean-Francois Lyotard: *Det postmoderne forklaret for barn*, 1986, s. 83ff.

postmodernist. I 1966 skrev han *Complexity and Contradiction in Architecture*, en bok som har blitt en klassiker innenfor arkitekturteorien. Venturi mente modernismens falske enkelhet måtte erstattes med kompleksitet, både formalt og ekspressivt.⁵⁷ Han erstattet derfor Mies van der Rohes klassiske "less is more" med "less is a bore" og argumenterer for en både-og-arkitektur med kompleksitet, motsigelse og tvetydighet.⁵⁸

Med "contradiction", motsigelse, mener Venturi blant annet motsigelse mellom interiør og eksteriør:

Since the inside is different from the outside, the wall – the point of change – becomes an architectural event. Architecture occurs at the meeting of interior and exterior forces of use and space. [...] Architecture as the wall between the inside and the outside becomes the spatial record of this resolution and its drama. And by recognizing the difference between the inside and the outside, architecture opens the door once again to an urbanistic point of view.⁵⁹

Med modernismen kom ideen om at arkitekturs interiør skulle kunne avleses i fasaden, videre ønsket strukturalismen å oppheve skillet mellom ute og inne. Kritikken mot den modernistiske arkitekturen ga seg blant annet utslag i en postmodernistisk forkjærlighet for en framtrædende fasadeutforming som kunne bidra til å forsterke skillet mellom inne og ute. Dette ga samtidig en forsterket interesse for klart definerte uterom.⁶⁰

Blant de første kritikerne av den modernistiske bevegelsen i Europa, var den italienske arkitekten og teoretikeren Aldo Rossi. I 1966 utkom boka *L'architettura della città* (Byens arkitektur), samme år som Robert Venturi utga *Complexity and Contradiction in Architecture* i USA. Som Venturi, var Rossi kritisk til modernismen og den modernistiske bys funksjonsinndeling og *form følger funksjon*-prinsipp.⁶¹ Boka ble oversatt til engelsk i 1982 og fikk stor betydning for datidens arkitektur. Teoretisk har den hentet inspirasjon fra blant annet strukturalismen, men anses også som et postmodernistisk verk.⁶²

Rossi var også kritisk til modernismens historiesyn og mente byen skulle være et sted for kollektiv erindring. Med dette mente han at minnene et sted ble assosiert med, var

---

⁵⁷ Robert Venturi: "Complexity and Contradiction in Architecture. Selection from a Forthcoming Book" i Kate Nesbitt: *Theorizing a New Agenda for Architecture. An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, 1996, s. 74.

⁵⁸ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 136ff.

⁵⁹ Robert Venturi: *Complexity and Contradiction in Architecture*, The Museum of Modern Art, New York, 1990, s. 70ff (sitat side 86).

⁶⁰ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 132.

⁶¹ Nan Ellin: *Postmodern Urbanism*, 1996, s. 11.

⁶² Kate Nesbitt: *Theorizing a New Agenda for Architecture...*, 1996, s. 345.

viktigere enn stedets funksjoner og former. Dette ble Rossis argument for viktigheten av monumentalisme og stedsfølelse. Rossi ble leder for en nyrasjonalistisk bevegelse kjent som *La Tendenza*.⁶³

I perioden 1965 til 1975 oppsto en rekke nye trender innenfor arkitekturen. Regionale og historiske referanser i arkitekturen, respekten for ulike subkulturer og ønske om et skille mellom offentlige monumenter og institusjoner og hjemlig arkitektur, brøt med modernismens enhetstankegang, som fantes spesielt innenfor den internasjonale stilen.⁶⁴

Den amerikansk-engelske arkitekturskribenten Charles Jencks bidro til at den postmoderne stilen ble ennå mer populær på 1970-tallet med boka *The Language of Post-Modern Architecture*, første gang utgitt i 1977. Her satte han sekkebetegnelsen *postmodernisme* på de ulike arkitektoniske strømmingene i samtiden som han videre inndelte i diverse "ismer". Jencks tidfester modernismens død til 15. juli 1971 med rivingen av et boligkompleks i St. Louis, Missouri.⁶⁵

Etttersom postmodernistisk arkitektur bredte om seg, ble det på 1970-tallet mindre gehør for nøktern strukturalisme. Postmodernismens tilpasning i omgivelsene og arkitekturens "billedskapende funksjon" gjorde at det, i følge Ulf Grønvold, ble vanskelig å forsvare en generell arkitektur.⁶⁶ Sammenlignet kan de to stilene synes som rene motpoler. Mens strukturalismens rutenett står for rasjonalitet og fornuft, symboliserer postmodernismens kurver og frie former en irrasjonell spontanitet. Som representant for strukturalismen, etterlyser Kjell Lund en arkitektur som "forløses av en dypere integrasjon mellom tanke og følelse". For ham var ikke løsningen å hengi seg til postmodernismens "kulisseekitektur", men heller å finne svarene i strukturalismens "poetiske" muligheter.⁶⁷

I ettertiden har spesielt postmodernismen blitt kritisert for å resultere i de samme problemene som modernismen ble kritisert for å skape. Bruken av historiske motiver tippet lett over i dekadanse og ironi og opplevdes ofte som like fremmedgjørende og samfunnsfjern som den modernistiske arkitekturen. I likhet med den internasjonale stilen, bredte

---

⁶³ Nan Ellin: *Postmodern urbanism*, 1996, s. 10ff.

⁶⁴ Ibid., s. 9f.

⁶⁵ Charles Jencks: *The New Paradigm in Architecture. The Language of Post-Modernism*, 2002, 9ff.

⁶⁶ Ulf Grønvold: "Norsk strukturalisme" i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 63.

⁶⁷ Kjell Lund: "Strukturalistisk arkitektur – fanget eller fri?" i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 66.

postmodernismen om seg med lik arkitektur over alt. Global kapitalisme og 1980-tallets politiske økonomi kan ha noe av skylden for dette.⁶⁸

UTFORMING AV VÅRE OMGIVELSER – BY- OG STEDSTEORIER

Amerikanske impulser: Kevin Lynch og Jane Jacobs

Den amerikanske arkitekturteoretikeren Kevin Lynch (1918-1984) vakte internasjonal oppsikt med boka *The Image of the City* som kom ut i 1960. Boka handler om byens ”imageability”⁶⁹, altså dens evne til å vekke sterke bilder hos ulike betraktere. Lynch ser en sammenheng mellom de stedene som oppleves som livlige og deres evne til å skape sterke mentale bilder. Han redegjorde i denne forbindelse for metoden ”mental mapping”. I boka gjennomførte Lynch, ved hjelp av metoden, studier ved tre ulike byer i USA. Ved å registrere hvordan mennesker opplever karakteristiske formasjoner i sine omgivelser, kan byens elementer struktureres etter menneskenes behov. Menneskers evne til å orientere seg i byen og identifisere seg med den, var i følge Lynch ikke nødvendigvis avhengig av arkitektonisk kvalitet, men av fysisk form slik den oppfattes visuelt.

Ut fra denne forskningen delte Lynch byen inn i hovedelementene *paths, edges, districts, nodes, and landmarks*⁷⁰ (stier, kanter eller barrierer, områder, knutepunkt og landemerker). I motsetning til i Europa hvor det er vanlig å forstå byen som en samling av plasser, gater og kvartaler, var Lynch’ tilnærming preget av synet på byen som et slags landskap. I følge Nils-Ole Lund var denne forståelsen av byen typisk for en amerikansk tilnærming.⁷¹

Mot slutten av sitt forfatterskap forsøkte Lynch å skissere en normativ teori i boka *Good City Form*. Dette til tross for at han innledningsvis poengterte det umulige ved denne oppgaven; “What makes a good city?” might be a meaningless question”. Han fastslo at en by ikke kan være noe fast og kontrollerbart. Den er i stadig utvikling og formes kontinuerlig av menneskene som oppholder seg der. Dessuten er opplevelsen også avhengig av subjektive erfaringer og følelser.⁷²

---

⁶⁸ Nan Ellin: *Postmodern Urbanism*, 1996, s. 188f.

⁶⁹ Kevin Lynch: *The Image of the City*, 1992, s. 9, oversatt til ”fattbarhet” i Erik Lorange: *Byen i landskapet, rommene i byen*, 1984, s. 42.

⁷⁰ Kevin Lynch: *Image of the City*, 1992, s. 46ff.

⁷¹ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 39f.

⁷² Kevin Lynch: *Good City Form*, 1990, s. 1.

Jane Jacobs' bok *The Death and Life of Great American Cities* fikk stor betydning da den kom ut i 1961. Jacobs' utgangspunkt var hennes misnøye med etterkrigstidens utvikling i amerikanske byer og hun mente man igjen måtte fokusere på gaten og offentlige steders sosiale og symbolske funksjoner. Jacobs introduserte helt nye prinsipper for byplanlegging og tok utgangspunkt i elementære byfenomener som sikkerhet og trivsel. I følge henne var spørsmålet om hvordan byen fungerer i det virkelige liv den eneste rette måte å lære hva som skaper vitalitet og liv og hva som virker ødeleggende på nettopp dette.⁷³ Hun mente at mangfoldige, tette og opplevelsrike byer kunne skapes ved hjelp av en konsentrasjon av mennesker og funksjoner.⁷⁴ For å opprettholde sikkerheten var det ikke nødvendig med mer politi, men derimot flere mennesker som sikret en slags frivillig kontroll. Sikkerheten i byene måtte ses i forhold til sikkerheten i detaljene, dersom en gate og dens fortau ikke ble oppfattet som trygt å bevege seg på, ville dette også påvirke oppfattelsen av byens totale sikkerhet.⁷⁵

Christian Norberg-Schulz og stedsfenomenologien

Skarp kritikk av etterkrigstidens arkitektur og byggeprosjekter kom også fra Christian Norberg-Schulz (1926-2000). Med sin doktoravhandling, *Intentions in Architecture* (1963), vakte nordmannen internasjonal oppsikt. Han innledet avhandlingen med ordene; "The present situation of architecture is confused and puzzling"⁷⁶. Gjennom et langt forfatterskap forandret Norberg-Schulz tilnærmingen til arkitektur gradvis fra fokus på forholdet mellom teknologi, form og funksjon til forholdet mellom arkitekturen og *stedet* (omgivelsene). Men drivkraften for hans teoribygging forble den samme; drømmen om en arkitekturteori og kampen mot stedstap og visuelt kaos.

Christian Norberg-Schulz var talsmann for en fenomenologisk tilnærming til arkitekturen og argumenterte flere steder i sitt forfatterskap for dette. En fenomenologisk metode skulle "knytte arkitekturen til dagliglivet [...] som en omfattende ramme som lar livet 'finne sted' i sin motsetningsfylte kompleksitet."⁷⁷ Inspirasjonen kom fra filosofer som Martin Heidegger og Maurice Merlau-Ponty og fra gestaltpsykologien. Fenomenologi er en filosofisk

---

⁷³ Jane Jacobs: *The Death and Life of Great American Cities*, 1961, s. 3f.

⁷⁴ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 40.

⁷⁵ Nan Ellin: *Postmodern urbanism*, 1996, s. 46.

⁷⁶ Christian Norberg-Schulz: *Intentions in Architecture*, 1963, s. 13.

⁷⁷ Christian Norberg-Schulz: *Stedskunst*, 1996, s. 18.

begrunnet metode basert på den oppfatning at mennesket ikke erfarer fenomener isolert, men tvert imot at ting påvirker hverandre og henger sammen. Eksistensfilosofen Heidegger (1889-1976), som Norberg-Schulz var svært påvirket av, så ingen distinksjon mellom mennesket og verden eller mellom subjekt og objekt: ”Mennesket er ’sin’ verden”. Fenomenologien kan altså begrunnes i antagelsen om at mennesket selv konstituerer sin verden og derfor blir en del av den.⁷⁸

Norberg-Schulz mente at et steds identitet var bestemmende for hvordan et menneske identifiserer seg selv. Dette begrunner han blant annet med det faktum at mennesker som møtes for første gang vanligvis utveksler informasjon om hvor de kommer fra. Stedstapets konsekvens er fremmedgjøring og rotløshet og han så det derfor som avgjørende for fremtiden å utvikle en teori som kunne fungere som en veiledning for arkitektene i deres arbeid. Stedsteorien, eller den såkalte *genius loci*-teorien, ble bearbeidet gjennom flere bøker, men en konkret metode er det vanskelig å finne i hans forfatterskap.

Grunnlaget for teorien ble presentert i et av Norberg-Schulz’ hovedverk *Genius loci. Towards a New Phenomenology of Architecture* fra 1980. Begrepet *genius loci* er opprinnelig hentet fra den romerske kulturen og betyr stedets ånd eller vesen. I følge Norberg-Schulz skulle uttrykket romme de allmenne og objektive egenskapene som gir stedet dets karakter.⁷⁹ Han ga oss få svar på spørsmålet om hva som skaper trivsel og tilhørighet, men gjorde rede for en rekke ulike aspekter som påvirker stedet. Det var avgjørende at bebyggelsen hadde et ”meningsfylt forhold til sine omgivelser” og dette kunne oppnås gjennom en bedre forståelse av stedets *genius*. Bare når bosetningen ”samler og tolker det omgivende landskap” blir det et *sted* som utgjør grunnlaget for menneskelig identifikasjon.⁸⁰

Om byen sa Norberg-Schulz tidlig i sitt forfatterskap at den bør være et ”mulighetenes miljø”. Byens samling av ulike tilbud og institusjoner skulle gjøre den til møtested for ulike typer mennesker med ”mulighetene til å velge innen en ordnet ramme”⁸¹.

---

⁷⁸ Guttorm Fløistad: *Heidegger. En innføring i hans filosofi*, 1993s. 15ff.

⁷⁹ Christian Norberg-Schulz: *Genius loci. Towards a New Phenomenology of Architecture*, 1980, s. 5.

⁸⁰ Christian Norberg-Schulz: *Mellom jord og himmel*, 1992, s. 48ff.

⁸¹ Christian Norberg-Schulz: ”Mulighetenes miljø” i *Et sted å være*, 1986, s. 53. Artikkelen første gang publisert i *St. Hallvard* 37. årgang, 1959.

Det felles stedet ga menneskene en felles identitet. Kombinasjonen ”enhet og mangfold” var derfor sentral. Samtidig som byen skulle være åpen for impulser utenfra burde også karakteren forankres i nærmiljø og tradisjon.⁸²

Norberg-Schulz knyttet også ulike egenskaper til tre grunnleggende typer byrom. Boliger knyttet sammen i *naboskap* var et ”sted der en lever sammen”. *Gaten* knyttet ulike steder sammen, mens plassen utgjorde det endelige målet. *Plassen* ble derfor bosetningens sentrum.⁸³

Et fenomenologisk perspektiv ble også brukt av arkitekturhistorikeren Kenneth Frampton, kjent for å ha utviklet uttrykket *kritisk regionalisme*.⁸⁴ Tankene omkring balansen mellom bruk av universell og lokal kultur, mellom moderne arkitektur og kulturell identitet, ble presentert i boka *Modern Architecture – a critical history* fra 1980. Frampton kombinerte den kritiske teorien fra Frankfurtskolen med fenomenologisk tilnærming til stedets særpreg.⁸⁵

I Norge ble Odd Brockmann, professor på Arkitekthøyskolen i Oslo, i særlig grad talsperson for den kritiske regionalismen. Brockmann var kritisk både til postmodernismen og til Christian Norberg-Schulz’ *genius loci*-teori som han mente kunne bli svermerisk og kitsch.⁸⁶

Kenneth Frampton ønsket en mer reflektert holdning til forholdet mellom provinsielle og universelle elementer i arkitekturen. Han reagerte på måten landets byggeskikk ble tatt opp i moderne arkitektur og argumenterte for en mer kritisk tilnærming. Han aksepterte at tidens kulturelle kontakt og påvirkning hadde umuliggjort autentiske lokale kulturer, men mente samtidig at lokale materialer, håndverk, topografi, klima og spesielle lysforhold kunne bidra til en ”regionally based world culture”.⁸⁷ Bygningen burde altså sees i sammenheng med omgivelsene. Balansegangen mellom moderne arkitektur og kulturell identitet ble ivaretatt gjennom en kritisk holdning til moderne arkitektur samtidig som den ikke måtte lukke seg inne i den lokale kulturen. Frampton var ikke motstander av moderne arkitektur i seg selv, men bekymret for den homogene arkitekturen den skapte. Likeledes var han kritisk til

---

⁸² Christian Norberg-Schulz: *Mellom jord og himmel*, 1992, s. 65.

⁸³ *Ibid.*, s. 52f.

⁸⁴ Kenneth Frampton hentet uttrykket fra Alex Tzonis og Liliane Lefaivre. Disse introduserte uttrykket i artikkelen Alexander Tzonis og Liane Lefaivre: ”The Grid and the Pathway?” i *Architecture in Greece* nr. 5, 1981.

⁸⁵ Kate Nesbitt: *Theorizing a New Agenda for Architecture...*, 1996, s. 468.

⁸⁶ Ottar Vedelden: ”Mer om kritisk regionalisme” i *Arkitektnytt* nr. 19, 1985, s. 488f.

⁸⁷ Nan Ellin: *Postmodern Urbanism*, 1996, s. 67f, Frampton sitert på side 68.

referanser til regionale byggeskikker som ble brukt uten nærmere refleksjon. ”Sentimental or ironic vernacular” var en felle den postmodernistiske arkitekturen lett havnet i.⁸⁸

Jan Gehl og environmental psychology

Flere har forsøkt å gi konkrete svar på hva som gjør en by god å være i. *Environmental psychology* ble et populært fag på 1960-tallet og fokuserte på samspillet mellom mennesker og fysiske omgivelser.⁸⁹

Den danske arkitekturteoretikeren Jan Gehl (f. 1936) hadde et populært bidrag i boka *Livet mellem husene, udeaktiviteter og udemiljøer*, første gang utgitt i 1971. Senere har Gehl vært delaktig i flere skandinaviske byformingsprosjekter – også i Norge. I *Livet mellem husene...* kombinerte Jan Gehl fysiske og psykologiske aspekter i sin forståelse av gode byrom. I boka undersøkte han hvordan de fysiske omgivelsene innvirket på de menneskelige aktivitetene utendørs. Gehls idemessige utgangspunkt var at menneskenes utforming av omgivelsene enten kan åpne for eller avskjære sosial samhandling. Han kom derfor med forslag til hvordan fysisk planlegging kunne tilrettelegge for økt bruk av byrommene. Ulike aktiviteter fordrer ulik utforming og Gehl behandlet spesielt vanlige uteromsaktiviteter som det å gå, stå, sitte, se, høre og snakke.

Byens og bebyggelsens fellesrum kan være indbydende og let tilgjengelige og derved invitere mennesker og begivenheder til at passere fra det private til det offentlige miljø. Omvendt kan det offentlige miljø utformes, så det fysiske og psykologiske er vanskelig at begive seg ut i.

Gode byrom bør *invitere* til opphold. Å gjøre veien mellom privat og offentlig sone kort og enkel kan være en form for invitasjon. Like viktig er det å gjøre byrommet til et mål i seg selv, med muligheter for ulike aktiviteter og attraksjoner.⁹⁰ En av betingelsene for Gehl var altså at: ”Hvor der skabes bedre fysiske muligheder, vil udeaktiviteterne have tendens til at vokse i antal, varighed og mangfoldighed.”⁹¹

Gehls teorier kan minne om Jane Jacobs som har mennesker og konkret bruk som sitt utgangspunkt.

---

⁸⁸ Kenneth Frampton: ”Prospects for a Critical Regionalism” i Kate Nesbitt: *Theorizing a New Agenda for Architecture...*, 1996, s. 470ff.

⁸⁹ Nils-Ole Lund: *Arkitekturteorier siden 1945*, 2001, s. 41.

⁹⁰ Jan Gehl: *Livet mellem husene, udeaktiviteter og udemiljøer*, 1980, s. 107ff.

⁹¹ *Ibid.*, s. 33.

*

Arkitekturteorier er tanker og ideer som påvirker den konkrete byggeprosess. Neste kapittelet presentasjon av Lund og Slaattos arbeider vil kunne gi et mer utfyllende bilde av hvor de to arkitektene kan plasseres teoretisk sett. Dette kapittelet har beskrevet en del av teoriene som var gjeldende eller ble introdusert i den perioden sentrumsparken ble planlagt og utformet. Enkelte teoretikere vil senere hentes fram i oppgavens videre undersøkelse av plassrommet.

II. Kjell Lund og Nils Slaatto

Kjell Lund og Nils Slaatto er begge fra Lillehammer. Nils Slaatto ble født i 1923 og døde i 2001, Kjell Lund ble født i 1927 og er i dag 79 år. Lund er for tiden engasjert i utbyggingen av et kvartal i hjembyen Lillehammer, dessuten er et "Bok- og bluessenter" på Notodden og et hospits under prosjektering. For to år siden trakk han seg ut av arkitektkontoret Lund og Slaatto, men fortsatte sin praksis i et av sine egne bygg, nemlig det ombygde Phillipshuset på Majorstua.⁹² I april 2005 ble han hedret med arkitekturprisen *Grosch-medaljen* for sin "fornyelse av norsk byggekunst". Han ble i denne forbindelse omtalt som en av "høvdingene" innen norsk arkitektur.⁹³

De to arkitektene har begge satt sitt preg på norsk etterkrigsarkitektur og høstet stor anerkjennelse for sitt arbeid.

Både Kjell Lund og Nils Slaatto fikk sin arkitektutdannelse ved Norges Tekniske Høyskole (NTH) i Trondheim. Nils Slaatto tok eksamen i 1947 og dro etter endt utdannelse til Finnmark der han var med på gjenreisningen etter krigen. Den fem år yngre Kjell Lund ble ferdig i 1950. Lund startet egen praksis i 1952, dessuten prøvde han i denne perioden ut andre kreative sider – blant annet ved å lage sanger for barnetimen på NRK radio og skrive fortellinger.

Lund og Slaatto kjente hverandre fra Lillehammer og fra NTH. I 1956 møttes de igjen da de arbeidet sammen ved Bøndenes Bygningskontor hvor Slaatto var leder. To år senere, i 1958, deltok de sammen i en lukket konkurranse om utvidelse av fylkeslandbruksskolen på Hvam og vant 1. premie. Dette innledet et livslangt samarbeid, og samme år startet de arkitektkontor sammen i Oslo (Figur 2).⁹⁴

Kjell Lund og Nils Slaatto arbeidet som regel med hver sine oppdrag. De utviklet seg etter hvert i forskjellig retning, men hadde det høye ambisjonsnivået til felles. Deres viktigste rolle som kompanjonger var som diskusjonspartnere. Fordi de representerte forskjellige synspunkter, kom de sjelden med konkrete løsningsforslag til den andres prosjekter. Derimot

---

⁹² Intervju med Kjell Lund 28. november 2005, Oslo.

⁹³ www.arkitektur.no/files/groschpressemelding2005.doc, pressemelding, 7. april 2005.

⁹⁴ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 404.

kunne en samtale med den andre virke forløsende slik at den som sto fast i arbeidet kom videre.⁹⁵

En rekke medarbeidere var opp gjennom tiden ansatt ved kontoret og noen av dem var helt sentrale i utførelsen av bestemte bygninger. Jon Haug og Helge Krafft var de som lengst var tilknyttet arkitektkontoret. Øystein Waag begynte å arbeide i firmaet i 1972 og var med på noen av kontorets viktigste oppdrag. Interiørarkitektene Bjørn A. Larsen og Per Ødegaard bidro også i flere prosjekter.

Tidlig i Lund og Slaattos karriere eksperimenterte de med trebygninger og oppnådde med dette å få status som fornyere av norsk trearkitektur.⁹⁶ I samme periode arbeidet de også med kraftfulle kubiske bygninger i betong og mur. Utgangspunktet var gjerne enkle geometriske figurer. Omtanke for detaljer i kombinasjon med en klarhet i formspråket ble typiske trekk for Lund og Slaattos arkitektur.

De begynte å arbeide med konstruktivisme og ”rammeverksarkitektur” inspirert av strukturalistiske ideer alt på 60-tallet, men de mest åpenbart strukturalistiske verkene ble påbegynt på 1970-tallet. I forbindelse med en presentasjon i *Byggekunst* av Nic. Waals barnehjem, som arkitektene projekterte i 1968, tar Kjell Lund til orde for en mer rasjonell planlegging ved større oppgaver:

Prosjektering av bygninger vil i fremtiden av mange årsaker bli sterkt rasjonalisert. Dette fører til at bygningene må utformes i overenstemmelse med de krav som stilles til rasjonell produksjon. De vil etterhvert fremtre som sterkt spesialiserte rammeverk fiksert i få punkter – med betydelig mulighet for individuell utfoldelse og karakterisering ’in-between’.⁹⁷

De prefabrikerte byggeelementene i den konstruktivistiske arkitekturstilen ble et utgangspunkt for Kjell Lund:

Jeg analyserte konstruktivismens mulige struktur. Basis for mitt vedkommende var å bevisstgjøre relevante konstruksjonssystemer og typer og prøve å uttrykke den konsekvent, logisk og rasjonelt [...]. Slik jeg husker i begynnelsen av 60-årene, var jeg opptatt av å optimalisere, synliggjøre alle små og store konstruktive elementer i et hus. [...] Jeg prøvde på, med begrepet struktur, å lage en fullstendig, 100 prosent kombinasjon av alt sammen. Hvor man forestilte seg konstruksjon, planstruktur,

---

⁹⁵ Intervju med Kjell Lund, 28. november 2005, Oslo.

⁹⁶ Erle Moestue Bugge i Aftenposten: ”Høvdinger i norsk arkitektur” (oppdatert 30. mars 2005), <http://oslopuls.no/cityguides/nav/news.jhtml?id=1005051&printVersion=false&context=culture>, 7. april 2005.

⁹⁷ Kjell Lund: ”Barnepsykiatrisk institutt, Oslo” i *Byggekunst* nr. 3, 1968, s. 108.

geometrier og alt i fasader, overdekninger, alt sammen, og så dekomponere og finne ned til hver minste detalj.⁹⁸

Rasjonalitet, fleksibilitet, rammeverk og system var ideer Kjell Lund fulgte i senere byggeoppgaver, men han var også bevisst faren for at rammeverket kunne bli en tvangstrøye.⁹⁹

Mens Kjell Lund var opptatt med sine strukturalistiske ideer, og ”forsket” seg fram til generelle geometrier ut fra komplekse strukturer, så han at kompanjongen beveget seg vekk fra de konstruktivistiske og strukturalistiske ideene: ”Hans [Slaattos] måte å tenke og arbeide på lå mye i intensjoner, Nils ville jo veldig mye med sine hus. Han gikk nesten like mye *fra* uttrykket og over i de konstruktive elementene.”¹⁰⁰

I løpet av de rundt 40 årene som har gått siden arkitektkontoret Lund og Slaatto ble startet har arkitektene vært i stadig utvikling. På 1980-tallet gjorde postmodernistiske idealer seg gjeldende innenfor arkitekturen. Lund og Slaatto sto på sidelinjen i forhold til disse strømningene, og blir vanligvis karakterisert som sen-modernister.

Den videre presentasjonen av Lund og Slaattos arbeider viser en del av utviklingen og mangfoldet i arkitektenes produksjon. I denne korte gjennomgangen er det bare mulig å nevne et lite utvalg av Lund og Slaattos mest sentrale verk. De første arbeidene som presenteres her ble påbegynt ved arkitektkontorets oppstart i 1958 og ferdigstilt på 1960-tallet. Presentasjonens siste verk er vernebygget for domkirkeruinen på Hamar, ferdigstilt i 1998.

UTVALGTE BYGNINGER OG PROSJEKTER

Asker Rådhus, 1958-1963

På 1960-tallet betegnes firmaet som et lite ”avantgarde-kontor”¹⁰¹. I en lederkommentar i *Byggekunst* fra 1964 omtaler Christian Norberg-Schulz Lund og Slaatto som ledende innenfor ”en ny generasjon” av norske arkitekter.¹⁰²

---

⁹⁸ Intervju med Kjell Lund, 28. november 2005, Oslo.

⁹⁹ Kjell Lund: ”Strukturalistisk arkitektur – fanget eller fri?” i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 66.

¹⁰⁰ Intervju med Kjell Lund, 28. november 2005, Oslo.

¹⁰¹ Ulf Grønvoold: *Lund & Slaatto*, 1988, s.12.

¹⁰² Christian Norberg-Schulz: ”En ny generasjon” i *Byggekunst* nr. 3, 1964, s. 57.

Samme år som Lund og Slaatto startet opp, fikk de i oppdrag å tegne Asker Rådhus (Figur 3) og sent i 1963 ble bygningen tatt i bruk. Rådhuset består av tre bygningsdeler; to lave sidefløyer for etatene og representasjonsfunksjoner og en sjuetasjers høyblokk forbeholdt administrasjon.

Vindusrekkene er trukket inn fra fasadens betongbrystninger, noe som gir hver etasje en svalgang. Brystningene er av samme bredde som betonggesimsene i lavblokkene og gir inntrykk av å være horisontale svevende bånd. Materialbruken er ensartet og består for en stor del av mørk betong, både slipt og ubehandlet.

Interiørarkitekt Bjørn A. Larsen deltok i utformingen av møblene og valgte å gjenta den vektløse karakteren som preger bygningen utvendig. Interiør og eksteriør gir derfor et helhetlig uttrykk.¹⁰³ Interiørets farger ble ellers holdt i ulike nyanser grønt og jordfarger.

Asker Rådhus er et tidlig eksempel på arkitektenes følsomhet i forhold til omgivelsene og omtanke for brukerne gjennom detaljeringen. Tross den høyreiste kubeformen er bygningen tilført et vektløst preg som ikke virker fremmed i terrenget. Samtidig er monumentaliteten, i tråd med bygningens funksjon, beholdt og de to sidefløyene danner en fin inngangsport mot hovedblokken.

Trearkitektur

I løpet av disse første årene utførte arkitektkontoret også en rekke trebygninger, dette var stort sett eneboliger. Arkitektene eksperimenterte her med sadeltak, pyramideformede tak og flate tak. I 1966 mottok Lund og Slaatto *Treprisen* for god norsk trearkitektur. I de åtte årene kontoret da hadde eksistert hadde de opparbeidet seg et såpass solid rykte at Norberg-Schulz, som redaktør for *Byggekunst*, mente det var en selvfølge at de to skulle hedres for sin innsats innen trearkitektur. Etter hvert oppførte de også større næringsbygninger i tre.

Ulf Grønvold mener arkitektene kan ha hentet inspirasjon fra hjemlige trakter: ”Arven fra Maihaugen og den nære kontakten med landsbygda er blitt kombinert med internasjonale impulser fra moderne arkitektur.”¹⁰⁴

I 1966 deltok arkitektene også i en konkurranse utlyst av Ål kommune om hyttetyper for fjellet. Lund og Slaattos bidrag kom på 2. plass og ble innkjøpt av kommunen. Ål hyttebygg

---

¹⁰³ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 82ff.

¹⁰⁴ *Ibid.*, s. 40.

og leder Sigurd Kirkebøen kjøpte rettighetene til hyttebyggene og etter Kirkebøens oppfordring begynte kontoret å utvikle en mindre hyttetype. Det var Lund og Slaattos medarbeider gjennom mange år, Jon Haug, som fikk hovedansvaret for dette. Resultatet fikk navnet *Ålhytta* og ble en stor kommersiell og faglig suksess. Haug utviklet en løsning med prefabrikerte elementer og et system med romenheter på 2,10 x 1,50 meter. Byggesystemet ga stor frihet i planløsningen og utforming slik at det også kunne anvendes i eneboliger og tilpasses terrenget (Figur 4).

St. Hallvard kirke og kloster, 1958-1966

Arbeidet med katolske St. Hallvards kirke og kloster (Figur 5) på Enerhaugen i Oslo begynte allerede i 1956 da Kjell Lund og arkitekt Nils Haugstveit utarbeidet en reguleringsplan for området. Virkelig gjennomarbeidede skisser forelå først i 1962 og byggearbeidet tok til i 1964. Bygningen ble ferdigstilt i 1966, og den har blitt stående som et av forrige århundrets fremste arkitektoniske bidrag her til lands.

Det var særlig Kjell Lund som engasjerte seg i problemene knyttet til kirkebygninger. Gjennom sitt engasjement for bedre kirkebygninger har han æren for alle kirkene arkitektkontoret oppførte og var også hovedansvarlig for St. Hallvard kirke og kloster. Viktige medarbeidere var Gaute Baalsrud, Are Telje, Jon Haug og Helge Krafft.

St. Hallvard kirke og kloster har en enkel geometrisk grunnform; en sirkel inne i et kvadrat (Figur 6). Sirkelen rommer kirkerommet mens kvadratet huser kloster, menighetshus og kapell. Den runde formen til kirkerommets yttervegg gjør det sakrale rommet nærværende også i klosteret.

Bygningsveggene består av håndbanket teglstein. Dekker, brystninger og trapper er i betong. Dører, vinduer og øvrig innredning er av furu, det finnes kokosmatter på gulvet og naturfarget strie i taket. Materialbruken er nøktern, samtidig som detaljeringen gir bygningen variasjon.

Grunnet kirkens beliggenhet, blant fem 15-etasjes høye blokker, ble det tidlig klart at en kuppel ikke ville passe inn. Da kunne man fra blokkene se *ned* på gudshusets symbol på den opphøyede guddommelighet. Løsningen med en omvendt kuppel kom helt mot slutten av prosjektet – sommeren 1965. Den hengende kuppel ble et symbol på Guds nærvær og religionens introverte side (Figur 7). Samtidig er gulvet forsiktig krummet etter haugen

bygningen er plassert på med stigning på ca 20 cm opp mot alteret. Tak- og gulvbuen strekker seg mot hverandre uten å møtes og skaper dermed en spenning i rommet.¹⁰⁵

Det norske Veritas I, 1972-1976 og Veritas II, 1981-1983

Det Norske Veritas er en institusjon som arbeider med sikkerhet til sjøs, blant annet gjennom kontroll av skip. Da Lund og Slaatto i 1972 fikk i oppdrag å oppføre nytt Veritas-senter på Høvik, var dette deres største oppdrag til da.

Byggingen av Veritas I (Figur 8) ble ferdig i 1976. Denne delen besto av kontorbygg og laboratorier. Fem år senere var det behov for utvidelse og Veritas II ble sluttført i 1983. Nils Slaatto hadde hovedansvaret for både Veritas I og II. Arkitektenes tidligere arbeid med strukturalistiske byggesystemer gjorde at denne byggeoppgaven ble utført raskt og med høy grad av stilsikkerhet. I følge Ulf Grønvold er Veritas I og II ”norsk strukturalismes heroiske høydepunkt”.¹⁰⁶

Konstruksjonen i Veritas I, basert på prefabrikkerte betongelementer, blir blottlagt i eksteriøret. Vindusglass og rød teglstein danner vegger. Materialene passet godt til de eldre bygningene som ble bevart på stedet.

Bjørn A. Larsen var her delaktig i utviklingen av de forhåndsfabrikkerte delene. Han var, sammen med Per Ødegaard og Bibben Løken, også med i utformingen av innredningen som blant annet besto av åpne kontorlandskap etter datidens ideal.

Rominndelingen var basert på et system med hovedsoner på 12 x 12 meter og bisoner. Systemet var fleksibelt og planene kunne lett omarbeides ved nye behov. Formalt hadde bygningen klar logikk og samtidig et rikt formspråk.

I Veritas II (Figur 9) gikk man vekk fra den romslige soneinndelingen og skapte et mer finmasket system. Utformingen, spesielt interiørmessig, er rikere og mer elegant utført. Hvitmalte søyler og tak, samt det lyse granittgulvet gir bygningen et lett preg. Også denne gang var interiøret utformet av Larsen og Løken, og dessuten av Halgeir Kårstein og Tom Wike. Mens Veritas I er preget av klarhet, er Veritas II i større grad opplevelsesrikt - mens Veritas I er ærlig, er Veritas II forfinet. I motsetning til på Veritas I ble konstruksjonselementene denne gang støpt på stedet.

---

¹⁰⁵ Ibid., s. 140ff.

¹⁰⁶ Ibid., s. 260.

Det kan virke som om Slaatto nå ønsket seg vekk fra strukturalismens rammearkitektur. Som vi senere skal se, brøt Slaatto til en hvis grad med Lunds strukturalistiske arbeid på Eidsvoll's plass da han overtok ansvaret for Studenterlunden. Mens Kjell Lund stadig postulerte de strukturalistiske ideene, søkte Slaatto en mer personlig og fri arkitektur.¹⁰⁷

Veritas er også et godt eksempel på arkitektenes arbeid med uterom. På det store arealet rundt Veritas-senteret ble det lagt vekt på å skape attraktive landskapsrom. Veritasparken ble ferdigstilt i 1989 og med rike grøntområder og vakker strandpromenade, har dette blitt et attraktivt turområde. Fast gulvbelegg av høy kvalitet, flere vannspeil og skulpturer beriker området.

I følge landskapsarkitekt Ola Bettum finnes en tydelig utvikling fra Veritas I til Veritas II når det gjelder "forholdet mellom bygning og landskap og i behandlingen av utearealene." Første byggetrinn preges av en massiv bygning som ikke integreres godt nok i landskapet. Veritas II viser en større følsomhet for omgivelsene. Bygningen er trukket tilbake fra stranden og tilpasset landskapets stigning. Gamle trær og bygninger skjermes nybygget ytterligere og til tross for det store bygningsarealet blir denne bygningen ikke like dominerende som Veritas I. Bettum oppsummerer slik: "Hovedkvaliteten ellers i anlegget er at et stort hus ligger i en gammel park som om det aldri skulle gjort noe annet – men det er i seg selv et ærlig stykke arbeid."¹⁰⁸

Norges Bank, 1974-1987

Arbeidet med Veritas I og II var såpass omfattende at det ble nødvendig at arkitekten var fysisk til stede på byggetomten. Nils Slaatto flyttet ut til Høvik, mens Kjell Lund ble igjen på arkitektkontoret i byen med noen få medarbeidere. I denne perioden deltok Lund i arkitektkonkurranser for Nationaltheatret, Nasjonalgalleriet og Norges bank og vant alle tre. Under arbeidet med Veritas II og Norges Bank hadde Lund og Slaatto Norges største arkitektkontor.

Det tok 13 år å prosjektere og bygge Norges Bank (Figur 10) i Oslo. Da den sto ferdig i 1987 var den Norges dyreste og mest komplekse bygning. I følge Kjell Lund kan

---

¹⁰⁷ Ibid., s. 260ff.

¹⁰⁸ Ola Bettum: "Tilbake til landskapet?" i *Byggekunst* nr. 7, 1984, s. 373.

kvartalsplanen for Norges Bank betraktes som ”en minibyplan med kommunikasjonszoner, plasser, gårdsrom og hage med mellomliggende bygninger i forskjellig høyde og utstrekning.” Lunds utfordring var å innpasse den moderne bygningen i Kvadraturens gamle bebyggelse.

Gjennom bearbeidelse av det opprinnelige konkurranseutkastet ble bygningen ytterligere tilpasset omgivelsene. Dette ble oppnådd blant annet gjennom tilpasning av størrelsesorden, materialer og form. Takene er derfor skråstilte og nybygget er i samme høyde som de omkringliggende bygninger. I alt fem eldre bygninger skulle også integreres i det nye bygningskomplekset. Fasaden er mangefasettert for ikke å gi inntrykk av en større blokkdannelse som ville ha skilt seg ut i det øvrige bygningsmiljø. Valg av materialer baserte seg på motpoler eller ”’dur’ og ’moll’-klanger” som Kjell Lund kalte det. Særlig interiørmessig kontrasteres varme og kalde farger i et rikt utvalg av materialer. Utvendig er grårød granitt og kobber de mest dominerende materialene.¹⁰⁹

Bygningens oppbygning ble skapt med geometriske figurer, en såkalt molekylærstruktur. Geometrien gjentas i både store og ørsmå detaljer i utformingen.

Med sin utforming balanserer Norges Bank hårfint mellom det nøkterne og det påkostede. Banken bør gi et solid inntrykk; ikke bare skal pengene være i sikkerhet, men det skal være nok av dem. Samtidig må den formidle seriøsitet og måtehold.¹¹⁰

Mellom bygningsdelene som utgjør Norges Bank er det laget hager i lyssjaktene. De fungerer både som ”luftgård” og til orientering når man oppholder seg inne i det store bygningskomplekset. Konseptet med slike ”titteskap”, med utsikt til beplantede hager, myker opp anlegget.¹¹¹

Øystein Waag var en viktig medarbeider for Kjell Lund i arbeidet med Norges Bank. Bjørn A. Larsen og Per Ødegaard bidro med design.

Bankplassen på vestsiden av Norges Banks nye hovedsete, foran den gamle bankbygningen, ble også opprustet med ny fontene, gulvbelegg, beplantning og møbler. Det er den gamle bankbygningen som i størst grad setter sitt preg på utformingen av plassen, som er symmetrisk planlagt med to felter gress på hver side av det åttekantede bassenget. Den geometriske utformingen av basseng og gressfelt refererer også til bankens nybygg. Fire rekker trær markerer visuelle gateløp som fortsetter utenfor plassen. Det ene gateløpet blir

---

¹⁰⁹ Kjell Lund: ”Norges Bank – nytt hovedsete. Idé og realitet” i *Byggekunst* nr. 5-6, 1987, s. 289ff.

¹¹⁰ Nils-Ole Lund: *Nordisk arkitektur*, 1991, s. 211.

¹¹¹ Ola Bettum: ”Banken, byrommet og bakhagene” i *Byggekunst* nr. 5-6, 1987, s. 375.

også en markering av Norges Banks nye inngang. Beplantningen er ellers i overensstemmelse med arkitekt Hiorths planer fra 1907-08.¹¹²

Utformingen er altså påvirket av de to bankbygningene og rettferdiggjør således navnet *Bankplassen*. At den i så liten grad signaliserte å være forplass for Samtidskunstmuseet som i dag holder til i den gamle bankbygningen, er etter Ola Bettums mening, kritikkverdig. Som adresse for et av byens viktigste kunstmuseer, burde plassen heller reflektere et spennig moderne museum enn en traust bankbygning. Årsaken til dette kan være at Bankplassen er en videreføring av Norges Banks strukturalistiske nett. Strukturen oppdages når man ser anlegget ovenfra.¹¹³

Vernebygg over domkirkeruinen på Hamar, 1987-1998

I 1998 ble arkitektkontoret Lund og Slaattos premierte utkast for vernebygg over domkirkeruinen på Hamar ferdigstilt (Figur 11 og 12). Konkurransbidraget var kalt "Poetry of Reason" og det ferdige resultatet kan minne om en teltduk i glass forsiktig drapert over de historiske ruinene. Formålet med vernebygget var å beskytte ruinene mot vær og vind samtidig som et nytt sakralt rom oppsto. Også denne sakrale bygningen var det Kjell Lund som hadde hovedansvar for. I følge han selv ble ideen til det realiserte forslaget, etter at han hadde laget rundt 80 forkastede skisser, unnfanget bare én uke før fristen for innlevering gikk ut.¹¹⁴

Glassveggene er skråstilte og vernebygget er asymmetrisk plassert i forhold til ruinen. I følge arkitektene oppnår de med dette å frigjøre "vernebygg og ruin fra en tvungen intern formal fiksering." Dessuten er vernebyggets utforming bestemt både av "stedets topografi og kirkeruinens oppdelinger og geometri."¹¹⁵

Den minimalistiske utformingen er valgt for å gjøre ruinen mest mulig synlig. Belysning om kvelden setter ytterligere fokus på den gamle kirkebygningen og gir den tilbake sin tidligere posisjon som et dominerende element på Domkirkeodden. Konstruksjonen i stål og glass setter ruinen i et romlig og tidsmessig perspektiv.

---

¹¹² Kristian Lage Halaas: "Hageanlegg" i *Byggekunst* nr. 5-6, 1987, s. 372.

¹¹³ Ola Bettum: "Banken, byrommet og bakhagene" i *Byggekunst* nr. 5-6, 1987, s. 374f.

¹¹⁴ Intervju med Kjell Lund i Oslo, 28. november 2005.

¹¹⁵ Kjell Lund og Pål Bjørnstad: "Vernebygg for Hamar domkirkeruiner" i *Byggekunst* nr. 8, 1998, s. 13.

Vernebygningen ble varmt mottatt både nasjonalt og internasjonalt.¹¹⁶ Christian Norberg-Schulz var entusiastisk i sin omtale av bygget og skrev blant annet: ”Byggeoppgaven var et vernebygg, og resultatet er en kirke! [...] Først sto det [ruinens murverk] der som et minne, nå er det igjen blitt levende!”¹¹⁷

”Fornuftens poesi” var arkitektenes ambisiøse motto under konkurransen. Med sin presise klarhet er bygningen fattig på virkemidler, men rik i sitt uttrykk. Slik poesien kraft består i å si mye med få ord, klarer bygningen å formidle noe utover den materielle dimensjon. I møtet mellom den gamle ruinen og det moderne vernebygget oppstår ikke bare et vakkert byggverk, men også et ikke-håndgripelig glimt av menneskehetens historie.

*

Gjennom hele sin karriere befattet arkitektene seg med bygningenes forhold til omgivelsene. I noen oppdrag ble formingen av uterommet også en sentral del. At arkitektene ikke betraktet bygningen isolert fra sine omgivelser, kan merkes på ulike måter. Enten kan uterommet oppfattes som en forlengelse av innerrommet der det strukturalistiske nettet brer seg ut over bygningens vegger, eller så er bygningen nøysomt tilpasset og underlagt omgivelsene.

I tillegg til de nevnte eksemplene har arkitektkontoret æren for blant annet Studentersamfundet Chateau Neuf i Oslo, Kulturhuset i Stavanger, Kreditkassens hovedsete og VG-huset i Oslo.

Lund og Slaattos store gjennomslagskraft i konkurranser er bemerkelsesverdig. I perioden 1969 til 1980 vant de en rekke arkitektkonkurranser; Ingeniørenes hus i 1969, Eidsvåg kirke i 1970, utvidelse av Nasjonalgalleriet på Tullinløkka i 1972, tilbygg til Nationaltheatret og Norges Bank i 1973 og kulturhus i Stavanger i 1979 for å nevne noen. Dette forteller oss om faglig dyktighet og at arkitektene ofte har befunnet seg nær det som til en hver tid har vært hovedstrømmen i norsk arkitektur.¹¹⁸

På begynnelsen av 1970-tallet vant Lund og Slaatto altså tre svært prestisjefylte konkurranser i Oslo sentrum. Det var spesielt de urealiserte forslagene til utvidelse av Nasjonalgalleriet på Tullinløkka i 1972 og tilbygget på Nationaltheatret i 1973 som ledet til at

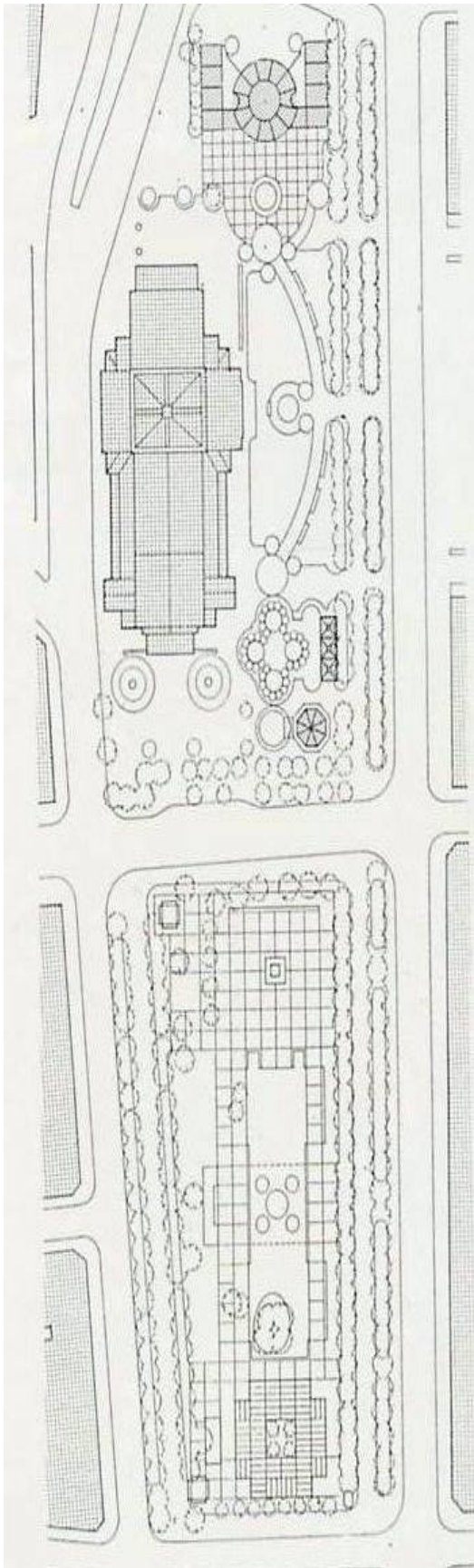
---

¹¹⁶ Ulf Grønvold, Birgitte Sauge, Eva Madshus, Tor Giljane (red.): *Arkitektur i Norge. Årbok 1999*, s. 12f og 56.

¹¹⁷ Christian Norberg-Schulz: ”Hamardomen” i *Byggekunst* nr. 8, 1998, s. 21.

¹¹⁸ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 76.

de fikk i oppdrag å utforme Studenterlunden og Eidsvoll's plass – det som er denne hovedoppgavens tema.

Del 2:
Eidsvollsplassen
og
Studenterplassen

III. Forutsetninger – sentrumsparkens beliggenhet og historie

Som nevnt i innledningen er Eidsvolls plass og Studenterlunden et parkbelte bestående av tre kvartaler som ligger mellom Karl Johans gate og Stortingsgata. Eidsvolls plass utgjør to kvartaler som deles av Rosenkrantzgate, men vi skiller mellom Eidsvolls plass foran Stortinget og Eidsvolls plass. Studenterlunden er det tredje kvartalet, rett overfor Universitetet (Figur 1). Videre kan det være hensiktsmessig å dele inn Eidsvolls plass og Studenterlunden i mindre soner: På Eidsvolls plass skiller jeg mellom bassengområdet og plassen omkring statuen av Henrik Wergeland. Mens Studenterlunden inndeles i teaterplassen, teaterhagen og Johanne Dybwads plass.

LOKALISERING OG TOPOGRAFI

Med sine rundt 520 000 innbyggere er Oslo, i internasjonal målestokk, for en småby å regne. Samtidig er den i norsk sammenheng den klart største byen. Småbypreget i interaksjon med alle nødvendige hovedstadsfunksjoner, er med på å sette sitt preg på Oslos arkitektur og byplan.

Norges hovedstad ligger innerst i Oslofjorden omkranset av skogkledde åser. Nærheten til fjord og mark betegnes gjerne som unik sammenlignet med andre hovedsteder. De mange øyene i Oslofjorden skjærer byen mot hardt kystvær, og sammen med åsenes myke kurver gir dette landskapet et mildt og vennlig preg. Dette landskapsrommet ligner et amfi i terrenget og har ledet til betegnelsen *Oslogryta*.¹¹⁹ Amfiet eller gryta dannes av de omkringliggende høydene; Ullern, Holmenkollen, Grefsen og Ekeberg. Åsene deles opp av Sørkedalen, Maridalen og Groruddalen som leder inn mot byen. Vippetangen hvor Akershus festning ligger, er neset som strekker seg lengst ut i fjorden og deler strandbukten i to med Pipervika i vest og Bjørvika i øst.

Thomas Thiis-Evensen, hevder i boka *Steder i Oslo* at Oslo-områdets særegenhet blant annet ligger i landskapets evne til å formidle det han kaller ”stedets grunnkvaliteter”. Disse

---

¹¹⁹ Se f.eks. *Delutredning III. Om Oslos særegne karakter og urbane kvaliteter*. Vedlegg til kommunedelplan for byutvikling og bevaring av indre Oslo, Plan- og bygningsetaten, 2002, s. 19.

kvalitetene er å komme frem, slå seg til ro og fortsette videre. I Oslos tilfelle representerer fjorden ankomsten, de omliggende åsene danner mulighet til å ”slå seg ned” og falle til ro, mens de tre dalene gir mulighet til å komme seg videre.¹²⁰ Dette gjør at Oslo som *sted* innbyr til bosetting.

Oslos naturskjønne omgivelser har blitt vektlagt også hos byplanleggerne. Vilhelm Bjørset sa det slik i Generalplan fra 1950: ”De mangler, som måtte prege byen forøvrig, har sin overveldende motvekt i den skjønneste innfatning en ødsel natur har skjenket noen hovedstad.”¹²¹

Som hovedstad har Oslo en plass i alle nordmenns bevissthet. Her er de fleste statlige maktinstitusjoner lokalisert og det er derfor viktig at byen ikke isolerer seg fra resten av landet. Oslo er et sted alle nordmenn har et forhold til, enten de har vært der eller ikke.

For dem som første gang besøker byen, er sannsynligvis Karl Johans gate noe av det aller første de stifter bekjentskap med. Hvis man går oppover Karl Johans gate fra Oslo Sentralbanestasjon, vil man kanskje føle hvordan gateløpet endrer karakter underveis. Første etappe er den ”folkelige gågaten” mellom Oslo Sentralbanestasjon og Egertorget, deretter følger en ”borgelig boulevard” for så å avsluttes i et ”rojalt paradestykke” opp mot Det kongelige slott.¹²²

I ”henget”¹²³ mellom høydedragene Egertorget og slottet ligger altså sentrumsparken på sørsiden av Karl Johans gate og det er denne delen som karakteriseres som en borgelig boulevard. Mens Slottet markerer avslutningen på Karl Johans gate, markerer Stortinget avslutningen på sentrumsparken mot øst. Parken danner således en parallellakse til Karl Johans gate, og slott og Storting blir ikke stående som opponenter til hverandre. Overfor Universitetet, på motsatt side av Karl Johans gate, ligger Nationaltheatret som den største og viktigste bygningen i Studentertunden. Parken ligger med andre ord i krysningen mellom statsmakt og kongemakt og mellom universitetets fakta og teaterets fiksjon.

---

¹²⁰ Thomas Thiis-Evensen: *Steder i Oslo*, 1976, s. 12.

¹²¹ Edgeir Benum: *Oslo bys historie, bind 5*, 1994, s. 16.

¹²² Christian Refsum og Henrik Langeland: ”Karl Johans gate ligger ikke i Oslo” i Peter Butenschøn og Maren Hørsleth Holsen (red.): *Til stede. Byens rom*, 2003, s. 116.

¹²³ Flere steder kan man finne beskrivelser av gateløpets kurve mellom Egertorget og Slottet som hengekøyeformet eller som en hengebro. Se blant andre Thomas Thiis-Evensen: *Steder i Oslo...*, s. 29 og Edgeir Benum (red.): *Oslo Bys historie, bind 5*, 1994, s. 14.

FRA UBEFOLKET LØKKE TIL PARKANLEGG

Plasseringen av slottet og paradegaten Karl Johan

Da Oslo ble grunnlagt som by i 1624 ble bykjernen konsentrert bak Akershus Festning. Bygrensen gikk da ved Egertorget og området utenfor var løkkeeiendommer der overklassen hadde sine boliger. Der hvor sentrumsparken ligger i dag, kaltes den gang Ruseløkken og var ellers et myrlendt jaktterreng gjennomskåret av Bislettbekken (Figur 13 og 14). Hit dro byens borgere for å komme bort fra de trange, forurensede middelaldergatene med fritidsbeskjeftigelser og promenering i landlig idyll. I Olav Vs gate, hvor Klingenberg kino ligger i dag, fantes opprinnelig det berømte traktørstedet Klingenberg.¹²⁴ Fra gammelt av var dette et sted for folkelig forlystelse og teater. I 1877 skiftet det navn til Christiania Tivoli, den gamle kuppelbygningen ble først revet i 1934.¹²⁵

Arkitekten og byplanleggeren Hans Ditlev Franciscus Linstow (1787-1851) fikk avgjørende betydning for Oslos videre ekspansjon. Da det ble bestemt at Christiania skulle være hovedstad i den nyfødte nasjonen Norge i 1814, ble den første viktige oppgaven å gi kongen, Karl XIV Johan, en egnet kongebolig. Danske Linstow kom til Norge i 1812 for å fortsette sin arkitektutdannelse ved Bergakademiet på Kongsberg. Elleve år senere ble han engasjert som Norges Slotsbyggningsintendant.¹²⁶ I samarbeid med kongen selv ble det bestemt at Slottet skulle ligge på *Bellevuehøyden* utenfor bygrensen. Det landlige området mellom Slottet og Egertorget ble gradvis urbanisert da byggingen av Slottet tok til i 1824. Linstow utarbeidet planer for hele området mellom Slottet og den opprinnelige bygrensen og var mannen bak anleggelsen av paradegaten som i dag kalles Karl Johan. For å kunne skape veiforbindelse mellom Slottet og Ruseløkken ble løkkeeiendommen kjøpt av staten i 1837. Kjøpet muliggjorde også byutvidelse nordover og skapte plass for det planlagte universitetet.¹²⁷ Dermed kunne første del av paradegaten anlegges fra Slottet til Egertorget.

Slik det framgår av Linstows store byplan fra 1838, så han for seg Karl Johans gate, som fram til 1852 kaltes Slotsveien, som en hovedakse gjennom byen med bebyggelse på

---

¹²⁴ Else Boye: "Eidsvoll's plass og Studenterlunden, Historisk belyst" i *Landskap*, 1977, s. 50.

¹²⁵ Kai Hagen: *På oppdagelsesferd i Oslo. Små gløtt bak gateskiltene som ble til en lettere Kristiania-meny*, 1944, s. 83.

¹²⁶ Bjørn Sverre Pedersen: *Barokk – Klassisisme – Romantikk i Linstows forslag til en forbindelse mellom Kongeboligen og Christiania By...*, 1958, s. 8.

¹²⁷ Else Boye: "En gammel løkke blir befolket" i Stephan Tschudi-Madsen: *Sehesteds plass. Bokens plass*, 1997, s. 26ff.

begge sider. Universitetsplassen, på nordsiden av Karl Johans gate, skulle speiles med landets storting, departement og høyesterett på motsatt side og danne eneste utvidelse i det nye gateløpet – ”den utvidede universitetsplass” (Figur 15).

Linstows tegninger til Slottet var preget av kongeboligens tenkte dobbeltfunksjon. Den siden som vendte vestover mot slottsparken bar preg av å være et lystslott på landet. Siden som vendte østover mot Karl Johans gate hadde derimot preg av å være en residens i byen. Dermed ble slottsparken utformet i en romantisk karakter som en fri engelsk park der detaljeringen i slottsfasaden kunne betraktes på kort avstand. Bysiden fikk derimot en mer klassisk karakter og fasadens utforming forutsatte en viss distanse. En stor paradeplass, alléer på begge sider av denne og en bred paradegate som knyttet slottet sammen med byen, skapte aksiale effekter og framhevet det klassiske.¹²⁸

Linstows opprinnelige forslag for Karl Johans gate med plassutvidelsen i forbindelse med universitet og storting hadde et klassisk forbilde. En revidert variant fra 1841 fikk et mer romantisk preg. På tomte der Linstow mente at Stortinget skulle ligge, foreslo han i 1841 et hageanlegg på hver side av hovedbygningen i stedet for de opprinnelig planlagte fløyene. Hageanlegget var utformet som et fritt naturlandskap, lignende Slottsparken, med stier som snodde seg rundt gressplener og busk- og trebeplantning. Planen av 1841 er mindre kjent enn den første fra 1838, men er klart nærmere det som har blitt dagens resultat. Kunsthistoriker Arne Brenna hevdet at det planlagte hageanlegget inneholder kimen til det parkanlegget Studentertunden senere skulle bli.¹²⁹ Brytningen mellom klassiske og romantiske idealer skulle også komme til å prege Studentertunden videre.

Ruseløkken bebygges

Arkitektene Christian H. Grosch og Karl Friedrich Schinkel deler æren for utformingen av de klassisistiske universitetsbygningene. Disse ble anlagt i tråd med Linstows planer om en utvidelse av gateløpet. Den midterste av de tre bygningene, *Domus Media*, har en markant tempelfront og er trukket inn fra gaten, sammen med de to sidebygningene danner den et plassrom. Monumentale trapper fører ned til plassen som, etter en omdannelse av arkitektene

---

¹²⁸ Bjørn Sverre Pedersen: *Barokk – Klassisisme – Romantikk i Linstows forslag til en forbindelse mellom Kongeboligen og Christiania By...*, 1958, s. 14.

¹²⁹ Arne Brenna: *Eidsvolls plass, Studentertunden og glasshuset*, 1985, s. 9f.

Andreas H. Bjercke og Georg Eliassen, i 1931 fikk en svak helling fra Karl Johans gate ned mot hovedfasaden. Denne forandringen innebar en definitiv skrinleggelse av planen om ”den utvidede universitetsplass” langs Karl Johans gate.¹³⁰

I 1852 sto Universitetet ferdig og tomten på den andre siden av promenadegaten ble snart et yndet tilholdssted for studentene – derav navnet *Studenterlunden*. Snart ble lunden også et utfluktsmål for byens øvrige befolkning. Fra 1864 fantes der et serveringssted, senere også musikkpaviljong og kunstgalleri. Et xylografi av G. Broling fra 1868 viser hvilket yrende folkeliv det kunne være i Studenterlunden (Figur 16). Mellom høye trær leker barn og hunder, soldatene kikker på piker mens menn i flosshatt promenerer med sine fruer. I bakgrunnen anes konditor Julius Fritzners paviljong fra 1864.

Gårdsbebyggelse stoppet Slotsveiens løp ved Egertorget, og først i 1840 ble disse bygningene fjernet. Men også etter at gateløpet ble utvidet mot øst ble oppdelingen ”Østre Gade”, ”Kirkebakken” og ”Kirkestredet” beholdt. Først i 1852 ble Slotsveien og de andre gateløpene betraktet som ett gateløp og omdøpt til Karl Johans gate.¹³¹

Allerede i 1839 startet etableringen av private paleer på nordsiden av Karl Johans gate og dette ble raskt et av byens mest fasjonable strøk. Kvartalet overfor Eidsvoll's plass har bygninger fra 1840- til 90-tallet. De tidligste bygningene var i nyrenessanse og nyklassisk stil. Mens hjørnebygningene ut mot Universitetsgaten og Rosenkrantzgate er fra 1890-tallet og i henholdsvis nyromansk og nybarokk stil. Kvartalet ovenfor Eidsvoll's plass foran Stortinget er preget av Grand Hotell som ble etablert i 1874 av konditor Julius Fritzner. Denne bygningen ble senere ombygget tidlig på 1900-tallet. De fire-etasjer høye bygningene vakte oppsikt i en by som til da bare hadde bygninger med to etasjer.

Fasadene langs denne delen av Karl Johans gate er fredet, og til tross for innvendig ombygging og tilretteleggelse for kjøpesentra, butikker og serveringssteder, er fasadene bevart eller er kopier av den opprinnelige fasaden. På hjørnet mot Stortingets plass finnes også en *infill*-bygning fra nyere tid.

Bebyggelsen på sørsiden av sentrumsparken, langs Stortingsgaten, er mer variert enn på nordsiden. Fram til 1864 het gaten Drammensveien og krysset Bislettbekken. De tidligste

---

¹³⁰ Ibid., s. 38f.

¹³¹ Sigbjørn Larsen: *Hele Norges Karl Johan*, 1996, s. 13.

bygningene fra slutten av 1890-tallet, oppført under historismen. *Hotell Continental* fra 1900 er en monumental hjørnebygning i nybarokk stil.

Planlegging av Oslo Rådhus som startet alt på 1920-tallet, innebar regulering av hele Pipervika-området slik at byen i større grad ble orientert mot fjorden. Flere av bygningene langs Stortingsgata er bygget i denne perioden. De to siste bygningene mot Abelhaugen ovenfor Studenterlunden er i funkisstil fra 1930-tallet. *Odd Fellow-gården* (1934), bygget for broderskapet Odd Fellow, av arkitektene Gudolf Blakstad og Herman Munthe-Kaas er med sin stramme og nøkterne fasade en av byens mest framtrepende funkisbygninger.¹³²

Stortinget og Eidsvolls plass

Tross Linstows planer om et storting rett overfor Universitetet, ble det i 1855 utskrevet en konkurranse for stortingsbygning på dagens tomt. Det ble til sist arkitekt Emil Victor Langlets bygning som ble godkjent, og denne bygningen sto ferdig i 1866. Blant de forslagene som ble fremmet, fantes både overdådige og svært nøkterne bygninger. Langlets variant med sin nyromanske stil tilhører de mer nøkterne.

To år før Stortinget ble innviet, i 1864, fikk Eidsvolls plass sitt navn. Årsaken til at de to kvartalene som utgjør Eidsvolls plass sees under ett, er at det på 1800-tallet var et sammenhengende område kalt "huseiertomten". Det var da en privat tomt kjøpt, opp av huseierne på nordsiden av Karl Johans gate for å hindre bebyggelse på motsatt side og sikre utsikt til sjøen. I 1858 ble tomten solgt til staten med forbehold om at det ikke skulle bygges der. Dette ødela følgelig Linstows plan om en klassisk paradegate balansert med bebyggelse på begge sider, og Eidsvolls plass ble sammen med Studenterlunden etablert som en grønn lunge i sentrum av Oslo.¹³³

En tegning fra midten av 1850-årene av F. Loos viser, foruten Karl Johans gate med hestetrafikk og folkeliv, Eidsvolls plass inngjerdet som en privat hage (Figur 17). Fritz Thaulows maleri fra 1881 gir en mindre idyllisk framstilling av Eidsvolls plass vinterstid (Figur 18). I bildets ytterkant ser vi den ene av løvene foran Stortinget, i bakgrunnen Eidsvolls plass og bebyggelsen langs Stortingsgaten. Tiårene som skiller framstillingene tidsmessig viser at gjerdet rundt huseiertomten i løpet av denne tiden er fjernet, og en gangvei på tvers over det som i dag kalles Eidsvolls plass foran Stortinget, er etablert.

---

¹³² Ole Daniel Brun: *Arkitektur i Oslo. En veiviser til byens bygningsmiljø*, 1999, s. 172.

¹³³ Else Boye: "Eidsvolls plass og Studenterlunden, historisk belyst" i *Landskap*, 1977, s. 51ff.

Universitetsgaten som krysser Karl Johans gate skapte et skille mellom Studenterbunden og Eidsvoll's plass alt fra 1851. Da Rosenkrantzgate ble anlagt i 1861 førte dette til at Eidsvoll's plass ytterligere ble delt i to kvartaler. I anledning opprustning av byen i forbindelse med tusenårsjubileet for Norges samling i 1872, ble Eidsvoll's plass og Studenterbunden for første gang betraktet som et sammenhengende anlegg.¹³⁴

På 1860-tallet ble det plantet alléer langs sidene av Eidsvoll's plass og Studenterbunden. Dette ble gjennomført av arkitekt Christian H. Grosch (1801-1865) som var Linstow's assistent under byggingen av slottet og en av arkitektene bak Universitetet.

Nationaltheatret og livet i Studenterbunden

I 1880 begynte Militærmusikken å holde konserter i egen, nybygd paviljong på østsiden av Studenterbunden. Paviljongen fikk tilnavnet "Paddehatten" på grunn av dens østeninspirerte takspiss. I 1918 ble den så revet til fordel for den nåværende musikkpaviljongen tegnet av arkitektene Christian F. J. von Munthe av Morgenstjerne og Arne Eide (Morgenstjerne & Eide). Arkitektene hadde vunnet 1. premie i en arkitektkonkurranse allerede i 1910, men musikkpaviljongen ble ikke reist før i 1920. Konditor Fritzner's paviljong som lå i andre enden av Studenterbunden, mot Abelhaugen, ble revet i 1898.¹³⁵

Området var på denne tiden i ferd med å bli et samlingssted for høytidlige anledninger. 17. mai 1881 ble Brynjulf Bergslien's statue av Henrik Wergeland avduket på Eidsvoll's plass. I forkant av denne begivenheten var det en opphetet diskusjon der det ble stilt spørsmål ved om en dikter som Henrik Wergeland fortjente å få sin statue på et sådant sted. Det var også motstand mot at anledningens festtaler var den omstridte Bjørnstjerne Bjørnson. Paléiere med vindu ut mot Karl Johans gate ble oppfordret til å boikotte avdukningsfesten ved å trekke rullegardinene ned. Dette slo derimot ikke til og dagen skrev seg inn i historien som en av parkens første store festdager.¹³⁶

I 1891 startet byggingen av Nationaltheatret i Studenterbunden. Dette hadde i forkant møtt kraftig motstand fra akademiske krefter ved Universitetet:

---

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Da hadde Julius Fritzner allerede åpnet Grand Hotel på nordsiden av Karl Johans gate. Else Boye: *Den gang det het Christiania*, 1974, s. 14.

¹³⁶ Sigbjørn Larsen: *Hele Norges Karl Johan*, 1996, s. 107.

Det kan ikke bestrides, at det Præg af Fred og Alvor, som bør hvile over Universitetets Omgivelser, vil forstyrres av en saadan Bygning (...) en Kongeborg, en Parlamentsbygning, et Universitet og et Theater vil ikke kunne danne nogen passende Forening' skriver kollegiet.¹³⁷

Til tross for akademisk motstand vant teateret fram og det ble utlyst arkitektkonkurranse. Arkitekt Henrik Bulls (1864-1953) vinnerutkast for utforming av Nationaltheatret hentet elementer fra renessansen og barokken.

Teaterbygningens plassering var ikke på linje med verken stortingsbygningen eller Universitetet og var et stort inngrep i Studentlundens tomt. I ettertid har oppføringen av Nationaltheatret av flere blitt betegnet som uheldig.¹³⁸ Den vanskelige og omdiskuterte utformingen av området skyldes i stor grad de vanskelige forholdene denne bygningen skapte.

Konkurranser og urealiserte forslag

Perioden fra slutten av 1800-tallet til midten av 1900-tallet ble for Eidsvolls plass preget av en rekke urealiserte konkurranser, både angående plassens utforming og for nye monumenter. Tanken om et stort monument til minne om grunnlovens tilblivelse på Eidsvoll i 1814 oppsto alt på slutten av 1800-tallet og ble stadig mer aktuell jo mer hundreårsjubileet for denne begivenheten nærmet seg.

Ideen om et større minnesmerke på Eidsvolls plass kan ha vært årsaken til at en utlyst konkurranse for omlegging av Studenterlunden og Eidsvolls plass i 1898 ikke fikk noen virkning. I 1906 ble det utlyst nye konkurranser; én for monumentet og én for terrengbehandling. Gustav Lærum vant konkurransen om skulpturen, mens arkitekt Bredo Greve vant terrengbehandlingskonkurransen. Hans forslag gikk ut på å forsterke skillet mellom Studenterlunden og Eidsvolls plass med en trerekke som en poengtert avslutning av Eidsvolls plass ved Universitetsgaten. På Eidsvolls plass foreslo han en akse der en monumental bronsefontene av Gustav Vigeland var tiltenkt en sentral plass. Denne planen ble heller ikke noe av, og fontenen ble isteden utgangspunktet for det som senere ble til Vigelandsparken.

Arkitekt Henrik Nissen ønsket i motsetning til Greve å skape et helhetlig parkbelte. I 1907 framla han forslag om en akse strukket helt fra Stortingets midtpunkt til et stort

---

¹³⁷ Ibid., s. 31.

¹³⁸ Se blant andre Knut Berg: "Studenterlunden blir til" i *St. Hallvard...*, 62. årgang, 1984, s. 193 og Arne Brenna: *Eidsvolls plass, Studenterlunden og glasshuset*, 1985, s. 18.

monument foreslått ved Abelhaugen. Problemet med denne aksen var at den i overgangen til Studenterbunden ville komme svært tett innpå Nationaltheatret. Dette ville igjen føre til problemer knyttet til nivåforskjeller i grunnen, i tillegg til at teaterbygningen ville ødelegge følelsen av likevekt og symmetri. Hovedinnvendingen blant datidens kritikere var allikevel at Karl Johans gate var byens hovedakse og at denne ikke burde utfordres av en parallellakse bare noen meter unna.

Etter nok en mislykket konkurranse om Eidsvollsmonument i 1908 og 1911 skjedde det lite på Eidsvolls plass før i 1925. Det ble da utskrevet en ny konkurranse for Eidsvollsmonumentet med klart definerte krav. Komiteen ønsket en høy søyle med en figur øverst som symboliserte friheten. Billedhugger Wilhelm Rasmussen og arkitekt Otto Scheen vant konkurransen med den 31,5 meter høye *Eidsvollssøylen*. I forbindelse med søylens plassering fremmet Rasmussen og Scheen forslag om regulering av hele parkbeltet. En sentralakse skulle strekke seg gjennom både Studenterbunden og Eidsvolls plass, men samtidig ble Eidsvolls plass klart avgrenset mot Universitetsgaten med beplantning. Også 2. premieforslaget i denne konkurransen forutsatte en tilsvarende aksial utforming.¹³⁹

Harald Hals (1876-1959) har, med sine over 20 år som reguleringsjef for byen, blitt stående som en av de viktigste byplanleggerne i Oslos historie. Også han engasjerte seg i utformingen av Studenterbunden og Eidsvolls plass. I 1928 fremmet han et temmelig radikalt forslag for Studenterbunden; ved hjelp av et storslått tilbygg til Nationaltheatret skulle Linstows plan om den utvidede universitetsplass realiseres (Figur 19). Dette forslaget har kanskje ikke ligget Hals særlig tett til brystet da han bare ett år senere lanserte et nytt og helt annerledes forslag for det samme området.

I ”Generalplan for Oslo” fra 1929 tok Hals for seg både Oslo sentrum og boligområder i utkanten og dessuten trafikkregulering.¹⁴⁰ Her foreslo han blant annet riving av kvartalene mellom Rosenkrantzgate og Tordenskiolds gate på sørsiden av Eidsvolls plass for å åpne byen mot fjorden. For Eidsvolls plass og Studenterbunden ønsket Hals seg, i likhet med Nissen, en akse som strakte seg fra Stortinget til Abelhaugen. I forbindelse med Rasmussens

---

¹³⁹ Arne Brenna: *Eidsvolls plass, Studenterbunden og glasshuset*, 1985, s. 20ff.

¹⁴⁰ Reguleringsplanen var i bruk fram til 1960-tallet og det var her Hals blant annet lanserte planene om ringveier som ble gjennomført over tjue år senere.

Eidsvollssøyle foreslo han en nedsenkning som skulle avskjære gangtrafikken. På denne måten ville monumentet gis det nødvendige preg av høytidlighet og distanse.¹⁴¹

Hals' planer for Oslo sentrum ble ikke gjennomført grunnet dårlig økonomi og manglende politisk vilje.¹⁴² Som en følge av 2. verdenskrig og Rasmussens sympati med nazismen ble også arbeidet med *Eidsvollssøylen* avbrutt. Etter lang politisk splid ble monumentet endelig forkastet i 1971.¹⁴³

I 1949 utlyste Dagbladet nok en konkurranse for Eidsvolls plass. Konkurransbidragene viser at nye trender innen plassutforming har gjort seg gjeldende. I motsetning til 1920-tallets planer, preget av barokk-klassisisme og aksiale løsninger, var forslagene nå for en stor del påvirket av romantikkens frie landskapspark, der rekreasjon skulle være plassens primærfunksjon. Konkurransens viktigste konsekvens var etableringen av *Saras telt* i østenden av Eidsvolls plass. Serveringsstedet ble utformet av arkitektene Harriet og Eyvind Moestue.¹⁴⁴

De urealiserte forslagene over denne hundreårsperioden forteller oss om hvilke ideer som til ulike tider var gjeldende og hvilke man av ulike årsaker forkastet. I forslagene fra perioden 1890-tallet til 1940-tallet finner vi motstridende holdinger vedrørende to aspekter. Forslagene er, for det første, delt mellom de som ønsker å beholde den frie landskapsparken som opprinnelig var der, og de som ønsker aksiale løsninger. Det siste var en holding som særlig gjorde seg gjeldende på 1920-tallet, som den såkalte 1920-tallsklassisismen. For det andre er forslagene delt mellom de som velger å betrakte Studentertunden og Eidsvolls plass under ett, og de som anser dem som to uavhengige parkområder.

Problematikken knyttet til akser versus landskapspark og helhetlig parkbelte versus to uavhengige deler var aktuell også da Lund og Slaatto ble engasjert i utformingen av Eidsvolls plass og Studentertunden.

---

¹⁴¹ Arne Brenna: *Eidsvolls plass, Studentertunden og glasshuset*, 1985, s. 29ff.

¹⁴² Tjue år senere, i 1954, kom et nytt og dristig forslag for Oslo sentrum. Da la arkitekt Arne Korsmo fram en reguleringsplan for Oslo som blant annet inneholdt et forslag om å rive bebyggelsen langs Karl Johans gate mellom Egertoget og Østbanen og bygging av nye høyhus. Denne planen ble som kjent ikke realisert.

¹⁴³ *Eidsvollssøylen* ble forøvrig gjenreist som *Sagasøylen* i Bøverdalen i 1992 av hotelleier Åmund Elvesæter.

¹⁴⁴ Arne Brenna: *Eidsvolls plass, Studentertunden og glasshuset*, 1985, s. 40ff.

Opprustning og anleggsarbeid: Eidsvoll's plass og Studenterlunden fra 1950- til 1970-tallet

I 1958 ble midler fra Christiania Spigerverk brukt til å anlegge bassenget på Eidsvoll's plass. Skulpturer av Arne Vigeland og Arne Durban fikk sin plass i tilknytning til bassenget. Dermed fikk denne delen av sentrumsparken kallenavnet *Spikersuppa*. Arnstein Arnebergs basseng og hjortegruppen av Arne Vigeland plassert på en liten øy mellom høye almetrær, gir Eidsvoll's plass et romantisk tilsnitt.

I Studenterlunden derimot, gikk utviklingen ikke i romantisk retning. Omkring 1920 forsvant de siste av de store trærne som til da hadde satt sitt spesielle preg på Studenterlunden, og i 1928 ble nedgangen til Holmenkollbanen lagt til enden av parken. Mellom Nationaltheatret og stasjonsnedgangen, bak Dyré Vaas Holbergmonument fra 1937, lå friluftrestauranten *Pernille* i årene 1950 til 1973.¹⁴⁵ Langs teaterets langsida var det anlagt bilvei og parkering (Figur 20).

I 1969 ble det bestemt å legge både tunnelbane og jernbanelinje i traséer under parken og etablere en stasjon i enden av Studenterlunden. Dette skulle gjøre området til et knutepunkt for kollektivtrafikk, og dermed ble avgjørende føringer lagt for kvartalets videre utvikling. Allerede i 1973 kunne Eidsvoll's plass foran Stortinget rehabiliteres og arbeidet ble utført etter den opprinnelige grunnidéen slik plassen var utformet før anleggsarbeidet tok til. To kryssende ganglinjer med gress og beplantning rundt sidene av plassen ble dermed gjeninnført.

Trekkene som danner alleer på begge sider av sentrumsparken er en karakteristisk del av parkbeltet og skaper den nødvendige balanse i forhold til bygningsfasadene langs Karl Johans gate og for perspektivet opp mot Slottet. Dessuten er trekkene av de få elementene som binder Studenterlunden og Eidsvoll's plass sammen til en visuell helhet. På grunn av anleggsarbeidet ble det nødvendig å hugge den innerste rekken med lindetrær langs promenaret. De viktige trekkene ble erstattet gjennom en omfattende flytteoperasjon der 30 år gamle trær ble tatt opp og senere plantet i sentrumsparken våren 1974.¹⁴⁶ Treflyttingsprogrammet ble betegnet som svært vellykket og et eksempel til etterfølgelse.¹⁴⁷

---

¹⁴⁵ Reidar Hanssen (red.): *Oslo byleksikon*, 1987, s. 394.

¹⁴⁶ Erland Engen: "Parkens endelige utforming" i *Landskap*, 1977, s. 63.

¹⁴⁷ Se blant andre Egil Gabrielsen: "Eidsvoll's plass, Oslo. Anmeldelse" i *Landskap*, 1977, s. 64.

*

Samme år ble det snakk om en omlegging av resten av Eidsvoll's plass og Studenterlunden og slik fikk arkitektene Kjell Lund og Nils Slaatto mulighet til å utforme dette. Det påfølgende arbeidet kom til å prege parkbeltet fram til slutten av 1980-tallet.¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ Reidar Hanssen (red.): *Oslo byleksikon*, 1987, s. 484.

IV. Prosess – Lund og Slaattos arbeid fra idé til iverksettelse

TO ARKITEKTKONKURRANSER FOR OSLO SENTRUM

I 1972 og 1973 vant arkitektkontoret Lund og Slaatto to konkurranser for bygg i Oslo sentrum. Den første, utbygging av Nasjonalgalleriet på Tullinløkka, ble utlyst våren 1972 og innstillingen ble gjort i november samme år. Her vant Lund og Slaatto førstepremien med forslaget ”10101”, men dette ble aldri realisert.

I desember samme år innbød Nationalteatret til konkurranse om tilbygg for teateret. Teateret hadde behov for utvidelse, samtidig var det tydelig spesifisert i konkurranseprogrammet at tilbygget måtte tilpasses den gamle teaterbygningen og ”berike viktige sentrumsmiljø”. Juryen ønsket i tillegg at teaterbygget skulle ”orientere seg mot byens liv, ved å presentere dens virksomhet åpent og engasjerende.” Forholdet til omgivelsene ble altså ansett som svært viktig. Juryen poengterer dette ytterligere ved å karakterisere det omkringliggende området: Av de ”forskjelligartede bygninger” som omgir Nationalteatret, er det ”Universitetets strenge nyklassisisme og [...] de tilsvarende funksjonalistiske forretningsgårder langs Stortingsgaten” som bør gi mest føringer for utvidelsen, i tillegg til Nationalteatrets ”mer levende, plastiske form”.¹⁴⁹

I mai 1973 hadde Lund og Slaatto vunnet førstepremie i konkurransen med et forslag titulert ”NB”. Det foreslåtte tilbygget var plassert slik at det skulle overlape teaterets vestfløy mot Studenterlunden, en glassoverbygning skulle forbinde tilbygget med hovedbygningen. Dette ga tilbygget en frittstående karakter som orienterte seg både mot Studenterlunden med café og publikumsinngang til biscenen, og med personalinngang mot Stortingsgaten. En lengre bygningsvegg vestover skulle være med å danne en utvidet universitetsplass, i samsvar med slottsarkitekt Linstows opprinnelige plan.¹⁵⁰ Nybygget skulle også utjevne kontrasten mellom 1800-tallsbygningene og funkisbygningene langs Stortingsgaten. Arkitektenes beskrivelser forteller at tilbygget er utformet under mottoet ”noli me tangere”¹⁵¹, den overgripende ideen var at det nye skal underordnes det eksisterende. De mente et tilbygg kan gi en positiv effekt for omgivelsene ved at teaterbygningen bedre kan integreres i

---

¹⁴⁹ ”Nr.190, norske arkitektkonkurranser, Idékonkurranse om tilbygg til Nationalteatret” i *Norske arkitektkonkurranser 181-190, 1972-73*, tillegg til *Arkitektnytt* nr. 5, 1973, s. 2.

¹⁵⁰ *Ibid*, s. 6.

¹⁵¹ Noli me tangere (lat.), ”rør meg ikke”. Jesu ord til Maria da han viste seg for henne utenfor graven første påskedag (Joh. 20,17).

Studenterlunden, til universitetsplassen og til Karl Johans gate. Arkitektene foreslo derfor å reservere Studenterlunden for fotgjengere ved å avskaffe parkering og utkjøring her, og skape en markert avslutning av Studenterlunden mot Abelhaugen med en permanent friluftrestaurant og overdekket ankomst til Holmenkollbanen. Arkitektene demonstrerte allerede i konkurransebidraget en omtanke for hele området og avslørte en interesse for Studenterlundens øvrige utforming:¹⁵²

En kjede av 'steder å være, hvor MENNESKER MØDES' omkranser den 'Utvidede Universitetsplass': Aulaen – Gamle Festsal – Musikkpaviljongen – Nationaltheatrets Forplass – Vestibylen – Teatersalong – Hovedscene – Biscene – Publikumsfoajé og den nye Fondplass med friluftsservering. Nationaltheatret er åpent og aktivisert ovenfor den omkringliggende miljø.¹⁵³

Lund og Slaattos arkitektsyn begrenses ikke av en bygnings fire vegger, tvert i mot, som dette sitatet viser, blir ute- og innerom oppfattet som en sammenhengende helhet. Dette har vi tidligere sett i for eksempel uteromsutformingene i forbindelse med Norges Bank og Det Norske Veritas.

SENTRUMSPLANEN 1974

Tunnellarbeidene i Studenterlunden i forbindelse med ny bane for NSB og T-banen, gjorde at man ønsket å rehabilitere hele parkbeltet. Omtrent samtidig som Lund og Slaatto seiret i de to arkitektkonkurransene, begynte Park- og idrettsvesenet å planlegge denne rehabiliteringen. Etter en henvendelse fra arkitektene selv, der de "påpekte viktigheten av å se hele dette området i en byplanmessig sammenheng"¹⁵⁴, fikk de høsten 1973 i oppdrag av staten og Oslo kommune å utarbeide en reguleringsplan for hele område mellom Tullinløkka og Nationaltheatret, Slottet og Stortinget. Siden stat og kommune opererte relativt uavhengig av hverandre, ble det en del av oppdragets mandat å koordinere og informere om mulighetene for dette sentrumsområdet, sett under ett.

Den såkalte *Sentrumsplanen 1974* ble utformet av arkitektkontoret Lund og Slaatto i samarbeid med alle offentlige etater som var involvert i planlegging av området. Rapporten

---

¹⁵² "Nr. 190, norske arkitektkonkurranser, Idékonkurranse om tilbygg til Nationaltheatret" i *Norske arkitektkonkurranser 181-190, 1972-73*, tillegg til *Arkitektnytt* nr. 5, 1973, s. 6f.

¹⁵³ *Ibid.*, s. 7.

¹⁵⁴ Erlend Engen: "Utarbeidelse av ny plan for Studenterlunden og Eidsvoll's plass. Saksbehandlingen", i *Landskap*, 1977, s. 56.

inneholder konsekvensanalyser og retningslinjer for omlegging av sporveis- og biltrafikken, samt forslag til bebyggelsesplan for hele området. I tillegg gis en detaljert utformingsplan for Eidsvolls plass og Studenterlunden¹⁵⁵ (Figur 21 og 22). Dette innebar blant annet ”en ordning av elementene Saras telt, Spikersuppa, Wergeland-statuen, Musikpaviljongen [sic.], Pernille, Nationaltheatrets forhage og nedgang til Slottsparken stasjon [i dag kalt Nationaltheatret stasjon] *etter en akse beliggende parallelt med Karl Johans gate* [min uthevn.]”¹⁵⁶ Denne aksen var altså en forutsetning alt fra starten av.

På Eidsvolls plass sto kvartalet foran Stortinget ferdig alt i 1973. Lund og Slaatto oppdrag begrenset seg derfor til kvartalet mellom Rosenkrantzgate og Universitetsgaten, i tillegg til Studenterlunden. Kjell Lund var hovedmannen bak de to konkurransebidragene og skulle dermed spille den viktigste rollen i den første prosjekteringen.

I Sentrumsplanen skisseres også de stilistiske og funksjonelle hensyn arkitektene la til grunn for den nye bearbeidelsen av plassen: ”Karakteristisk for strøket Stortinget – Slottet/Studenterlunden - Karl Johans gate er møtet og brytningen mellom romantiske og klassiske idealer, slik miljøet langsomt endrer seg fra landlig til urbant.”

Arkitektene så også en sammenheng mellom de mange betydningsfulle bygningene på stedet:

Dette sentrale byparti domineres av en rekke fremragende bygninger, som hver for seg representerer så vel landets som byens høyeste konstitusjonelle og kulturelle institusjoner og som samlet utgjør et av de få bevisst komponerte, urbane miljøer i vårt land av udiskutabel kvalitet. Den eksisterende byplan er basert på omfattende referanser mellom bygninger og bygningsgrupper [...]. Denne orden er en avgjørende forutsetning for sammenhengen i dette byrommet som forøvrig sterkt er preget av variasjon og artikulering av enkeltelementer.¹⁵⁷

Arkitektene skal senere, spesielt når det gjelder utformingen av Studenterlunden, komme til å videreføre dette, ved å innføre et spekter av referanser til de omkringliggende bygningene. Planene fra Sentrumsplanen 1974 viser et rutenett trukket over hele området fra sentrumsparken til Universitetshagen. Dessuten innføres to hovedakser; en parallelt med Karl Johans gate fra Stortingets midtakse og en tverrgående gjennom Nationaltheatrets kuppel til midtaksen i Universitetets Domus Media. Disse komposisjonslinjene bandt hele området

---

¹⁵⁵ Kjell Lund og Nils Slaatto: ”Sentrumsplan. Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet - Stortinget” i *Byggekunst* nr. 1, 1975, s. 22.

¹⁵⁶ Erland Engen: ”Parkens endelige utforming” i *Landskap*, 1977, s. 62f.

¹⁵⁷ Kjell Lund og Nils Slaatto: ”Sentrumsplan. Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet - Stortinget” i *Byggekunst* nr. 1, 1975, s. 24f.

sammen og fungerte dessuten som et verktøy parkbeltets ulike elementer kunne justeres ut i fra.¹⁵⁸

Funksjonsmessig ønsket Lund og Slaatto å dele plassen inn i ulike brukssoner:

Sentrumsplanens intensjon er å vise at området Tullinløkka – Universitetshaven/Studentlunden - Eidsvolds plass [tidligere stavemåte] samlet kan utgjøre et rikt differensiert parkmiljø, hvor de forskjellige soner med spesiell karakter og bruksverdi er dimensjonert slik at de i størrelse og skala er innpasset i og understreker den etablerte sammenheng i den eksisterende situasjon. Sentrumsplanens disposisjoner fremkommer på grunnlag av omfattende funksjonsanalyser. Den bevisste komposisjon med klart definerte brukssoner er likevel en åpen plan med *frihet til improvisasjon innenfor de gitte rammer* [min utheving].¹⁵⁹

Her berørte arkitektene egne målsettinger for sentrumsparken et hovedpunkt i den strukturalistiske arkitekturen; systemarkitekturens vanskelige balansegang mellom frihet og tvangstrøye.¹⁶⁰ I strukturalistisk ånd åpnet altså arkitektene for brukermedvirkning,¹⁶¹ fleksible system skulle gi mennesker anledning til selv å prege sine steder.

Bruksaspektet ble også vektlagt, med flere konkrete forslag til bruksområder. Det ble foreslått et større basseng på Eidsvolls plass til bruk som skøytebane om vinteren. I tillegg skulle det gis plass til monter for kunst, brukskunst, plakater (veggaviser) og lignende ved promenaret langs Stortingsgaten og vis-à-vis Nationaltheatret skulle det settes opp en permanent informasjons- og utstillingspaviljong. Detaljer som fuglebad og sjakkspill i gulvbelegget ble også foreslått og i tilknytning til musikkpaviljongen i Studentlunden nevnes det også et ”speaker’s corner”. Forbildet når det gjelder aktivitetstilbud er Kungsträdgården i Stockholm som i sentrum av den svenske hovedstaden kan by på et stort areal med varierte publikumstilbud.¹⁶²

Det antas at på grunn av Studentlundens nye funksjon som kommunikasjonsknutepunkt, vil parkbeltet bli utsatt for økt ”urban belastning”.¹⁶³ Navnet på stasjonen var foreløpig ikke bestemt, det som i dag heter Nationaltheatret stasjon gikk den gang både under navnet

---

¹⁵⁸ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 354ff.

¹⁵⁹ Kjell Lund og Nils Slaatto: ”Sentrumsplan. Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet - Stortinget” i *Byggekunst* nr.1, 1975, s. 26.

¹⁶⁰ Kjell Lund: ”Strukturalistisk arkitektur – fanget eller fri?” i *Byggekunst* nr. 3, 1983, s. 66.

¹⁶¹ Ulf Grønvold: ”Strukturalisme” i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 59.

¹⁶² Kjell Lund: ”Sentrumsplan for Oslo. Området Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet – Stortinget. Kvartalsplan for Eidsvolds plass og Studentlunden” i *Landskap*, 1977, s. 58ff.

¹⁶³ Kjell Lund og Nils Slaatto: ”Sentrumsplan. Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet - Stortinget” i *Byggekunst* nr. 1, 1975, s. 26.

Abelhaugen stasjon og *Slottsparken stasjon*. Skjerming for trafikken, spesielt mot Abelhaugen, blir i tillegg viktig. I Sentrumsplanen 1974 framla arkitektene også tanker om den nye stasjonen som skulle opprettes i denne forbindelse:

”Det nye stasjonsanlegg med adkomster danner et origo i det kollektive trafikksystem. Stasjonsoppbygget over terreng avslutter Studenterlunden mot vest og er sentrert om en akse midt gjennom Stortinget parallelt med Karl Johans gate.”¹⁶⁴

Kjell Lund skriver også tre år senere:

Endelig er det avgjørende at inngangspartiet til de nye stasjoner for T-bane og NSB - som fondmotiv vis a vis Stortinget - gis en behersket utforming og karakter tilpasset det krevende naboskap som Universitetsbygningen og Nationalteatret utgjør.¹⁶⁵

Tog- og T-banestasjonens sentrale beliggenhet og viktige funksjon som knutepunkt for ulike kollektivtilbud tilsa at anlegget, tross den underjordiske beliggenheten, burde markeres på oversiden. Men uten at dette kom på bekostning av de andre viktige elementene som fantes her. Den opptegnede stasjonsbygningen av Sentrumsplanen 1974 var skissemessig utført, men antyder en firkantet, lukket form med terrasse og overdekning av gress og betong. Balansegangen mellom markeringen av en så viktig stasjon og respekten for dens omgivelser var et problem som noen år senere skulle bli svært aktuelt.

EIDSVOLLS PLOSS

Den største endringen på Eidsvolls plass var at vannbassenget til Arnstein Arneberg ble utvidet med 25 % og justert nærmere Karl Johans gate. Vannspeilet som til da ble brutt av en enkelt stråle, fikk et større fonteneanlegg med én høy stråle omkranset av fire mindre, sentralt plassert i bassenget og som et endepunkt for Tordenskioldsgate. Dessuten lå bassenget over den nye tunnelbanen og måtte derfor heves. Det ble laget nye gangarealer rundt fonteneanlegget som et tillegg til promenaret langs Karl Johans gate. På denne måten fikk bassengområdet en litt strengere form og framsto som et urbant plassrom.

Statuen av Wergeland ble flyttet ti meter nordover og ble med sin nye plassering en del av parkbeltets sentralakse. Plassen rundt Wergelandstatuen ble utvidet og gitt en

---

¹⁶⁴ Ibid., s. 23.

¹⁶⁵ Kjell Lund: ”Sentrumsplan for Oslo...” i *Landskap*, 1977, s. 61.

kvadratisk form. Tidligere hadde denne plassen diagonale gangfelt lik de på Eidsvolls plass foran Stortinget.¹⁶⁶

Arkitektenes arbeid møtte motstand og i 1975 fremmet arkitekt Håkon Mjelva et motforslag til Lund og Slaattos plan (Figur 23). Som en klar kontrast til det Mjelva selv beskriver som ”en tørr addisjon av firkanter som til slutt ender i et høl under Drammensveien som er nedgang til de underjordiske baner”, har hans skisse for Eidsvolls plass og Studenterlunden myke ganglinjer mellom vannbasseng, gress og beplantning. I følge han selv tar mønsteret utgangspunkt i ”**skålmotivet**: teatret og vannbassengene i **bunnen av blomsterskåler**.” Mjelvas forslag er framfor alt et angrep mot drømmen om ”den utvidede universitetsplass” og den aksiale orden. Referanser til omkringliggende elementer og system – noe av det som kjennetegner Lund og Slaattos strukturalistiske arkitektur blir kritisert som: ”utallige rettvinklede og labyrintaktige gangveier hvor man ikke har noen valgmulighet, men ustanselig må tverrvende for å slippe ut av en tvangstrøye.”¹⁶⁷

Men dette forslaget møter også motbør og arkitekt Peter Butenschøn beskriver skissen som ”en lett infantil omgang med motiver, symboler og tolkninger fritatt fra disses avhengighet av virkning, forståelse og nytbarhet.”¹⁶⁸ Lund og Slaatto henter tradisjonelt støtte hos den brede arkitektstand og gjør det også her.

En annen kritiker, Egil Gabrielsen, påpeker at arkitektene ikke har etterstrebet en mer helhetlig utforming av den gamle ”huseiertomten” som i dag deles av Rosenkrantzgate: ”Det må ikke nødvendigvis være slik at en gjennomløpende gate i et parkdrag i stor utstrekning kutter opp den bruksmessige sammenhengen man ønsker. Eidsvolls plass er også kuttet i to deler når det gjelder utformingen.” Gabrielsen mener dette kan skyldes endrede forutsetninger underveis i prosjektet. Da Eidsvolls plass foran Stortinget ble utformet ønsket man tilbakestillelse til situasjonen før anleggsarbeidene tok til. Dette gikk man så vekk i fra da Lund og Slaatto begynte arbeidet med Eidsvolls plass mellom Rosenkrantzgate og Universitetsgaten.¹⁶⁹

---

¹⁶⁶ Erland Engen: ”Utarbeidelse av ny plan for Studenterlunden og Eidsvolls plass. Saksbehandlingen”, i *Landskap*, 1977, s. 56.

¹⁶⁷ Håkon Mjelva: ”Grått eller fortsatt grønt” i *Arkitektnytt* nr. 7, 1975, s. 130f.

¹⁶⁸ Peter H. Butenschøn og Per K. Johnsen: ”Bykjernen” i *Arkitektnytt* nr. 4, 1975, s. 53ff.

¹⁶⁹ Egil Gabrielsen: ”Eidsvolls plass, Oslo. Anmeldelse” i *Landskap*, 1977, s. 64ff.

Tross all motstand i begynnelsen ble prosjektet realisert i henhold til Sentrumsplanen med støtte fra byplansjef, kulturråd og ordfører.¹⁷⁰ Dårlig økonomi gjorde at detaljeringen ikke alltid ble slik arkitektene helst hadde ønsket. Gulvbelegget ble lagt i betongheller og brostein, delvis hentet fra andre steder i byen. Benkene på Eidsvolls plass ble en forenklet versjon av arkitektens skisse og var uten ryggstø. Også lyktene fikk dårligere kvalitet enn Lund og Slaatto hadde ønsket. De trange økonomiske rammene tillot heller ikke kunstpaviljongen, sjakkkrutene, fuglebadet og de andre miljøskapende elementene som ble foreslått.¹⁷¹

Store deler av Eidsvolls plass sto ferdig i 1976. Det tidligere serveringsstedet Saras telt ble erstattet av friluftrestauranten *Henrikke* som ble gjenreist mellom bassenget og Rosenkrantzgate i 1978. Bjørn A. Larsen var tilknyttet prosjektet som rådgiver og utformet også inventaret. Stålrørskonstruksjoner med markiser under glasstak skjermet gjestene for både sol og regn. Stålrørene var demonterbare, men bygningen var likevel beregnet på helårsdrift. Om høsten kunne glassvegger settes inn og skjerme gjestene mot kaldt vær, samtidig som det lette preget og utsikten ble beholdt. Takhvelvingen gjentar rundbuene i Stortingets vinduer og dører. Innerrommet markeres med gulvbelegget som er lagt i et mønster av kvadratiske heller i betong og tegl (Figur 24, 25 og 26).

De to Narvesenkioskene mot Stortingsgaten, ble konstruert etter samme prinsipp som *Henrikke* med demonterbare stålrør. Disse er senere bygget om. Den gamle kiosken på hjørnet Rosenkrantzgate/Karl Johans gate ble flyttet fra Kirkegaten og utvidet med ca en meter i lengden.

STUDENTERLUNDEN

Etter at arbeidet med Eidsvolls plass ble avsluttet sto arkitektene uten oppdrag. Nærmest ved en tilfeldighet kom Lund og Slaatto inn igjen i byggeprosessen slik det skildres i Ulf Grønvold's artikkel "Striden om stripa" i *Byggekunst* nr. 7 fra 1988:

Da Park- og idrettsvesenet skulle starte opparbeidelsen av teaterplassen i 1979, oppdaget den nyansatte sjefen for anleggsarbeidene, Terje Vedal, at tegningsmaterialet var svært skissemessig og omtrentlig. På byggeplassen traff han Nils Slaatto, som

---

¹⁷⁰ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 377.

¹⁷¹ *Ibid.*, s. 358.

tilbød assistanse. Slik kom Lund og Slaatto igjen med, først som ubetalt hjelp, siden som Park- og idrettsvesenets arkitekter.¹⁷²

Nye samarbeidspartnere i kommunen ga mer fleksible økonomiske rammer og muligheten for økt kvalitet åpnet seg. Nils Slaatto rettet i ettertid en spesiell takk til direktøren for Park- og Idrettsvesenet, Ida Fossum Tønnesen, og ga uttrykk for at det hadde vært godt samarbeid med enkeltpersoner innen administrasjon, politisk ledelse, anleggsavdeling og rådgivere.¹⁷³

Hvis vi sammenligner nye og gamle planutkast for Studenterlunden ser vi at den strenge, rettvinklede planen er erstattet med friere former og utstrakt bruk av sirkelmotiv i gulvbelegget (Figur 27 og 28). Selv om hovedkomposisjonslinjen fra Stortinget er beholdt også gjennom Studenterlunden, er det blitt større skille mellom de to parkdelene. I overensstemmelse med Sentrumsplanen gjentas rutenettet fra Eidsvolls plass i gulvbelegget også her. Men i tillegg introduseres sirkelen som et gjennomgående motiv og i følge plantegningene skulle disse gjentas både på teaterplassen og stasjonsplassen. I følge Grønvold er dette en indikasjon på at det her er Nils Slaatto som har hatt hovedregien, i motsetning til på Eidsvolls plass der det strukturalistiske rutenett, typisk for Kjell Lund, var framtrødende.¹⁷⁴

Teaterplassen, musikkpaviljongen og uterestauranten *Paviljongen*

Fra 1979 til 1980 ble teaterplassen, musikkpaviljongen og serveringspaviljongen sluttført. På teaterplassen ble statuene av Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson plassert på lavere sokler og flyttet nærmere teateret. Den gamle beplantning rundt statuene ble fjernet og vi fikk nye sirkulære bed.

Musikkpaviljongen som hadde vært midlertidig fjernet ble gjenreist. Den ble nå plassert ute på siden, mot hjørnet av Universitetsgaten/Karl Johans gate, og inngangen ble dreid i motsatt retning i forhold til tidligere. Med denne plasseringen bidro den til å forsterke teaterplassens romdannelse.

I stedet for serveringsstedet *Pernille* som tidligere var å finne lengst vest i Studenterlunden, ble serveringsstedet *Paviljongen* oppført i tilknytning til teaterets forplass (teaterplassen).

---

¹⁷² Ulf Grønvold: "Striden om stripa" i *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 527.

¹⁷³ Nils Slaatto: "Studenterlunden m/ Nationalteatret Stasjon/Oslo" i *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 535.

¹⁷⁴ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 360.

Friluftrestauranten, med en kapasitet på omkring 460 gjester, skulle demonteres utenom sesongen. Fire store parasoller, omkranset av flere mindre, dannet tak. I tillegg ble det oppført et permanent anretningsbygg i tilknytning til restauranten. Parasollene var utformet av Bjørn A. Larsen og var av laminerte bøkespiler og oransje plastduk.¹⁷⁵ Deres farge og form ga restauranten kallenavnet *Multemyra* (Figur 29 og 30).

Ombygging i Nationalteatret

I 1980 brant det i Nationalteatret og Lund og Slaatto ble aktuelle som arkitekter i restaureringsprosessen. Samme år lanserte arkitektene også en revidert Sentrumsplan.

Lund og Slaattos ombygging møtte motstand, og i 1982 fremmet teaterets faste arkitektkonsulent gjennom mange år, Ole-Carl Øien, sitt eget forslag etter oppdrag fra skuespiller Knut Wigert. Striden mellom Øien og arkitektene fikk utspille seg i mediene gjennom en serie avisoppslag våren 1982 og dessuten i brev form. I denne duellen hadde Lund og Slaatto teaterledelsen og teatersjef Toralv Maurstad som støttespillere og Øiens forslag ble ikke en gang vurdert.

Riksantikvaren, Stephan Tschudi-Madsen, var også skeptisk til Lund og Slaattos ombygging og foreslo bygningen fredet. I 1983 gikk dette forslaget igjennom, men Miljøverndepartementet avviste riksantikvarens anmodning om fredning av det omkringliggende området. Fredningen av teateret fikk heller ikke konsekvenser for restaureringsarbeidet som pågikk.¹⁷⁶

Ombyggingen av teateret startet i 1983, men debatten som da fulgte førte til at arbeidet ble to år forsinket. Kun første trinn av det planlagte byggearbeidet ble fullført og tilbygget som Lund og Slaatto vant konkurransen med, ble aldri realisert. I 1985 ble hovedscenen gjenåpnet - publikumssalong, snorloft, sidescene, garderobes og lagerlokaler ble også omarbeidet, men arbeidet ble aldri helt ferdig etter Lund og Slaattos plan.¹⁷⁷

Teaterhagen og Johanne Dybwads plass

På nordsiden av teateret ble det foreslått gressplener og blomsterbed gjennombrutt av en krum gangvei som gjentok teaterkuppelens form. Nils Slaattos skisser fra 1980 viser en buegang

---

¹⁷⁵ Bjørn A. Larsen og Per Ødegaard: "Paviljongen friluftrestaurant" i *Byggekunst* nr. 4, 1981, s. 208.

¹⁷⁶ Nils Slaatto: "Nationalteatret/Oslo" i *Byggekunst* nr. 2, 1986, s. 97.

¹⁷⁷ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 397.

som binder teaterets forplass sammen med stasjonsplassen. Den løse og ledigere formen gjør at Studentertunden åpenbarer seg som teaterets *hage*.

I 1981 kommer et alternativt forslag signert landskapsarkitekt Tom Dyring og Ingegerd Stenersen. Forslaget beholder Slaattos løsning for glasspaviljong, men foreslår rette gangveier i stedet for Slaattos krumme i teaterhagen. Dette forslaget fikk i 1981 ikke tilslutning hos verken Riksantikvar eller Byantikvar. I et brev fra Riksantikvaren til Park- og idrettsvesenet datert 3. desember 1981 går han "uavkortet" inn for forslaget til Lund og Slaatto. Han begrunner videre: "Nationaltheatret stasjon synes å få en poengtert utforming i forhold til teaterbygningens rike formspråk. Spesielt vil vi fremheve sammenhengen mellom teaterets kuppel og stasjonsbygningens takformer".¹⁷⁸

Også Christian Norberg-Schulz bifaller Lund og Slaattos forslag: "Den krumme havegangen" er et "stort og ledig grep, men den 'friere' utformingen er også i pakt med Studentertundens karakter av landskaphave. Buen spiller dessuten opp mot teaterbygningens arkitektur og gir denne en mykere overgang mot omgivelsenes geometri." Sitatet er hentet fra et brev fra Norberg-Schulz til teatersjef Torolv Maurstad fra 1981, der han varmt anbefaler Nils Slaattos løsning.¹⁷⁹

I løpet av 1987 ble Nils Slaattos plan for teaterhagen realisert. Holbergmonumentet ble plassert langs den tverrgående hovedaksen, gjennom Nationaltheatrets kuppel og Domus Media, og understreker dermed linjen.¹⁸⁰

I 1980 lanseres for første gang forslaget om en glasspaviljong i tilknytning til de nye stasjonsnedgangene i vest. I utgangspunktet var den foreslåtte glasskuppelen ni meter høy, men forskjellige utkast viser mer eller mindre dominerende bygningsforslag (Figur 31 og 32). Glasspaviljongen skulle markere den underjordiske stasjonsbygningen og være et fondmotiv vis-à-vis Stortinget. I motsetning til det opprinnelige forslaget for stasjonsbygning fra Sentrumsplanen skulle glassbygningen gi et lettere preg enn den opprinnelig planlagte betongbygningen.

---

¹⁷⁸ Arkitekturmuseet, Nils Slaattos arkiv, boks IV, brev fra Riksantikvaren til Park- og idrettsvesenet datert 3. desember 1981.

¹⁷⁹ Arkitekturmuseet, Nils Slaattos arkiv, boks IV, brev fra Christian Norberg-Schulz til Torolv Maurstad datert 3. desember 1981.

¹⁸⁰ I 1983 fikk Tanum Bokhandel en midlertidig plassering i Moelven-seksjoner i på fortauet mellom Karl Johans gate og Studentertunden. Lund og Slaatto var involvert i utformingen av denne provisoriske bokhandelen.

Nils Slaatto så for seg en vinterhave med ulike publikumsfunksjoner som kiosk, blomstersalg, informasjon om kollektivtrafikken, billettsalg, offentlige toaletter og lignende.¹⁸¹

Lund og Slaattos arbeid i sentrumsparken hadde også tidligere vært gjenstand for diskusjon, men motstanden nådde et høydepunkt med mediedebatten som raste i årene 1984 og 1985 som følge av den foreslåtte glasspaviljongen. Innleggene kom ikke bare fra fagfolk, men også fra andre kulturpersonligheter som filmregissør og journalist Arne Skouen.

De viktigste argumentene for en glasspaviljong var behovet for å synliggjøre en av byens viktigste stasjoner og kollektivknutepunkt og dessuten å skjerme mot trafikkstøyen i Abelhaugskrysset. I tillegg hadde reisende behov for tak over hodet ved overgang fra tog til vestgående T-bane.¹⁸² Motstanderne mente at glasspaviljongen ville bryte med omgivelsene og at den viste manglende forståelse for stedets historie.¹⁸³

Det var også uenighet knyttet til hvor publikumstrafikken skulle gå og hvordan man skulle løse terrengfallet fra Karl Johans gate til "teaterhaven".¹⁸⁴

Park- og Idrettsvesenet og Riksantikvaren hadde tidligere støttet arkitektenes forslag om glasspaviljong, men skiftet senere side. I 1984 ble det lansert et konkurrerende forslag nettopp fra Park- og Idrettsvesenet ved Tom Dyring og Øystein Syvertsen (Figur 33). Forslaget tok utgangspunkt i Lund og Slaattos løsninger for teaterplassen og Paviljongen, men skilte seg merkbart fra det opprinnelige forslaget for teaterhagen og stasjonsplassen. I stedet for Nils Slaattos krumme ganglinje, foreslo de en mer rettinklet gangsti som ga mer plass til gress og beplantning. Denne skulle ende i et "formklippet løvtak" over plassen mellom stasjonsrampene. For teaterhagen ønsket man en "grønn, frodig park i størst mulig grad skjermet for gjennomgangstrafikk". Og et større trappeanlegg skulle skape en markert overgang mellom teaterhagen og stasjonsplassen.¹⁸⁵

Selskapet for Oslo Bys Vel genierklærer Dyrings forslag i et temanummer om Studenterlunden i *St. Hallvard* fra 1984. Her kalles Slaattos glasspaviljong "verdens største

---

¹⁸¹ Arkitekturmuseet, Nils Slaattos arkiv, boks IV, brev fra Nils Slaatto til Riksantikvaren datert 6. mai 1985.

¹⁸² Ulf Grønvold: "Striden om stripa", *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 530f.

¹⁸³ Arne Brenna: *Eidsvolls plass, Studenterlunden og glasshuset*, 1985, s. 47ff.

¹⁸⁴ Ulf Grønvold: "Striden om stripa", *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 530.

¹⁸⁵ Arkitekturmuseet, Nils Slaattos arkiv, boks IV, "Studenterlunden. Park- og idrettsvesenets plan januar 1985", hefte utgitt av prosjekteringsavdelingen, Oslo Kommune.

parkmøbel”.¹⁸⁶ Også Riksantikvaren tverrvendte i saken. I løpet av noen få år, da arbeidet i Studenterlunden var i full gang, gikk Riksantikvaren vekk fra sin tilslutning til prosjektet i 1981 og foreslo i stedet en fredning av parken.

En annen krass kritiker var kunsthistoriker Arne Brenna. I 1985 skrev han *Eidsvolds plass, Studenterlunden og glasshuset*, et 85 siders debattinnlegg mot glassbygningen. Ulf Grønvold omtalte noen år senere Brennass utgivelse som et av de mest ”kuriøse resultater av striden om Studenterlunden” og kalte det ”et kampskrift der han [Brenna] kombinerer interessante historiske opplysninger med en sjikanøs fremstilling av Lund og Slaattos arbeider.”¹⁸⁷

Et helt nytt forslag til stasjonsbygning i Studenterlunden ble fremmet i desember 1985 av arkitekt Ole Hankø. En obelisk skulle danne ”skjæringspunktet fra Roald Amundsensgate, midtlinjen i Drammensveien og Stortingsaksen”. Denne var omkranset av en halvsirkelformet bygning med nedgangene til den underjordiske stasjonen. Stilen var klassisistisk med søylegang i stasjonsbygningen og en svært poengtert akse lik den Lund og Slaatto hadde jobbet ut i fra.

Ulf Grønvold skrev i artikkelen ”Striden om stripa” fra *Byggekunst* nr 7 1988 at Hankøs fondbygning hadde mye til felles med det som ble utfallet av Slaattos forslag slik det stagnerte i byggetrinn 1. Grønvold mente at motstanderne av glassbygningen sin genierklæring av Tom Dyrings forslag medførte at Hankøs forslag havnet mellom to stoler og nærmest ble ”tiet i hjel”.¹⁸⁸

I følge Grønvold var debatten preget av to fronter som på sett og vis fulgte yrkesgruppene. De fleste arkitekter støttet Lund og Slaattos forslag, mens kunsthistorikere, landskapsarkitekter og Oslo Bys Vel var negative.¹⁸⁹

Til slutt ble det politikerne og Miljøverndepartementet som avgjorde saken; de sa ja til arkitektenes utkast, men avviste senere glasspaviljongen. Utbyggingen stoppet opp i byggetrinn 1, men Narvesenkiosken utvides noe i forhold til det som opprinnelig var planlagt. Kritikerne var fornøyde, og Arne Brenna kommenterer i 1985:

---

¹⁸⁶ Jan Sigurd Østerberg (red): ”Grønn by!” i *St. Hallvard* nr. 3, 1984, s. 178 og ”Slik bør Studenterlunden være”, samme tidsskrift, s. 194ff.

¹⁸⁷ Ulf Grønvold: ”Striden om stripa”, *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 530.

¹⁸⁸ *Ibid.*, s. 531.

¹⁸⁹ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 362.

Det er vanskelig å kunne forestille seg en løsning som kunne vært gunstigere for det arkitektoniske miljø. Rampene vil innpasse seg relativt diskret i omgivelsene [...]. De oppfyller også fullt ut sin praktiske funksjon: å få massen av reisende så raskt som mulig til og fra stasjonen under jorden.¹⁹⁰

Statuen av skuespiller Johanne Dybwad ble i 1987 flyttet fra Musikkpaviljongen til stasjonsplassen som dermed fikk navnet *Johanne Dybwads plass*. Det var meningen at denne plassen også skulle bli inngang til Nationaltheatrets planlagte tilbygg. Men på grunn av fredningen av teateret ble dette ikke realisert.

I planen for Johanne Dybwads plass fra 1981 er sirkelmotivene innført og i et omarbeidet forslag fra 1985 er de ytterligere poengtert.¹⁹¹

Man kan regne Lund og Slaattos engasjement i sentrumsparken som avsluttet da *Påfuglfontenen*, tegnet av Nils Slaatto, ble montert på Johanne Dybwads plass. Fontenen ble gitt som gave til Oslo Kommune av selskapet Eiendomsspar og ble montert på stedet i 1989 (Figur 34).

NYE FORANDRINGER – EIDSVOLLS Plass FORAN STORTINGET

Idet Johanne Dybwads plass ferdigstilles i den vestlige enden av sentrumsparken, startet det på ny graving på Eidsvolls plass foran Stortinget. Grunnen var Stortingets behov for underjordisk parkering. Denne anledningen benyttet Nils Slaatto til å fremme et nytt forslag for plassen foran Stortinget. Da denne delen av parken ble omarbeidet i 1972, var det under forutsetning av at den skulle tilbakeføres til sin opprinnelige form. Disse forutsetningene gikk man senere vekk fra da Lund og Slaatto startet sitt arbeid med Eidsvolls plass vest for Rosenkrantzgate. Som følge av den nye garasjen ble plassens nivå hevet med 30 cm, noe som påvirket avslutningen mot muren ved *Løvebakken*.

Slaattos forslag beholdt den samme grunnidéen med kryssende ganglinjer, men han innførte også noe radikalt nytt; nemlig en monumental trapp direkte fra Stortinget og ned til plassen (Figur 35). Som bildet viser ville en slik trapp åpne perspektivet mot Stortinget og tilføre bygningen en symbolsk tilgjengelighet. Men forslaget ble avvist av riksantikvaren som ville beskytte arkitekt Emil Victor Langlets arbeid.¹⁹²

---

¹⁹⁰ Arne Brenna: *Eidsvolls plass, Studentertunden og glasshuset*, 1985, s. 84.

¹⁹¹ Nils Slaatto: "Nationaltheatret/Oslo" i *Byggekunst* nr. 2, 1986.

¹⁹² Ulf Grønvold: "Striden om stripa", *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 531.

Det ble derfor landskapsarkitekter fra Park- og Idrettsvesenet som fikk ansvaret for å bringe Eidsvoll's plass foran Stortinget tilbake til gammel standard. "Anleggets mer diffuse kanter" ble "strammet opp" og kvaliteten i materialene økt, vegetasjonen rett foran *Løvebakken* ble fjernet til fordel for nok en ganglinje og benker. I følge ingeniør II i Park- og idrettsvesenet, Jan Kristiansen, var dette en "forenkling av den gamle situasjonen".¹⁹³

*

Fra da Påfuglfontenen kom på plass i 1989 fikk Lund og Slaattos utforming av Studentertunden stå i fred i kun ett år. I 1990 ble Larsens parasoller i *Paviljongen* eller *Multemyra* fjernet fordi byggherren Continental ønsket en mer åpen løsning. De kuleformede parasollene som gjentok *Påfuglfontenens* runde form, ble erstattet med alminnelige parasoller.¹⁹⁴ Også andre endringer har skjedd i ettertid og sentrumsparken er i dag ikke i overensstemmelse med Lund og Slaattos planer.

---

¹⁹³ Jan Kristiansen: "Eidsvoll's plass/Oslo" i *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 536ff.

¹⁹⁴ Ulf Grønvold: "Multemyra som forsvant" i *Byggekunst* nr. 5-6, 1990, s. 245.

V. Form og funksjon – Lund og Slaattos ferdige utforming

Dette kapittelet omhandler det endelige resultatet av Lund og Slaattos arbeid på Eidsvollss plass og Studenterlunden slik det sto ferdig i 1989, i lys av både form og funksjon. Lund og Slaatto skrev i Sentrumsplanen fra 1974, at planen de da fremmet var skapt på grunnlag av ”omfattende funksjonsanalyser”. Fokus på bruk og aktiviteter var således til stede alt i startfasen av prosjektet.¹⁹⁵

Beskrivelsen av detaljene i byrommets vegger eller avgrensning, gulv, møblering og utsmykning skjer derfor med utgangspunkt i de ulike aktivitetssonene som finnes der.

Ved siden av regionale, klimatiske og samfunnsmessige faktorer, kan den fysiske utformingen påvirke aktivitetene som foregår utendørs. Fysisk utforming kan også påvirke antallet mennesker som bruker fellesrommene, og hvor lenge de oppholder seg der. I *Livet mellem husene* påpekte Jan Gehl dette, og viste hvordan ulike typer uteaktiviteter påvirkes av uteromskvaliteten. Han gjennomgikk i boka helt elementære aktiviteter som det å gå, stå, sitte, se, høre og snakke. Disse aktivitetene er utgangspunkt for nesten alle andre aktiviteter:

Gives rummene gode vilkår for at gå, stå, sitte, se, høre og tale, er det i sig selv en væsentlig kvalitet, men det betyder også, at et bredt spektrum af andre aktiviteter, leg, udfoldelsesport, fællesaktiviteter osv. vil have et godt grundlag at udvikle sig fra.¹⁹⁶

Sentrumparken har ulike soner for ulik bruk, som for eksempel møtested, rekreasjon, gjennomfart, ankomst og avgang. Disse bruksaspektene blir en videreføring av Gehls grunnleggende aktiviteter.

EIDSVOLLS PLOSS

Kjell Lund beskrev kort tid etter ferdigstillingen av Eidsvollss plass, plassrommet på denne måten:

Selv om kvartalets plassering i byens sentrum ikke inviterer til en tilsvarende variert publikumsaktivitet som i Kungsträdgården i Stockholm, må man ønske at den grad av beslektet aktivisering, som planen delvis legger opp til spesielt ved promenaret langs

---

¹⁹⁵ Kjell Lund og Nils Slaatto: ”Sentrumsplan. Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet - Stortinget” i *Byggekunst* nr. 1, 1975, s. 26.

¹⁹⁶ Jan Gehl: *Livet mellem husene...*, 1980, s. 121ff.

Stortingsgaten, må bli forstått og utnyttet av de kommunale instanser og myndigheter.¹⁹⁷

Men da Lund og Slaattos arbeid i sentrumsparken ble avsluttet i 1989, var fortsatt flere av planene for Eidsvoll's plass, for eksempel paviljonger for kunst, sjakkspill og fuglebad, fremdeles ikke realisert. Dette førte til at plassrommet fikk en større grad av generalitet enn det som opprinnelig var planlagt.

Det store bassenget med fonteneanlegget tilfører plassen et samlende motiv som spesielt tilrettelegger for aktiviteter som se, høre og sitte. Med sin rike beplantning og bassenget som naturelement får plassen dermed preg av å være en grønn lunge i bysenteret – et sted for rekreasjon (Figur 36 og 37).

Om vinteren foreslo arkitektene skøytebane her. Dette kom ikke i stand før på 1990-tallet og ble da en stor suksess. Lekeaktiviteter har dermed blitt en viktig tilleggsfunksjon til plassen.

Rundt Eidsvoll's plass er det, som i 1989, rekker med lindetrær som skjerner og markerer plassen i forhold til gatene. Fortauspromenarene er dimensjonert for å tåle stor publikumstrafikk. Innenfor promenaret langs Karl Johans gate og Stortingsgaten bidro dessuten buskbeplantning til å skjerm bassengområdet mot biltrafikken og til å utjevne høydeforskjellene i terrenget. Mot Stortingsgaten var det mer åpent, avstanden til gaten var større, og i tillegg til trekkene var det kun frittstående plantekasser med buskvekster. Beplantningen var for en stor del dvergmispel. I tillegg ble det i de frittstående bedene på sørsiden brukt kombinasjoner av busker og blomster.¹⁹⁸

Serveringsstedet på Eidsvoll's plass ligger mellom Rosenkrantzgate og det store bassenget. Den lave restaurantbygningen som den gang kaltes *Henrikke*, den gamle Narvesenkiosken på hjørnet mot Grand hotell og den nye kiosken på motsatt side, avgrenser plassrommet østover. Til tross for *Henrikkes* åpne konstruksjon, får man ikke følelsen av at

---

¹⁹⁷ Kjell Lund: "Sentrumsplan for Oslo..." i *Landskap*, 1977, s. 58.

¹⁹⁸ Kornell, Rhododendron, Hosta fortunei, Ajuga reptans (Krypjonsokkoll), Iris, Taxus baccata (Barlind) og Hamamelis mollis. Erland Engen: "Parkens endelige utforming" i *Landskap*, 1977, s. 62.

parkbeltet forbinder seg i særlig grad med Eidsvoll's plass foran Stortinget. Det var heller ikke arkitektenes intensjon å oppnå noen visuell helhet mellom disse to kvartalene.¹⁹⁹

Vestover, på andre siden av bassenget, åpnes det opp til plassen for statuen av Henrik Wergeland. Det kvadratiske feltet med Wergelandstatuen som midtpunkt avslutter Eidsvoll's plass. Mot Universitetsgaten bidro sammenhengende buskbeplantning til avgrensing av plassrommet. Beplantningen fortsatte dessuten i 90 graders vinkel et stykke oppover langs Karl Johans gate og Stortingsgaten slik at vegetasjonen dannet to hjørner. En ekstra trerekke mot Stortingsgaten justerte plassrommet i forhold til Karl Johans gate, samtidig som dette økte romfølelsen. Åpningene mellom trærne mot Karl Johans gate og Stortingsgaten gjorde at plassen også beholdt sin tidligere funksjon som gjennomfartssone.

Gulvbelegget på Eidsvoll's plass kombinerer bruk av granittheller og brostein. Ulike mønster markerer ulike deler av plassen. Store deler av gangfeltene er lagt i brostein, mens bassengets midtdel markeres på nordsiden med brostein i kombinasjon med store heller. Rundt Wergelandstatuen gjentas kombinasjonen av brostein og rektangulære heller i lignende mønster som ved bassengkanten. Dette markerer plassen rundt statuen i forhold til bassengområdet.

Avlange brostein, ”storgatestein”, er brukt på hele plassen for å markere linjer som i et rutenett. Rutene er på 2,25 x 2,25 meter og fylles ut av enten brostein eller firkantede heller i bestemte mønster som kan gi assosiasjoner til labyrinter fra gammel hagearkitektur (Figur 38). I plantegningene for Eidsvoll's plass og Studenterlunden fra 1974 er et rutenett framtreddende. Strukturen påvirker elementenes plassering og er særlig karakteristisk for Kjell Lunds arkitekturfilosofi. Det var, som tidligere nevnt, han som hadde hovedansvaret for Sentrumsplanen og for utformingen av Eidsvoll's plass. Allikevel gjør det komplekse mønsteret i broleggingen at det markante rutenettet fra plantegningene blir mindre poengtert i den faktiske utformingen.

Rundt hele bassenget ble det faste underlaget i gangsonene kombinert med gress. Mot Stortingsgaten ble det laget større felter med gress og gangsonen ble plassert lenger vekk fra bassenget enn på motsatt side. Nærmest bassengkanten var det på denne siden en stripe med

---

¹⁹⁹ Opplevelsen av sammenheng mellom Eidsvoll's plass foran Stortinget og Eidsvoll's plass ble ytterligere svekket etter at restaurantveggene ble bygget igjen.

gress og beplantning. Ved bassengets midtfelt ble gressfeltet oppdelt av enkel hellelegging, i overgangen fra hellelegning til gress var det frodige blomsterbed (Figur 39).

Mens langsiden mot Karl Johans gate har sammenhengende hekker og mer streng karakter, gir den varierte beplantningen og gressfeltene på motsatt side et mer romantisk preg. Men omleggingen på 1970-tallet bidro til at større arealer på Eidsvolls plass fikk fast gulvdekke. Dette kan ha blitt gjort på bakgrunn av bruksanalysene som tilsa økt urban belastning i området. Tilretteleggelsen for økt fotgjengerferdsel resulterte i at Eidsvolls plass fikk mer preg av å være et urbant plassrom enn det tidligere hadde framstått som.

Bassenget utgjorde det viktigste enkeltelementet på Eidsvolls plass. Bassenget hadde tre deler hvor den midterste sonen var smalere i lengderetningen og noe høyere enn sidesonene slik at man fikk et lite vannfall ned til hver side. Her var vannflaten omtrent på gatenivå, mens sidebassengene lå lavere slik at man kunne sitte på kanten og ha føttene i vannet. Om sommeren gir spruten av fem vannstråler naturlig liv til plassen. Den høyeste strålen er i midten og er med på å danne parallellaksen til Karl Johans gate, fire mindre kraftige stråler er plassert rundt den høyeste, også de innenfor midtsonen av bassenget.

I bassengdelen nærmest *Henrikke* er en gresskledd øy med fire høye almetrær og Arne Vigelands hjortegruppe. Da bassenget ble justert i forhold til Karl Johans gate og sentralaksen, ble øya usymmetrisk plassert i forhold til denne.

Ned til den siste delen av bassenget, i retning Nationaltheatret, er en rolig vannflate. På kanten av bassenget ble det laget en slags brygge ut mot vannet. Arne Durbans barnestatuer ble plassert på hver sin side av bryggen med ansiktene vendt ut mot bassenget.

I siste del av Eidsvoll plass står statuen av Henrik Wergeland. Statuen ble, som tidligere nevnt, flyttet nærmere Karl Johans gate slik at den nå er på linje med hovedkomposisjonslinjen fra Stortinget. Statuen har ansiktet vendt mot øst og står på en høy sokkel som også kan brukes til å sitte på.

Enkle benker uten ryggstø ble plassert langs sidene av hele plassrommet, i symmetrisk avstand fra bassenget på begge langsidene. Slik fikk man utsikt til bassenget og forbigående fotgjengertrafikk.

I sin gjennomgang av de ulike uteromsaktivitetene understreket Jan Gehl viktigheten av gode sittemuligheter. Der formålet er avslapning og rekreasjon burde sitteplassene være

gode – og dermed helst med ryggstø. I følge Gehl burde sitteplassenes plassering også være tilpasset de antatte formålene for opphold på plassen.²⁰⁰

Egil Gabrielsen påpekte i en anmeldelse av Eidsvoll's plass fra 1977, at det også finnes noe positivt ved benker uten ryggstø; de kan stå ute om vinteren uten å virke som et paradoks. ”Benkene har dermed blitt et mer anonymt formelement fremfor en nedsnødd parkbank.” Allikevel mente han at i en vurdering ut i fra funksjon framfor form ville benker med ryggstø klart være å foretrekke.²⁰¹

Funksjonelle og estetiske krav kan altså i noen tilfeller bli en motsetning. Benker med ryggstø var riktignok også ønsket fra arkitektenes side, og de opprinnelige ble i senere tid erstattet med benker med ryggstøtte.

Lyktestolper ble, i likhet med benkene, plassert inntil gangsonene rundt bassenget og i utkanten av plassen rundt Wergelandstatuen. Disse var enkle varianter; en glassylinder under en tallerkenformet stålskjerm. Valget av lykter var ikke i samsvar med arkitektenes ønsker og Kjell Lund var krass i sin omtale av resultatet;

Et opprinnelig meget lovende og levende forslag til belysningsplan ble utarbeidet av arkitektene i samarbeid med en høyst kvalifisert hollandsk lysdesigner i Philips. Planene ble imidlertid fraveket av leverandøren i samarbeid med Oslo lysverker delvis støttet av de tekniske etater i Oslo kommune. [...] Det hestlige resultat kan iakttaes av enhver, og man kan bare håpe at den offentlige opinion med tiden vil fremtvinge en endring. Det er et tragisk og et typisk utslag av manglende norsk urban tradisjon og kultur [...].²⁰²

Også lyktestolpene ble byttet ut i senere tid.

I tillegg til lyktestolper ble det plassert lyskastere forskjellige steder for å belyse trevegetasjonen (Figur 40). Egil Gabrielsen var, i sin anmeldelse, heller ikke helt fornøyd med belysningen og syntes spesielt lyskasterne var uvante i sin form; ”Det hender ofte at samfunnsbevisste borgere forsøker forgjeves å rette opp det de tror er veltede papirkurver.”²⁰³

Byromsmøblene ble brukt aktivt for å skape avgrensning av rommet og justere parkbeltet i forhold til Karl Johans gate. Hovedkomposisjonslinjen har dermed hatt sterk innvirkning på

---

²⁰⁰ Jan Gehl: *Livet mellem husene...*, 1980, s. 151.

²⁰¹ Egil Gabrielsen: ”Eidsvoll's plass, Oslo. Anmeldelse” i *Landskap*, 1977, s. 66.

²⁰² Kjell Lund: ”Sentrumsplan for Oslo...” i *Landskap*, 1977, s. 61.

²⁰³ Egil Gabrielsen: ”Eidsvoll's plass, Oslo. Anmeldelse” i *Landskap*, 1977, s. 67.

hvordan disse elementene er plassert og arkitektene har måttet balansere mellom en streng formmessig struktur og områdets funksjonelle krav.

STUDENTERLUNDEN

Da det ble bestemt at Oslos viktigste stasjonsanlegg skulle ligge i enden av Studenterlunden, medførte dette naturlig nok nye føringer for hvordan plassrommet burde utvikles. Men det var mange faktorer å ta hensyn til i Studenterlunden: Linstows opprinnelige plan om en plassdannelse i forbindelse med Universitetsplassen representerte en viktig historisk føring. Byggingen av Nationaltheatret fikk praktiske konsekvenser og de topologiske forhold spilte også inn.

De forskjellige forhold medførte at Studenterlunden, i større grad enn Eidsvolls plass, ble inndelt i ulike soner; teaterets forplass eller det vi kaller teaterplassen, langsiden av teaterbygningen kalt teaterhagen og Johanne Dybwads plass; plassrommet foran nedgangene til Nationaltheatret stasjon.

Johanne Dybwads plass er tilrettelagt for både å gå, stå og sitte, mens teaterplassen i mindre grad tilrettelegger for sitteaktiviteter. Teaterhagen er beregnet for å gå og sitte, men ikke for å stå.

Teaterplassen

Plassen foran Nationaltheatret er et naturlig møtested for teaterets publikum. Allerede før teaterbygningen sto ferdig i 1899, var Studenterlunden et yndet turmål og et sted for å se og bli sett. Teatre har generelt hatt en lignende sosial funksjon. Det var derfor naturlig at denne delen av Studenterlunden fikk en utforming tilpasset dens praktiske og historiske meningsinnhold.

Henrik Bulls teaterbygning har i inngangspartiet tempelfront. Fra hovedinngangen fører en trapp og en rampe på hver side ned til plassen. Denne bygningsfasaden er det som sterkest påvirker avgrensningen av den lille plassen. I tillegg grenser høye lindetrær mot Universitetsgaten og Stortingsgaten, mens friluftrestauranten *Paviljongen* og musikkpaviljongen skjerner mot Karl Johans gate. Plassen er åpen for gjennomgangstrafikk både mot Universitetsgaten, Stortingsgaten og til gangstien gjennom teaterhagen. Dette tilrettelegger for stor fotgjengertrafikk.

Mens rutenettet skissert i planene for Eidsvoll's plass ble mindre poengtert i gulvbelegget, var rutemønsteret fraværende i plantegningene for Studenterlunden. Rutenettet var derimot tydeliggjort i gulvbelegget.

I gulvbelegget på teaterplassen og på Johanne Dybwads plass, brukte Nils Slaatto kombinasjonen av sirkler og ruter. Rutene skapes med kraftige linjer av brostein og granittsteiner og med kvadratiske felt av betongheller imellom. Rundt statuene av Ibsen og Bjørnson ble det laget store sirkulære brosteinsfelt.

Etter Slaattos omarbeidelse av Studenterlunden, ble statuene av Ibsen og Bjørnson satt på lavere sokler som ble plassert nærmere teateret. De opprinnelige blomsterbedene rundt statuene ble fjernet. På siden av hver statue ble det plassert en lyktestolpe. Benker ble laget rundt to sirkulære bed som erstattet de tidligere bedene rundt statuene. De sirkelformede benkene ble flyttet nærmere Rosenkrantzgate med et mellomrom tilsvarende bredden på trappen inn til Nationaltheatret.

Det var få sittemuligheter på teaterplassen sammenlignet med resten av sentrumsparken. Det beskjedne antallet benker tilsier at denne plassen hovedsakelig var planlagt for stå- og gåaktiviteter. Statuene, lyktestolpene plassert ved siden av statuene og trærne langs Stortingsgaten fungerer som det Jan Gehl kaller ”fysiske støttepunkter”. Disse legger tilrette for ståaktiviteter:

Inden for opholdszonerne iagttages så i øvrig, hvorledes de stående omhyggelig udsøger sig gode stå-steder i nicher, ved hjørner, portåbninger, søjler, træer, lygtepæle eller ved tilsvarende fysiske *støttepunkter*, hvor stå-stedet i den lille skala er motiveret og veldefineret. [...] *Gode opholdsbyer har knudrede facader og et godt udvalg af støttepunkter i rummene.*²⁰⁴

Teaterhagen

Partiet langs teaterbygningens nordside fikk etter Slaattos omarbeidelse preg av å være teaterets hage og ble også kalt teaterhagen (Figur 41). Men tross dette sto det å lese blant annet i arkitektens prosjektbeskrivelse fra 1988 at: ”Utformingen av Studenterlunden bygger på den bærende idé fra 1. premieutkastet for Nationaltheatret av 1973 og Sentrumsplanen av

---

²⁰⁴ Jan Gehl: *Livet mellem husene...*, 1980, s. 143ff.

1974 om å skape et byrom mellom Universitetets tre bygninger og Nationalteatret – 'den utvidede Universitetsplass'.²⁰⁵ Arkitektene fastholder altså ideen om å videreføre Linstows opprinnelige plan som hadde sin opprinnelse fra tiden før teateret ble bygget.

I praksis ble dette gjennomført ved å trekke en tverrgående komposisjonslinje gjennom teaterets kuppel til midtpunktet i den motstående universitetsbygningen. *Paviljongen* i øst og den planlagte stasjonsbygningen i vest skulle være med å danne sidefløyer til teaterbygningen som tilsvarte sidebygningene i Universitetet.²⁰⁶ Samtidig lages en åpning i trerekkene mot Karl Johans gate og i gressfeltet i Studenterlunden. Den krumme ganglinjen spenner seg ut mot Karl Johans gate og bidrar til å skape kontakt til Universitetet samtidig som formen speiler teaterets kuppel. Aksen forsterkes med Holbergmonumentets plassering.

Allikevel kan det nok være vanskelig for en vanlig forbipasserende å oppfatte denne sammenhengen i rommene på hver side av Karl Johans gate. Så lenge gaten var trafikkert dannet dette i seg selv en barriere mellom de to plassrommene. For det enkelte menneske er det dessuten vanskelig å se de overordnede strukturene som ligger bak planen og aksetenkningen.²⁰⁷

Teaterhagen blir dermed først og fremst en sone for gjennomgående fotgjengertrafikk. En viss romfølelse skapes mellom teaterbygningens langside og trerekkene, men hagen åpnes opp i hver ende slik at gangveien fører ut til Johanne Dybwads plass i den ene retningen og teaterplassen hvis man går i motsatt retning. Gangveien krummer seg gjennom et større felt med gress og beplantning, tydelig avgrenset fra gangsonen med høye kanter.

Gangsonen skulle i følge Nils Slaatto videreføre "den naturlige gangvei"²⁰⁸ og gjorde at fotgjengere som skulle fra Karl Johans gate til teaterplassen eller Johanne Dybwads plass og omvendt, mer effektivt kunne komme seg dit ved å bevege seg diagonalt over plassrommet. Studier viser at mennesker som regel vil følge de korteste linjer over en mindre plass. For større plasser er bevegelsesmønsteret annerledes, noe jeg vil komme tilbake til nedenfor. Gehl påpekte viktigheten av ganglinjene: "At ganglinierne organiseres, så de følger

---

²⁰⁵ Nils Slaatto: "Studenterlunden m/Nationalteateret stasjon/Oslo" i *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 532.

²⁰⁶ Kjell Lund: "Sentrumsplan for Oslo..." i *Landskap*, 1977, s. 59.

²⁰⁷ Etter *Hovedstadsaksjonens* initiativ i forbindelse med oppgraderingen av sentrum til markeringen av 1905-jubileet, er denne delen av Karl Johans gate ikke lenger trafikkert.

²⁰⁸ Nils Slaatto: "Studenterlunden m/Nationalteateret stasjon" i *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 534.

de korteste veje mellem de naturlige målpunkter indenfor et område, er utvivlsomt et af de viktigste krav til et godt fodgængersystem.”²⁰⁹

Gulvdekket i teaterhagen ble som sagt dominert av et grønt areal som med sin buede form gjenspeilet kuppelen i Nationaltheatret. Det var derfor ikke rom for komplekse mønster i det faste markdekket, som dermed fikk en nøytral karakter. Rundt Holbergmonumentet og under benkene er det brostein, mens det i gangveien er større rektangulære heller.

Blomsterbedene og de store feltene med gressplen gjorde at Teaterhagen framstår som frodig. Og i motsetning til Eidsvolls plass som hadde utviklet seg i retning av å være et urbant plassrom, fikk Studenterlunden beholde sitt parkaktige preg.

Foruten å være en effektiv sone for gjennomgangstrafikk, fikk teaterhagen en tilleggsfunksjon gjennom gode sittemuligheter. På hver side av den tverrgående komposisjonslinjen fra Nationaltheatrets kuppel, er det i tre nisjer langs den krumme ganglinjen plassert to og to benker. Benkene er vendt med ryggen fra Karl Johans gate med utsikt over gangveien og gressplenene mot teaterbygningen. Sitteplassene er dermed sørvendte, noe som gir gode solemuligheter om sommeren. Benkene var av langt høyere kvalitet enn de som ble brukt på Eidsvolls plass og hadde ryggstø og solid treverk. Benkenes plassering bidro ikke til videreføringen av ”den utvidede universitetsplass”. Det forhold at man blir sittende med ryggen mot Karl Johans gate forsterker dermed følelsen av plassrommet som teaterets hage.

Teaterhagen er i likhet med resten av Studenterlunden, preget av betydelig gjennomarbeiding; fra et overordnet nivå ned til minste detalj. Kantavslutningene er gitt en avrunding som minner om barokke konsoller, det samme gjelder de lave soklene for belysning som er plassert på hver side av benkene. Her var det plassert kuleformede lykter, men disse har i senere tid blitt fjernet. Dette refererte til detaljer i teaterets utforming (Figur 42). Benker og lykter ble utformet i samarbeid med Bjørn A. Larsen som også deltok i utformingen av *Henrikke og Paviljongen*.

Foran Holbergmonumentet er det laget et sirkulært innhugg i det sammenhengende gressfeltet. Her står et stort sirkulært blomsterbed (Figur 43). Det gjennomgående sirkeltemaet refererer også til Universitetsplassen som har sirkelmotiver i gulvdekket.

---

²⁰⁹ Jan Gehl: *Livet mellem husene...*, 1980, s. 130ff.

Lund og Slaattos ønske om å videreføre Linstows opprinnelige plan med en utvidet universitetsplass, og samtidig referere til omkringliggende bygninger, først og fremst Nationaltheatret, viser arkitektenes dilemma. I tillegg til at de to elementene representerte ulike stilarter, nemlig klassisisme og nybarokk, blir spørsmålet om utformingen skal forankres i tidligere tiders prinsipper, nemlig Linstows intensjoner om en utvidet universitetsplass, eller i samtidens virkelighet. Byggingen av Nationaltheatret var omdiskutert og la komplekse føringer for utformingen av Studentertunden. Arkitektene valgte en kombinasjonsløsning der *aksiale elementer* viser tilbake til Linstow og den opprinnelige byplanen han utformet, mens *detaljer* i den fysiske utformingen refererer til bygningene rundt, og da i særlig grad til Nationaltheatret.

Johanne Dybwads plass

Som stasjonsplass ble Johanne Dybwads plass først og fremst utformet med tanke på de som reiser med kollektivtrafikk i Oslo. ”Stasjonsplassen, begrenset av Stasjonspaviljongen og Nationaltheatret’s [sic.] fremtidige utbygging mot vest, vil kanskje bli den typiske møteplassen i Oslo sentrum, med opp til 80.000 trafikkanters pr. dag”, skrev Nils Slaatto i et brev til Riksantikvaren hvor han argumenterte for den planlagte glassoverbygningen til stasjonen.²¹⁰ Stasjonsbygningen ble aldri noe av, men Slaatto fikk rett i at Johanne Dybwads plass skulle bli en av byens viktigste møteplasser for byens borgere.

Johanne Dybwads plass ble avgrenset av opphøyde bed som sammen med nedgangene til stasjonsområdet og Narvesenkiosken dannet en oval form. Symmetrien ble brutt på nordsiden av plassen der det ble laget en åpning for gjennomgangstrafikk, mens det på motsatt side ble avgrenset med blomsterbed. Balanse ble oppnådd ved hjelp av runde blomsterrabatter på hver side av denne åpningen. Dessuten ble plassens avgrensning mot Karl Johans gate markert med en buet linje i broleggingen. Nivåforskjellen fra Karl Johans gate til Stortingsgaten ble løst med en trapp på nordsiden (Figur 44) og beplantning i en opphøyet blomsterabatt som avgrensning mot teaterbygningen.

---

²¹⁰ Arkitekturmuseet, Nils Slaattos arkiv, boks IV, brev fra Nils Slaatto til Riksantikvaren datert 6. mai, 1985.

Plassen virket, med sin ovale form, oversiktlig og åpen fordi den ikke omslutes av høye bygningsvegger, men samtidig hadde den et intimt preg. Beplantningen med høye busker og trekkene mot Karl Johans gate bidro til dette (Figur 45).

Narvesenkiosken, som er den eneste bygningen som direkte vender mot Johanne Dybwads plass, er diskret innfelt i bakken. Bygningen blir fonden i sentrumsparken og skjærer plassen fra bilveien bak. Fasaden er av glass og har en konkav form og man aner en konstruksjon av betong. Det vokser gress på det flate taket og bygningen er ellers kamuflert med beplantning. På hver sin side, avgrenset med beplantning, ligger nedgangene til T-banestasjonen.

Rutemønsteret som Lund og Slaatto trakk opp i starten av arbeidet med sentrumsparken, ble gjentatt også i gulvbelegget på Johanne Dybwads plass. Utførelsen avvek noe fra den løsning som ble valgt foran teateret, men dimensjonene ble de samme. Et nett av granittbrostein deler inn kvadratiske felter av betongheller.

Rundt Johanne Dybwads plass var brostein i bestemte mønstre med på å forsterke plassens avgrensning og forsterket således følelsen av sluttethet i plassen. Dessuten ble det lagt brostein i et sirkulært felt som en gjentakelse av det runde blomsterbedet foran kiosken og den runde fontenen. Sirkelmotivene minner om de på teaterplassen.

Granittbroleggingen er med på å live opp plassen. Både fordi mønsteret bryter opp det strenge rutemønsteret og fordi steinens refleksjoner av lyset skaper forandelighet og spenning sammenlignet med den grå og livløse betongen.

Rundt plassens ytterkant er det enkle, mørkebrune trebenker med ryggstø og tilsvarende enkle søppelkasser. Også her har Bjørn A. Larsen bidratt i utformingen. Benkene og søppelkassenes plassering understreker plassens form og er rettet mot fontenen for å gi god oversikt.

I følge Jan Gehl kan "orientering og utsikt" være bestemmende aspekter for valg av sitteplasser. Sol og vindretning kan også være avgjørende, men viktigst er muligheten til å se hva som foregår.²¹¹ Jan Gehl anvendte også begrepet "kanteffekt" hentet fra sosiologen Derk de Jonges forskning og overførte dette til byrom. Den såkalte kanteffekten betegner menneskets tilbøyelighet til å søke ut til sidene av åpne plasser i stedet for til midten. Dette forklares blant annet med menneskets behov for oversikt og for å skape en distanse til andre

---

²¹¹ Jan Gehl: *Livet mellem husene...*, 1980, s. 151.

ved å selv være mindre eksponert. Kanteffekten er aktuell både når det gjelder ganglinjer i et plassrom, typiske ”ståsteder” og for plassering av sitteplasser.²¹²

På plassens nordside ble Per Ungs statue av Johanne Dybwad fra 1961 flyttet fra sin tidligere plassering i nærheten av musikkpaviljongen. Statuen står som midtpunkt i et halvsirkulært blomsterbed. Bedets kanter gir anledning til å sette seg.

Plassens midtpunkt er etter Slaattos utforming den runde Påfuglfontenen. Rundt fontenen står fire gatelykter hvor hver hadde fem glasskuler med lykter i, men disse er nå erstattet med nye. Vannspruten danner i seg selv en halvkuleform og gjentok fram til 1990 formen av de oransje parasollene til *Multemyra*, samt Nationalteatrets kuppel. Bassenget har sirkelform og fontenekanten er også et populært sted å sitte. Om vinteren er fontenen avskrudd og demontert, bare det sirkelrunde bassenget står igjen.

Utenom benkene fungerer altså de høye kantene rundt bedene og fontenen som ”sekundære sitteplasser”. Kombinasjonen av primære- og sekundære sitteplasser er, i følge Gehl, heldig fordi for mange tomme benker kan skape et negativt inntrykk.²¹³ Kantenes tilleggsfunksjon bidrar også til at plassen får et enklere og ryddigere preg enn hvis behovet for sitteplasser skulle dekkes gjennom frittstående benker (Figur 46, 47 og 48).

Behovet for støttepunkter vises i menneskenes bevegelsesmønster på Johanne Dybwads plass. At fontenen, statuen og blomsterbedene fungerer som populære ståsteder bekrefter menneskers behov for støttepunkter.

ET SAMMENHENGENDE PARKBELTE?

Som tidligere konstatert viser byrommets historie at det opprinnelig var to klart adskilte kvartaler og at forslagene til utforming har skiftet mellom et ønske om et sammenhengende parkbelte og et ønske om mer adskilte kvartaler.

Lund og Slaattos forslag i den såkalte Sentrumsplanen 1974, var hovedsakelig en omstrukturering av gitte elementer. Hovedaksen fra midten av Stortinget til Abelhaugen, som ble brukt for å bestemme plasseringen til bassenget og statuene, var et helhetlig grep som skapte en overordnet sammenheng i hele parkbeltet.

---

²¹² Ibid., s. 141ff.

²¹³ Ibid., s. 153.

De første planene gjenspeilet en tanke om plassrommet som en ramme som skulle fylles med ulikt innhold. Kjell Lunds tilføringer kom derved til å danne et nøytralt bakteppe for et krevende miljø. En slik diskret utforming bringer fram arkitekturen rundt og gir plass til andre visuelle inntrykk. Bidraget til Eidsvolls plass har, både estetisk og funksjonelt betraktet, fått en generell og nøytral karakter hvilket overensstemmer med de strukturalistiske arkitekturprinsipper.

I Studenterlunden var det opprinnelig forslaget fra 1974 to kvadratiske bed langs Nationaltheatrets nordside, som svarte til den rettvinklede stilen på Eidsvolls plass. I Sentrumsplanen understreker Kjell Lund betydningen av at deres helhetsplan for området ble fulgt også i Studenterlunden. Videre ønsket han at en stasjonsbygning som fond mot Abelhaugen måtte få en diskret utforming.²¹⁴ Da Nils Slaatto begynte arbeidet med Studenterlunden hadde det gått flere år. Planene han nå la fram var også forandret, og Studenterlunden fikk en større kontakt med det øvrige bygningsmiljø enn det som først ble planlagt. De arkitektoniske referansene er i første rekke til Nationaltheatret. Dermed øker forståelsen av Studenterlunden som teaterets hage. Konsollene, kurvene og sirklene passer godt til teaterets nybarokke stil og gir hele Studenterlunden et mykere preg. Betoningen av tverraksen mot Universitetet gjør at Linstows opprinnelige plan om en ”utvidet universitetsplass” også er respektert og ivaretatt, sirkelmotivet i Studenterlunden speiler også sirklene i gulvbelegget på universitetsplassen.

Som fondsbygning vis-à-vis Stortinget ser vi også at grunnplanen til Narvesenkiosken med det sirkulære blomsterbedet blir en gjentakelse av grunnplanen til stortingsbygningen (Figur 49 og 50). Her foreslo Nils Slaatto, som tidligere vist, en glassbygning med kuppel som skulle markere hovedstadens nye stasjonsområde. Denne bygningen ville blitt et i øyenfallende element i miljøet. Kuppelformen ville speile formen på både fontenen, parasollene til Multemyra og teaterkuppelen. Nils Slaattos urealiserte forslag om trapp fra Stortingets hovedinngang ned til Eidsvolls plass foran Stortinget, ville på tilsvarende måte kunne bidratt til en tydeligere sammenheng i hele parkbeltet. Ved å øke forbindelsen mellom stortingsbygningen og plassrommet ville kanskje også referansene mellom de to fondsbygningenes grunnplan blitt mer fattbar.

---

²¹⁴ Kjell Lund: ”Sentrumsplan for Oslo...” i *Landskap*, 1977, s. 61.

Når vi sammenligner Eidsvolls plass og Studenterlunden blir det klart at aktivitetene i større grad er forhåndsbestemt i Studenterlunden enn de er på Eidsvolls plass. Det nye jernbanenettet og den nye stasjonen i enden mot Abelhaugen la avgjørende føringer for utviklingen av plassen. Det ville bli en markant økning i fotgjengertrafikken i dette området og utformingen måtte tilpasses dette. I Studenterlunden ser vi at ulike aktivitetssoner er klart definert. Teaterplassen og Johanne Dybwads plass var to plasser som innbød til korte gå-, stå- eller sitteaktiviteter, men plassene innbød i liten grad til langvarige opphold.

I Teaterhagen er det en klar avgrensning mellom gangsonen og gressfeltene. Gresset blir nok av og til brukt som rekreasjonssone, men gressfeltene er hevet ca en halv meter over vanlig bakkenivå så forholdene ble ikke tilrettelagt for dette. Dette området blir hovedsaklig brukt for gjennomfart og sitteaktivitet på benkene langs gangstien.

På Eidsvolls plass tilfører bassenget, øya med dyreskulpturer og beplantningen elementer av natur som innbyr til rekreasjon rundt bassengkanten. Bassengområdet går så over i plassen rundt statuen av Wergeland som blir mer åpen og generell funksjonsmessig. Soneinndelingen, som var så tydelig i utformingen av Studenterlunden, ble på Eidsvolls plass mer uklar. Dette kan skyldes at ”innholdet” som arkitektene foreslo – som sjakkspill, fuglebad og kunstpaviljong – ikke ble noe av. Samtidig ga den åpne plassen fritt spillerom for ulike aktiviteter. Det har blitt et sted hvor man forventer at noe *kan* skje. Slik sett passer utformingen av Eidsvolls plass godt med Kjell Lunds betraktninger om strukturalistisk arkitektur; med ”frihet innenfor gitte rammer”.

Et umiddelbart inntrykk vi får når vi sammenligner resultatet av Lund og Slaattos tilføyelser ved Eidsvolls plass og Studenterlunden, er at Studenterlunden med sine store gressfelt har beholdt mer av parkpreget. Ulf Grønvold beskriver utviklingen på Eidsvolls plass som en ”’urbanisering’[...]. Eidsvolls plass blir mindre park og mer et beplantet plassrom”.²¹⁵ Allikevel kom det til å bli Eidsvolls plass som først og fremst innbød til rekreasjon og lek, aktiviteter som gjerne foregår i en park. Som dette kapittelet tidligere har vist, tvang publikumstrafikken i Studenterlunden fram en stram funksjonsinndeling, og plasseringen av Studenterlundens ulike elementer er i overensstemmelse med Jan Gehls teorier omkring de

---

²¹⁵ Ulf Grønvold: *Lund & Slaatto*, 1988, s. 356.

psykologiske hensyn formingen av byrom bør ha for å innby til ulike typer aktiviteter. Studien har vist at de primære aktivitetene i dette kvartalet ble kortvarige opphold og gjennomgang.

Det er flere årsaker til at utformingen av Eidsvolls plass og Studenterlunden ble såpass ulike. Fordelingen av arbeidet mellom Kjell Lund og Nils Slaatto er den mest åpenbare. Som vi så i kapittel to, hadde de to arkitektene ganske ulike intensjoner i sin arkitektur og de blandet seg sjelden opp i hverandres arbeid. De to kvartalene bød også på ulike utfordringer som kanskje ble mer reelle da detaljplanleggingen av Studenterlunden startet. Teaterbygningen utgjorde den viktigste formmessige føringen for Studenterlunden, stasjonsanlegget satte spesielle krav til det funksjonelle. Nye samarbeidspartnere i Park- og idrettsvesenet og bedre økonomiske vilkår gjorde sitt til at materialer og detaljutforming fikk høyere kvalitet i Studenterlunden enn på Eidsvolls plass.

Det gikk ca 15 år fra arbeidet med parkbeltet startet på Eidsvolls plass til det ble avsluttet i Studenterlunden. Man kan spekulere i om den lange byggeperioden også førte til at nye tendenser innen arkitekturen ble tatt opp i den seneste utformingen.

Som redegjort for i kapittel én gjorde postmodernistiske idealer seg gjeldende innenfor arkitekturen fra slutten av 1970-tallet. I Norge fikk vi de tydeligste eksemplene på postmodernistisk arkitektur på 1980-tallet. I 1989 ble, som et eksempel, byggetrinn II av Aker Brygge, en ny bydel i Oslos strandsone ferdigstilt. Aker Brygge ble reist på rekordtid og er blitt stående som et produkt av jappetidens overmodige utbyggingstrang og reflekterer også datidens moter innen arkitektur. Utbyggingen inngikk i en rekke revitaliseringsprosjekt av gamle kaiområder verden over. Den nye arkitekturen på Aker Brygge var tro mot områdets tidligere verfthistorie, og de arkitektoniske referansene spilte i stor grad på skipsfart og sjømetaforer.

Det største plassrommet, *Bryggetorget*, utgjør bydelens festplass.²¹⁶ Utsmykningen, utført av skulptør Geir Stormoen, skaper et effektivt og funksjonelt byrom samtidig som symbolbruken er lettfattelig, nesten til det banale. Pia Bodahl konkluderer i sin hovedoppgave med at Aker Brygge må kalles et postmodernistisk arkitekturprosjekt ut fra en rekke definerte

---

²¹⁶ I følge arkitekt Nils Torp i intervju med Pia Bodahl i Pia Bodahl: *Aker Brygge 1985-1990. Byrom og kontekst*, hovedoppgave i kunsthistorie, Universitetet i Oslo 1999, s. 21.

kriterier.²¹⁷ Som nevnt i kapittel én er de åpenbare referansene eller sitatene i tråd med det postmodernistiske bruddet med modernitetstenkningen.

Sentrumsparken og Bryggetorget på Aker Brygge representerer ulike typer oppdragsgivere, byggeoppgaver og arkitekturidealer. Allikevel kan man si at motivvennligheten og referansene i Studentertandens utforming tyder på en viss åpenhet for tidens nye arkitekturidealer. På bakgrunn av dette kan man dermed hevde at sentrumsparken har blitt et stilmessig overgangsfenomen mellom strukturalisme og postmodernisme.

---

²¹⁷ Pia Bodahl: *Aker Brygge 1985-1990. Byrom og kontekst*, 1999, s. 92.

VI. Betydning og mening. Eidsvolls plass og Studentertunden som symbol, metafor, fortelling og myte

I overensstemmelse med en etablert forståelse av Eidsvolls plass og Studentertundens betydning eller mening, har ulike formgivere forsøkt å tilpasse form og funksjon. Slik har også Lund og Slaatto i sin tur gitt et bidrag til byrommets utforming i samsvar med de etablerte oppfatningene av stedet.

Dette kapittelet skal kartlegge Eidsvolls plass og Studentertundens ulike betydningslag eller mening.²¹⁸ Jeg vil først se på hvordan ulike uttrykksmåter i tekster er brukt for å beskrive byrommet med virkemidler som metaforer og symboler. Videre vil jeg gå inn på hvordan fortellinger og myter befester forståelsen av byrommets betydning. Jeg vil også komme inn på hvordan dette brukes som retoriske virkemidler for å påvirke hvilke følelser man ønsker å vekke hos publikum. For å påvise hvordan ulike former for språklige virkemidler anvendes i dageligtalen, vil det bli gitt eksempler som både er relevante for byen og byrommet.

METAFOR OG SYMBOL

På Jernbanetorget er en skulptur av en stor tiger satt opp som en påminnelse for folk som ankommer byen via Oslo Sentralbanestasjon om at nå er de kommet til *Tigerstaden*. Dette er et tilnavn som har fulgt byen i mange år og tilskrives Bjørnstjerne Bjørnson som i sin tid snudde på den negative betegnelsen ”tiggerstaden” som byen da hadde fått. En ønsket assosiasjon til Oslo er en driftig og sterk by som er konkurransedyktig nasjonalt og internasjonalt. Men som John Pløger kommenterer behøver ikke en metafor som *tigerstad* nødvendigvis skape positive konnotasjoner; den kan gi assosiasjoner til noe lumsk og farlig – en storbyjungel.²¹⁹

Lloyd Rodwin og Robert M. Hollister har i boka *Cities of the mind. Images and Themes of the City in Social Sciences* bidratt med å systematisere den forskningen som finnes om ”urban images and themes” innenfor ulike fag og profesjoner:

---

²¹⁸ Ordet *betydning* kan i mange sammenhenger oppfattes som synonymt med ordet *mening*. Mens ordet *mening* er et grunnbegrep innenfor semantikken som dreier seg om å avklare språkets forhold til virkeligheten, kan ordet *betydning* også erstattes med ord som viktighet.

²¹⁹ John Pløger: *Byens språk*, 2001, s. 186.

The thoroughfares and buildings of this invisible city control our movement as much as do the actual streets of New York, Indianapolis or Bombay. They are tangible to us as metaphors or symbols – the city as a creature of the state, the city as a machine or as an organism, the central city as a jungle or a reservation.²²⁰

Metaforer og symboler kan også tillegge byrommene nye betydningslag. Metafor vil si ”ord eller uttrykk som brukes i billedlig eller overført betydning”.²²¹ I Rodwin og Hollisters bok er det byen som har fokus, men tankene om hvordan byens skjulte betydninger uttrykkes gjennom språklige virkemidler, kan også overføres til byrom.

Vanlige metaforer i forbindelse med byrom kan eksempelvis være ”grønn lunge” og ”maurtue”. I Oslo har vi også en rekke eksempler på kallenavn for byens torg og plasser. Youngstorget går gjerne under betegnelsen ”det røde torg”, en ”kamp plass” eller et ”folketorg”, men har også blitt kalt et ”rottereir”.²²² Jernbanetorget er også kjent som ”Plata”, mens Stortingsplassen på siden av Stortinget kalles ”Dasslokket” på grunn av de offentlige toalettene som her fantes under bakkenivå. ”Bokens sted” eller ”poesiens offerlund”²²³ er brukt i omtale av den intime Sehesteds plass som lenge var adressen til to av landets største bokforlag.

En annen type benevnelse finner vi hos for eksempel Christian Norberg-Schulz og Thomas Thiis-Evensen. De forsøker å gi en mer nøytral karakteristikk av funksjonelle og estetiske grunnkvaliteter. Det er slike kvaliteter som gjør stedet til et sted. Christian Norberg-Schulz har i sitt forfatterskap framhevet en plass’ funksjon som stedets kjerne. Han skriver:

Mens plassen er det egentlige møtested der en opplever å være fremme, er gaten et rom som leder videre og knytter sammen. Ordet ’plass’ (*place*) betyr det samme som ’sted’, og viser at plassen er den omfattende bosetningens sentrum. Som ’sted i stedet’ er plassen et mål.²²⁴

Men plassene kan også ha andre funksjoner. I artikkelen ”Tre plasser i Roma” kommer Norberg-Schulz fram til at Piazza del Popolo må oppfattes som et ”gjennomgangsrom” eller en ”vestibyle”, mens Piazza della Rotonda foran Pantheon er et ”hvilested i husmylderet”,

---

²²⁰ Lloyd Rodwin og Robert M. Hollister: ”Images, Themes, and Urbanography” i Lloyd Rodwin og Robert M. Hollister (red.): *Cities of the mind. Images and Themes of the City in Social Sciences*, 1984, s. 3.

²²¹ Jacob Lothe, Christan Refsum og Unni Solberg: *Litteraturvitenskapelig leksikon*, 1997, s. 154.

²²² Kjersti Aune: *Youngstorget som sosialt, materielt og symbolsk byrom. En sosiologisk stedsanalyse av Youngstorget i en vitaliseringsprosess*, hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo, 1997, s. 47ff.

²²³ Erik Rudeng: ”Poesiens offerlund” i Stephan Tschudi-Madsen (red.): *Sehesteds plass. Bokens plass*, 1997, s. 79.

²²⁴ Christian Norberg-Schulz: *Mellom jord og himmel...*, 1992, s. 55.

formet av seg selv gjennom årenes løp.²²⁵ Thomas Thiis-Evensen gjør lignende bruk av metaforer i sin bok om steder i Oslo: Her beskriver han Egertorget som et ”vekslingspunkt” og Stortingsplassen som et ”endepunkt” der man kan ”stoppe og slå seg ned”.²²⁶

Storstue, hjerte og katedral - Eidsvolls plass og Studenterlunden

Eidsvolls plass og Studenterlundens opprinnelse, som et ledd i nasjonsbygging og forming av en ny hovedstad, har gitt byrommet en svært sentral beliggenhet. Plasseringen mellom noen av de viktigste stadsfunksjonene, gjør plassrommet til et krysningspunkt både visuelt og symbolsk. Dette har medført at området har fått en sterk posisjon også i folks bevissthet, slik det uttrykkes i Knut Berg sin presentasjon av parkbeltets historie: ”Med Stortingsbygningens innvielse i 1866 ble sluttsteinen lagt i utformingen av det nye *hjertet* i det selvstendige Norges hovedstad, og byen hadde fått sin *storstue* [min uthevn.]”²²⁷

Man kan si at sentrumsparken sammenlignet med for eksempel Slottsplassen, Jernbanetorget, Stortorget og Youngstorget i større grad har befestet seg som byens midtpunkt eller kjerne, i tråd med det blant andre Christian Norberg-Schulz så som plassrommets viktigste funksjon. At byrommet også beskrives som *storstue* og *hjerne* er med på å underbygge denne påstanden.

Hvor er Oslo mest Oslo? På hvilket sted samler byen seg til sitt mest intense uttrykk? Det opplagte svar på et slikt spørsmål er *Karl Johan*. Fra Egertorget til Slottet er denne gaten rett og slett unik. [...] Det som er unikt med Karl Johan, er at alle kjennetegn ved en hovedstad her er samlet langs en strekning på noen få hundre meter. Dette gir stedet mange betydningslag, og en konsentrert urban karakter. [...] Parkbeltet langs Karl Johan fra Stortinget til Slottsparken er kalt byens *storstue*. Dette er møtestedet innbyggerne identifiserer seg med og føler stor kjærlighet for.²²⁸

Dette tekstutdraget, hentet fra Ulf Grønvolds bok om Lund og Slaatto, beskriver med ekte entusiasme parkdragets betydning slik det arter seg for folk flest. Han utdyper også hva som ligger i *storstue*-metaforen; et møtested som skaper identitetsfølelse og tilhørighet. En *storstue* kan forstås som et rom som innbyr til lek og fest, det er et fellesrom der mennesker skal kunne oppholde seg og hygge seg sammen. Ordet *storstue* gir også assosiasjoner til noe

---

²²⁵ Christian Norberg-Schulz: ”Tre plasser i Roma” i *Et sted å være...*, 1986, s. 89.

²²⁶ Thomas Thiis-Evensen beskriver med disse ordene henholdsvis Egertorget og Stortingets plass i Oslo i Thomas Thiis-Evensen: *Steder i Oslo*, s. 57ff.

²²⁷ Knut Berg: ”Studenterlunden blir til” i Jan Sigurd Østberg (red.): *St. Hallvard...*, 62. årgang, 1984, s. 191.

²²⁸ Ulf Grønvold: *Lund og Slaatto*, 1988, s. 348.

høytidsstemt, men uten strengheten som preger de mest formelle og representative plassrommene.

I Studenterlunden førte som nevnt opprettelsen av Nationaltheatret stasjon til at plassrommet måtte funksjonsmessig tilpasses. Stasjonen er som et knutepunkt mellom tog, trikk, buss og T-bane blitt den viktigste stasjonen for Oslos egen befolkning. Dette har medført stor publikumstrafikk og et hektisk, men effektivt bymiljø. Tusenvis av mennesker beveger seg hver dag i Studenterlunden, særlig på Johanne Dybwads plass som er det travleste stedet.

Landskapsarkitekt Tom Dyring karakteriserte hele parkbeltet som ”et pulserende hjerte”.²²⁹ En slik metafor spiller på folkelivet og publikumsgjennomstrømningen ved plassen. Sammenligningen med et hjerte som pumper livsviktig oksygen ut i alle kroppens celler passer slik sett godt. I kombinasjon med ordet ”pulserende” blir metaforen kanskje mest beskrivende for Studenterlunden som et urbant stasjonsområde.

Samtidig rommer selvfølgelig ordet ”hjerte” en dypere mening. Foruten å være kroppens viktigste organ, er hjertet også et symbol på kjærlighet. Faktisk er hjertet som symbol minst like sterk knyttet mot det emosjonelle som hjernen siden man har hatt en oppfatning av at det følelsesmessige ikke kan lokaliseres på samme sted som det logiske og rasjonelle. En bys hjerte er mer enn et sentralt stasjonsområde, det er også et sted byens borgere føler en spesiell tilknytning og kjærlighet til. Dette er en betegnelse som kan virke treffende for hele parkbeltet.

Peter Butenschøn har på sin side sammenlignet Studenterlunden med en katedral: ”Studenterlunden er som katedralen, med mange små rom, mange altere og figurer innenfor en ramme som er tilstrekkelig raus og tilpasningsdyktig.” Katedralene, de store middelalderske kirkebygningene, var ofte langvarige byggeprosjekter med kontinuerlig restaurering og utvidelse. Butenschøns poeng er at mens katedralens ytre ramme forblir stabil, kan innholdet tilpasses.²³⁰

De beste byrommene, mener Butenschøn, er kan hende ganske ”trege”. Det vil si at forandringer og tilføyelser ikke bør skje for hyppig og raskt. Det ideelle er at ”endringene

---

²²⁹ Tom Dyring: ”Studenterlunden og Eidsvoll's plass i dag – en presentasjon?” i *Landskap*, 58. årgang, 1977, s. 49.

²³⁰ Peter Butenschøn: ”Felles og private rom i et sivilisert samfunn” i Peter Butenschøn og Maren Hersleth (red): *Til stede. Byens rom*, 2003, s. 23.

skjer slik at helheten ikke rokkes for mye, vi får tid til å venne oss til tilskuddene og forandringene, det er som om stedet bare puster.” Butenschøn understreker også behovet for kontinuerlig vedlikehold og foredling.²³¹

Man kan si at byrommene, i motsetning til bygninger, har karakter av å være skiftende og uferdige. Rommene mellom husenes ukontrollerbarhet og stadige forandringer er en del av deres natur. ”Det er mulig det er noe unorsk, noe fjernt fra våre idealer om det velplanlagte og avbalanserte byggeprosjekt, i det å akseptere det uferdige som norm,” skriver Butenschøn som mener uavsluttede steder, som inviterer til stadig endringer, bedre vil kunne tilpasses nye bruksmønstre og behov.²³²

De voldsomme debattene som kom både forut for og i kjølvannet av endringene i sentrumsparken indikerer kanskje at forandringene skjedde for raskt. Samtidig er det klart at når det gjelder steder som folk har kjært, råder ofte en urokkelig konservatisme og skepsis mot endringer. Noen ganger skjer endringer av nødvendighet selv om dette ikke blir klart før uroen har lagt seg og det ferdige området begynner å bli ”inngått”. Allikevel kan det være avgjørende, for å unngå motstand og skepsis, at man kartlegger de emosjonelle aspektene når et byrom skal endres.

FORTELLING OG MYTE

Fortellingsbegrepet kan defineres som ”narrative fremstillinger som innebærer påstander om hvilke personer, hendelser eller verdier som er viktige og som har vært med på å skape fortiden og gi premisser for framtiden”.²³³ Fortellinger kan også være med å skape en kollektiv identitet. For at et byrom skal bidra til trivsel og tilhørighet, kan det derfor være ett viktig element at utformingen av byrommet er i tråd med den etablerte oppfatningen av stedet.

Kjell Lund beskriver hvordan det følte å få det ærefulle oppdraget å utforme Eidsvollss plass og Studenterlunden på følgende måte:

Det var jo *det* som var så spennende; å få lov til å være med på å gi form og prioritere utformingens varianter, av dette store, sentrale byområdet i Oslo.[...] Men det er klart at dette var jo ikke bare Oslo sentrum, men det sentrale byrommet for *Norge*.²³⁴

---

²³¹ Ibid.

²³² Ibid., s. 22f.

²³³ Arne Bugge Amundsen: ”Museet som fortelling. Sted, rom og fortellingsunivers” i Arne Bugge Amundsen, Bjarne Rogan og Margrethe C. Stang (red.): *Museer i fortid og nåtid*, 2003, s. 70.

²³⁴ Intervju med Kjell Lund i Oslo, 28. november 2005.

Ut fra dette kan vi anta at det har vært en målsetting å tilpasse utformingen av plassrommet slik at den speiler nasjonen den er en del av. Slik sett kan vi også betrakte fortellingen om Eidsvoll's plass og Studenterlunden som en del av fortellingen om byen og fortellingen om landet. Det kan derfor være relevant å se på hvilke fortellinger som kan knyttes til Eidsvoll's plass og Studenterlunden og hvordan de inngår i fortellingene om landet og byen.

Norge er for eksempel fortellingen om et "furet, værbit" land som "langsomt ble vårt eget"²³⁵. Et land med en slik natur og historie har fostret egenrådige, modige og eventyrlystne mennesker. Med den vekten som gjerne legges på vikingtiden i Norges historie er i hvert fall dette et inntrykk man kan få. I tråd med dette bildet har også våre polarhelte, som et ledd i den norske nasjonsbyggingen, ledet ekspedisjoner til ukjent land. Også nordmenn flest, som jo er født med ski på beina, trives ute i naturen – søndagsturen er blitt en viktig verdi i det norske samfunnet.

Landets selvstendighet markeres med folkefest 17. mai. Internasjonalt liker vi å framstille oss som en fredsnasjon med æren for Osloavtalen og utdeler av Nobels fredspris, men fra mer uoffisielt hold kommer også historien om "Annerledeslandet" – verdens rikeste land, som klarer seg fint alene i den europeiske periferien.

I denne fortellingen har det vært vanskelig for Oslo å finne sin plass. Oslo var hovedstaden i et land som egentlig ikke ønsket å være urbant. I forlengelsen av dette kan vi se utformingen av Norges hovedstad som en brytning mellom urbane og antiurbane tendenser.²³⁶

Christian Norberg-Schulz foretok i *Genius loci. Towards a New Phenomenology of Architecture* en inndeling av landskap og arkitektur i tre arketyper; nemlig kosmisk, klassisk og romantisk landskap. Som et eksempel på kosmiske landskap trekkes ørkenen fram. Klassiske landskap er typiske i for eksempel Hellas, der menneske og natur er sidestilt. I

---

²³⁵"Langsomt ble landet vårt eget" er hentet fra et dikt av Nordahl Grieg og er også tittelen på Maihaugens faste innendørsutstilling om Norges historie. Museer kan fungere som institusjoner som ved å framstille en fortelling om vår fortid skaper en felles identitetsfølelse og en nasjonal tilhørighet. Se Arne Bugge Amundsen: "Museet som fortelling. Sted, rom og fortellingsunivers" i Arne Bugge Amundsen, Bjarne Rogan og Margrethe C. Stang (red.): *Museer i fortid og nåtid. Essays i museums kunnskap*, 2003, s. 70ff.

²³⁶ John Pløger: *Byens språk*, 2001, s. 14.

romantiske landskap dominerer naturen over mennesket og arkitekturen blir derfor som ”gjemmesteder” i naturen.²³⁷

I Norge preges selv hovedstaden av naturens sterke nærvær, byens nærhet til marka er unik i internasjonal sammenheng. I *Mellom jord og himmel* understreker Norberg-Schulz’ behovet for et ”samspill mellom topologiske og geometriske strukturer, det vil si, mellom det lokale og det generelle.” Han argumenterer for et slikt samspill fordi en ”gjennomgeometrisert by mister røttene i stedets situasjon, mens en rent topologisk bosetning ikke når ut over den provinsielle isolasjon.” Et ensidig romantisk preg vil derfor kunne bli vanskelig og en hovedstads utforming bør også følge en internasjonal formel.²³⁸

Fortellingen om Norges kamp for selvstendighet og naturens krevende, men sentrale plass i nordmenns tilværelse, er fortellinger som også kan gjenfinnes i fortellingene om Oslo og sentrumsparken. Brytningen mellom det urbane og landlige, mellom det kontinentale og det norske, har blitt betydningsfulle faktorer også for utformingen av hovedstaden.

I Oslo ble det i 2002 utarbeidet en utredning som søkte å kartlegge byens særtrekk og kvaliteter. Denne ble brukt som et vedlegg til en ”kommunedelplan for byutvikling og bevaring av indre Oslo”. Dette er et bidrag som karakteriserer byen og gir et interessant innblikk i hva som er den ønskede versjonen av Oslo i dag.

Ulike konsulenter ble bedt om å gi sin vurdering av Oslos ”særegne karakter og urbane kvaliteter.”²³⁹ Et av bidragene vektla Oslo som ”naturby” med unik nærhet til skog, mark og fjord. Andre så Oslo som en fragmentarisk by som innenfor bygrensen er et lappeteppe eller en ”collage” av forskjellige deler med ulik karakter og kvaliteter. Dette er et trekk som flere har påpekt og er antagelig årsaken til at det ble vanskelig å trekke noen konklusjoner ut fra prosjektet: ”Det anses som verken ønskelig eller mulig å gi en spesiell betegnelse forrang eller posisjon som *myte* [min uthevelse] ved at den trer ut av tidsbestemte forutsetninger”.²⁴⁰

I sentrumsparken ga rutenettet og de sirkulære motivene et klassisk preg, som i følge Norberg-Schulz, formidler en menneskelig kontroll over naturen. Samtidig kan man si at den nedfelte kioskbygningen på Johanne Dybwads plass, kamuflert med buskbeplantning og gress

---

²³⁷ Christian Norberg-Schulz: *Genius Loci...*, 1980, s. 42ff.

²³⁸ Christian Norberg-Schulz: *Mellom jord og himmel...*, 1978, s. 58.

²³⁹ *Delutredning III. Om Oslos særegne karakter og urbane kvaliteter*. Vedlegg til kommunedelplan for byutvikling og bevaring av indre Oslo – November 2002, Plan- og bygningsetaten, 2002.

²⁴⁰ *Ibid.*, s. 195.

på taket gir en assosiasjon til menneskets tilknytning til naturen. Nedgangene til stasjonsområdet på hver side står som åpninger ned i jorden og kan nesten minne om to mørke grotter hvor tusser og troll kan oppholde seg. Mens plassens klassiske trekk formidlet en statisk ro og monumentalitet, gjenspeilte Narvesenkiosken romantiske trekk, som anti-monumentalisme, dynamikk og forandelighet.²⁴¹ Som vi vet ble ikke den ferdige utformingen av Narvesenkiosken i fonden av sentrumsparken slik arkitekt Nils Slaatto hadde ønsket det. Hans opprinnelige forslag med en glasskuppel som overdekning for stasjonsnedgangene ville blitt nok et klassisk element i plassrommet. At dette forslaget vakte så stor motstand, mens restene etter det avbrutte prosjektet, en diskret utformet Narvesenkiosk, ble godt mottatt, mener jeg er et eksempel på hvordan den norske antiurbanismen kom til uttrykk.

Navnevandring

Som nevnt i innledningen, er det mange som bruker navnet Studenterlunden om det som egentlig er Eidsvoll's plass.²⁴² Dette kan tyde på at navnet "Eidsvoll's plass" ikke har festet seg i folks bevissthet på samme måte som Studenterlunden. Kan dette fortelle noe om plassrommets etablerte betydning- og meningsdannelse?

I Finn Bøs tekst til "Norge i rødt, hvitt og blått" inngår også en skildring av Studenterlunden. Her framstilles fortellingen om de unge nyforelskede som nyter livet i Studenterlunden:

En vårdag i en solskinnsstund
på benken i Studenterlund
der sitter han og hun,
to unge nyutsprungne russ,
to ganske nylig tente bluss
i 20 grader pluss²⁴³

Kanskje har denne teksten, som blir sunget hver 17. mai i Norge, også bidratt til en etablert forståelse av Studenterlunden som et sted for fritid, lek og forlystelse, slik det også framstilles i G. Brolings xylografi fra 1868 (Figur 16). I dag er dette aktiviteter som best stemmer overens med bruken av Eidsvoll's plass. Bassenget, som blir til skøytebane om vinteren,

---

²⁴¹ I artikkelen "Ørkentanker" takker Christian Norberg-Schulz blant andre Lund og Slaatto fordi de som arkitekter har søkt å ivareta vennskapsforholdet mellom natur og menneske. Christian Norberg-Schulz: *Et sted å være. Essays og artikler*, 1986, s. 19.

²⁴² Arne Brenna: *Eidsvoll's plass, Studenterlunden og glasshuset*, 1985, s. 10f.

²⁴³ Finn Bø: "Norge i rødt, hvitt og blått", tonesatt av Lars Erik Larsson, 1945.

uteserveringen, det åpne rommet rundt Wergelandstatuen, statuene, gresset og beplantningen innbyr til rekreasjon og sosialt samvær. Dessuten skaper Eidsvolls plass som nevnt en forventning om at dette er et sted hvor ting skjer, hvor det er plass for begivenheter av ulike slag.

Mens Studenterlunden er et navn de fleste knytter noe til, har navnet Eidsvolls plass ikke fått en tilsvarende posisjon. Bakgrunnen for hvorfor de to første kvartalene fra Stortinget heter Eidsvolls plass, mens kun det siste overfor Universitetet kalles Studenterlunden, er lite kjent hos folk flest. Det er derfor naturlig at det knytter seg forvirring til hvorfor det som tilsynelatende er et sammenhengende parkdrag skal ha to forskjellige navn. For noen fortøner kanskje ikke Studenterlunden seg, slik den framstår i dag, som en park i det hele tatt. Da blir det også mest naturlig å anta at det som i dag fortøner seg mest som en *lund* også heter det.²⁴⁴

”Sentrumsparken” har i denne oppgaven blitt brukt som en praktisk fellesbetegnelse for de to plassene. Den senere tid har vi sett navnet ”Sentrumsparken” stadig oftere brukt. Mannen bak betegnelsen, Thomas Thiis-Evensen, forklarer intensjonen med etableringen av samlebetegnelsen slik:

Det er et kaos. Så det jeg håper på, er at man etter hvert skal få navn på dette området. At det står reelle navn på stolper. [...] Slik at folk lærer visuelt og ser hva det heter og kan si; ’vi skal ned til Sentrumsparken og vi møtes i for eksempel Spikersuppa’. [...] Så du må ha en fellesreferanse for hele strekket. Det er bakgrunnen.²⁴⁵

Spikersuppa har blitt en betegnelse som folk husker og bruker. At dette er et kallenavn som opprinnelig kun var rettet mot bassenget på Eidsvolls plass, da dette ble finansiert av Christiania Spigerverk, er det få som er klar over i dag. Hvorfor er det slik at kallenavnet *Spikersuppa* fester seg i folks bevissthet, mens det offisielle navnet Eidsvolls plass ikke gjør det? Det er nærliggende å tenke seg at selve ordene som former de to navnene har betydning her. Mens den logiske sammenhengen bak navnet ”Eidsvolls plass” har med Stortinget og den nye grunnloven å gjøre, har ikke navnet *Spikersuppa* en like åpenbar logikk dersom man ikke kjenner historien bak. Er det allikevel noe i navnet som konnoterer en betydning som virker treffende? Dersom man koker ”suppe på spiker” får man et innhold uten smak eller substans. Dette er et kjent uttrykk i det norske språk og selv om betydningen ikke er særlig treffende

---

²⁴⁴ Gjennom mitt arbeid har jeg også merket at det er noen som tror Studenterlunden er navnet på parken bak Universitetet, altså det som formelt heter Universitetshagen.

²⁴⁵ Intervju med Thomas Thiis-Evensen på Arkitekt- og Designhøyskolen i Oslo, 17. januar, 2006.

som en beskrivelse av parkbeltet, er det i hvert fall noe som vekker tanker og assosiasjoner som kan gjøre navnet lettere å huske.

*

Foruten navn inngår metaforer og symboler, fortellinger og myter på ulike måter i et språklig system. De tilfører byrommet en mening utover den fysiske utformingen og de aktuelle aktivitetene. Mange betydninger knyttet til Eidsvolls plass og Studenterlunden uttrykkes gjennom en kompleksitet av ulike navn, kallenavn, sammenligninger, symboler, metaforer, fortellinger og myter. Til sammen danner de en forståelse av et sentralt, viktig og kjært byrom.

VII. Oppsummering og konklusjon

Oppgavens overordnede målsetting har vært å belyse arkitektene Kjell Lund og Nils Slaattos engasjement ved Eidsvoll's plass og Studenterlunden i Oslo sentrum.

I innledningen ble det satt opp tre problemstillinger. Disse fokuserte særlig på funksjonelle, estetiske og symbolske dimensjoner ved et byrom. Tre grunnbegreper, nemlig *møtested*, *stedstilpasning* og *stedstilhørighet*, vil i denne sammenheng også trekkes inn i diskusjonen. Disse stikkordene leder til en rekke spørsmål: Hvordan fungerer Eidsvoll's plass og Studenterlunden som et møtested? Hva er et godt møtested? Hva innebærer begrepet stedstilpasning? Er stedstilpasning mulig innenfor en strukturalistisk arkitekturretning? Er følelsen av stedstilhørighet en forutsetning for at byrommet skal oppleves som godt og vellykket? I hvilken grad appellerer Eidsvoll's plass og Studenterlunden til vår følelse av tilhørighet i dag?

To kapitler gir nødvendig bakgrunnskunnskap: dels om samtidens teori og stilhistorie, dels om arkitektene og andre byggeoppgaver de løste. Videre er forutsetningene for byrommet knyttet til topografi og historie nærmere presentert. Arkitektenes arbeidsprosess er fulgt og det fysiske resultatet er drøftet i lys av spørsmål knyttet til form og funksjon. Også byrommets utvidede betydning er diskutert. På denne måten har problemstillingens tre spørsmål blitt berørt flere steder i denne oppgaven.

1. Hvordan har Lund og Slaattos utforming påvirket parkens funksjon, dens sosiale liv og aktivitet? Hvorvidt fungerer Eidsvoll's plass og Studenterlunden som et møtested?

Ordet *møtested* forutsetter et sammenfall mellom tid og rom for at menneskelig kontakt kan utspille seg. Sosialt liv og aktiviteter er en nødvendig del av de fleste byrom. Som et fellesrom for byens borgere bør det tilrettelegges for aktiviteter av ulikt slag. I denne oppgaven anvendes Jan Gehls inndeling av ulike former for aktiviteter som en tilnæringsmåte for å granske de funksjonelle aspektene ved Eidsvoll's plass og Studenterlundens utforming. Med utgangspunkt i hovedaktivitetene *gå*, *stå* eller *sitte* kan vi vurdere på hvilken måte byrommet inviterer til opphold. Eventuelt kan man skille mellom *langvarige* og *kortvarige* opphold, hvor langvarige gjerne innebærer sitteaktiviteter eller rekreasjon, lek og samvær, mens kortvarige opphold innebærer stå- eller gåaktiviteter. I likhet med Jane Jacobs tar Jan Gehl

utgangspunkt i byrommenes konkrete bruk – for at et byrom skal tilføre trivsel og vitalitet, må forholdene ligge til rette for at mennesker kan møtes.

Oslo bys historie forteller oss at området, der hvor Eidsvoll's plass og Studentertunden finnes i dag, gradvis utviklet seg fra å være en landlig idyll og et populært utfluktsmål, til å bli det sentrale byrommet i Oslo. Mens den private "huseiertomten" tidligere hindret offentlig bruk av nåværende Eidsvoll's plass, var Studentertunden, på midten av 1800-tallet, et forlystelsessted for byens borgere. Mens området omkring gradvis ble bygget igjen, forble dette kvartalet en grønn lunge med blant annet musikkpaviljong og konditori. I 1920-årene ble Studentertundens stilling som byens rekreasjonssted utfordret. Først forsvant de høye trærne som hadde preget lunden, siden ble det bestemt å legge Holmenkollbanen til enden av parken. I 1969 bestemte man at det skulle opprettes en felles stasjon for tog og T-bane her. På denne måten forandret Studentertunden seg fra å være et møtested for rekreasjon til et møtested primært for kommunikasjon. Eidsvoll's plass som siden 1858 hadde vært statseid, fikk i 1958 en opprustning som blant annet innbefattet opprettelsen av et basseng finansiert av Christiania Spigerverk. På denne måten overtok Eidsvoll's plass rekreasjonsfunksjonen som Studentertunden tidligere hadde hatt. Kanskje kan dette være noe av årsaken til at det har skjedd en navnevandring i form av at det som formelt heter Eidsvoll's plass, uformelt ofte kalles Studentertunden.

Lund og Slaattos engasjement i sentrumsparken startet på begynnelsen av 1970-tallet. Den helhetlige planleggingen for hele parkbeltet ble presentert i Sentrumsplanen fra 1974, hovedsakelig forfattet av Kjell Lund.

Kjell Lund og Nils Slaatto gikk i kompaniskap i 1958. Etterkrigstiden var preget av både brudd og videreføring av modernismens idealer. Et steg videre i forhold til den funksjonalistiske arkitekturen besto i å betrakte arkitektur og byplan som en bakgrunn eller ramme for menneskelig aktivitet. Fleksibilitet er et nøkkelord innenfor strukturalismen som er den arkitekturretning arkitektene Lund og Slaatto vanligvis regnes under.

I planene for Eidsvoll's plass kommer det fram at arkitektene opprinnelig så for seg en rekke ulike aktivitetstilbud. Grunnet trange økonomiske rammer ble blant annet sjakkspill, kunstpaviljong og fuglebad nedprioritert. Samtidig har dette gitt et plassrom av generell karakter som åpner for fri benyttelse. Det ble tilrettelagt for sitteaktiviteter gjennom mange benker, men disse ble heller ikke av den kvalitet som arkitektene ønsket.

I Studenterlunden førte den økte fotgjengertrafikken til at det i særlig grad ble tilrettelagt for gå- og ståaktiviteter. Det ble også satt ut benker, men dette området er preget av stor gjennomstrømming slik at de virkelig langvarige oppholdene kanskje ikke er like fristende. Like fullt er dette blitt et av byens mest populære møtesteder som et knutepunkt for kollektivtransporten.

2. Hva er karakteristisk for Lund og Slaattos fysiske tilføyelser og estetikk? I hvilken grad er Eidsvolls plass og Studenterlunden stedstilpasset?

Stedstilpassning har vært et anliggende flere arkitekturteoretikere har behandlet. Christian Norberg-Schulz har med sin stedsfenomenologi tatt til orde for et bevisst forhold til omgivelsene. I denne forbindelse trekker han fram Kevin Lynch, som har bidratt med sine studier av menneskers mentale forhold til sine omgivelser. Innenfor arkitekturen ble det, foruten tilpasning til naturen, også populært å ta opp elementer fra eldre, lokal byggeskikk. Mens postmodernismen med sin referansearkitektur kunne tippe over i det kunstige og klisjéfylte, forsøkte Kenneth Frampton å balansere forholdet mellom lokal kultur og moderne arkitektur.

Arkitektene Lund og Slaatto jobbet alltid med hver sine prosjekter. Deres intensjoner for arkitekturen var ulike og dette kom mer og mer fram. Mens Kjell Lund regnes for å være den mest bevisste strukturalisten, begynte Nils Slaatto etter hvert å orientere vekk fra den generelle arkitekturen den strukturalistiske stilen innebar. Som hovedansvarlig for detaljutformingen av Studenterlunden endret han på de opprinnelige planene og tilførte plassrommet en friere og mer framtrædende motivbruk. Sirklene ble gjennomgående motiver som henspillet på sirkelene i gulvbelegget på universitetsplassen. Den krumme ganglinjen tok opp i seg formen til Nationaltheatrets kuppel, og voluttlignende kantavslutninger refererte til teatrets nybarokke stil. Samtidig var Slaatto tro mot parallellaksen som strakte seg fra Stortinget til Abelhaugen, og skapte en sammenheng i hele parkbeltet ved å lage en fondsbygning hvis grunnplan minte om den til stortingsbygningen.

Man kan tenke seg at denne ledige referansebruken vitner om en postmodernistisk tidsånd. I løpet av de femten årene det tok å ferdigstille Eidsvolls plass og Studenterlunden hadde arkitekturtrendene beveget seg mot et postmodernistisk ideal.

Man kan stille spørsmål ved om stedstilpasning og lokal tilknytning er mulig innenfor en strukturalistisk arkitekturretning slik den tilsynelatende baserer seg på generelle og allmenne verdier. Som det står i konkurransebidraget til Lund og Slaatto for konkurransen om tilbygg til Nationaltheateret, har det omkringliggende området hele tiden vært et anliggende arkitektene har engasjert seg i. Noe av dette kan forklares med strukturalismens tilbørighet til å betrakte inne- og uterommet som en sammenhengende totalitet. Når strukturen for en bygning er definert kan den strekkes ut i uterommet.

I flere av byggeprosjektene til Lund og Slaatto ser vi hvordan opparbeidelse av uterommet betraktes som en selvskreven del av arbeidet. Dette kan bidra til at bygningen blir mer integrert i sine nære omgivelser. Dersom man tolker stedstilpasning som en form for tilpasning av stedet i utvidet forstand, lar dette seg kanskje ikke forene med strukturalistiske prinsipper. Sikkert er det i hvert fall at arkitektene Lund og Slaatto har vist en spesiell omtanke også for det omkringliggende miljø og ønsket at deres arkitektur skal passe inn i omgivelsene.

Da Christiania ble valgt som ny hovedstad i det selvstendige Norge i 1814, ble det igangsatt omfattende utbygging av området mellom den gamle bygrensen ved Egertorget og det planlagte slottet på *Bellevuehøyden*. Ansvarlig for byggingen av Slottet var H. D. F. Linstow som også anla en paradegate, opprinnelig planlagt bebygd på hver side med ett plassrom der storting og universitet skulle ligge. Det aksiale grepet, av klassisk mønster, ble det avgjørende grep for byens videre utvikling. Tilfeldigheter førte imidlertid til at det ble satt en stopper for utbygging av Karl Johan gates sørside, noe som medførte at parkbeltet ble dannet. Dessuten opplevde man en smaksdreining fra klassisk til romantisk retning, hvilket tilsa opprettelsen av en fri landskapsarkitektur på dette stedet. Brytningen mellom det klassiske og romantiske ble framhevet som et spesielt særtrekk av Lund og Slaatto når de startet sitt arbeid her.²⁴⁶

I 1860-årene ble det etter Christian H. Grosch sitt initiativ plantet alléer langs de tre kvartalenes ytterkant på begge sider, og fra 1870-årene anså man dette som et sammenhengende anlegg. Da Nationaltheatret sto ferdig i Studenterlunden i 1899 bidro det til å forvanske situasjonen for de som senere skulle utforme området. Som en følge av denne bygningens plassering, ble det igjen usikkert om Eidsvollss plass og Studenterlunden skulle

---

²⁴⁶ Kjell Lund: "Sentrumsplan for Oslo..." i *Landskap*, 58. årgang, 1977, s. 58.

betraktes som én park eller to adskilte deler. De mange urealiserte utformingsforslag lansert etter at Nationaltheatret ble reist, vitner om dette problemet. Et annet dilemma var om parkområdet skulle få en romantisk eller klassisistisk utforming. De nyklassisistiske forslagene benyttet aksene som et ordnende element, mens andre forslag hadde den romantiske og frie naturpark som forbilde.

Kjell Lunds Sentrumsplan fra 1974 tilstrebet å lage en helhetsplan for hele parkbeltet. Det ble da planlagt en hovedakse som skulle strukturere de gitte elementene i begge kvartalene. Denne aksene, sammen med trekkene, er de viktigste elementene som binder parkbeltet sammen. Utformingen ble som vi har vært inne på, endret underveis. Med den lange byggeprosessen, samt det faktum at Lund og Slaatto var hovedansvarlig for hvert sitt kvartal, førte til mindre visuell sammenheng i parkdraget. Mens Eidsvolls plass fortøner seg som en mer formell forplass for Stortinget, med sin rolige, litt strenge utforming, fikk Studentertunden i økt grad preg av å være teaterets hage. Begge kvartalene forholder seg til de nærliggende bygningene og er tilpasset den karakter dette området har.

3. Hvordan kommer plassrommets symbolske dimensjon til uttrykk? I hvilken grad kan Eidsvolls plass og Studentertunden skape en form for stedstilhørighet?

Plassrom av Eidsvolls plass og Studentertundens type innebærer betydninger i flere lag. Det har derfor vært relevant å undersøke, i tillegg til de sosiale og fysiske aspektene, den symbolske dimensjon.

Norges hovedstad ligger innerst i Oslofjorden, nederst i et skogkledd landskapsamfi. Nærheten til naturen er unik for en hovedstad. Eidsvolls plass og Studentertunden ligger i krysningspunktet mellom noen av de viktigste statsinstitusjoner i byen og er således ikke bare et sentralt byrom i Oslo, men også for Norge. Som ledd i norsk nasjonsbygging på 1800-tallet har plassrommet fått en sentral plass både billedlig og bokstavlig talt.

I et så viktig område, er det ikke overraskende at endringer skaper oppstandelse og debatt. Så skjedde også da Lund og Slaatto satte i gang sitt arbeide. Både utformingen av Eidsvolls plass og Studentertunden fikk debattene til å rase.

Utformingen har måttet stemme overens med den etablerte forestilling vi har om dette plassrommet. Som et sentralt byrom ikke bare for byen, men også for nasjonen, bør

fortellingen om byrommet være i tråd med fortellingene om landet. Som vi har sett er det selvstendige Norge og nærheten til naturen viktige trekk både i landets og byens fortelling. Språklige metaforer og symboler kan fortelle oss noe om et plassroms dypere betydning, fordi språket fungerer som et refleksjonsmedium. For å gjøre abstrakte fenomener mer forståelig bruker vi et billedlig uttrykk som kan forklare dette. Med språket som virkemiddel kan det også søkes å oppnå en kollektiv stedstilhørighet siden den kollektive bevisstheten konstitueres gjennom språket.

I litteraturen om Eidsvoll's plass og Studentertunden er det særlig metaforene "storstue" og "hjerter" som går igjen. Disse betegnelsene er temmelig generelle og er betegnende for mange viktige plassrom sentralt plassert i ulike byer. De forteller oss primært noe om sentral beliggenhet og den høye status disse byrommene har. Når metaforen "et pulserende hjerte" brukes, beskriver kanskje dette best situasjonen på Johanne Dybwads plass med stasjonsanlegget og det yrende menneskelivet som dette har medført. "Storstue" forteller oss om en høytidlig, begivenhetsrik plass midt blant hovedstadens viktigste statsinstitusjoner. Begge betegnelsene uttrykker også noe folkekjært.

Peter Butenschøn har sammenlignet sentrumsparken med en katedral, som innenfor en fast ramme har små rom som kan forandres etter skiftende behov. Et godt byrom blir aldri helt ferdig og må være fleksibelt for å kunne tåle endringene. Samtidig bør ikke endringene skje raskere enn at befolkningen rekker å omstille seg.

Stedstilhørighet – i dag?

Stedstilhørighet dreier seg om forholdet mellom mennesker og deres fysiske omgivelser, om det å føle seg hjemme et sted, og var begrepet som utløste ideen om denne oppgaven.

Kanskje er ikke parkbeltet langs Karl Johans gate det som hos en Osloborger vekker størst hjemmefølelse. Bydelene har nok overtatt mye av denne funksjonen, og sentrumsområdet er for byens befolkning knutepunktet som man må innom for å komme seg videre. For byens besøkende kan derimot sentrumsområdet og sentrumsparken ha større betydning. Uansett appellerer parkbeltet til oss som nordmenn.

Som vi har vært inne på, er det mye som skiller de to kvartalene. Dette kan ha ført til at hvert kvartal henvender seg til hvert sitt publikum. Mens rekreasjonsområdet på Eidsvoll's plass kanskje appellerer mest til tilreisende og eldre, er Studentertunden et sted hele byens befolkning ofte må innom. For mange er Oslo sentrum nærmest et nødvendig onde. Oslo har

etter hvert utviklet seg til en fragmentert by med mange karakteristiske bydeler. Det vi opplever i dag er en sterk følelse av tilhørighet for den bydelen man bor i. Sosiologen Dag Østerberg har på en treffende måte beskrevet denne:

Sentrum er et sted hvor man vil være minst mulig, et stort serielt apparat som suger folk inn, utsuger dem, utnytter dem, for så å slippe dem fra seg igjen (...) Urbanitet fremtrer her som negativitet, som maktovergrep, tidsspille, ulyst, likegyldighet, serialitet, Annenværen.²⁴⁷

For den eldre generasjonen fortonet det seg annerledes. Da var det i sentrum og langs Karl Johans gate det skjedde. Sentrumsparken fungerte som en slags scene hvor underholdning av ulikt slag kunne forekomme, og her kunne man, som følge av nærheten til Stortinget, Slottet og Nationalteatret, oppleve å få et glimt av de fremste kjendisene Norge hadde å by på. Således var sentrumsparken dengang et av byens fremste møtested.

Som tidligere omtalt har det vært uklarheter knyttet til Eidsvolls plass og Studenterlundens offisielle navn. Dette er paradoksalt i og med stedets sentrale beliggenhet og posisjon i folks bevissthet. Jeg har tidligere vært inne på språkets mulige kraft som metafor og fortelling. Som refleksjonsmedium gir språket et glimt inn i andre betydningslag. Samtidig kan språket føre tankene i en ønsket retning ved at ordene som brukes skaper positive konnotasjoner. I forlengelsen av denne logikken vil jeg hevde at presise navn vil være positivt for parkbeltets stedsutviklende potensial slik at følelsen av stedstilhørighet kan rettes mot et navngitt sted. Funksjonelle navn vil kunne tilføre parkbeltet en større stedlig presisjon og bevissthet. Det er derfor ikke vanskelig å slutte seg til behovet for en fellesbetegnelse og tydeliggjøring av faktiske navn slik Thomas Thiis-Evensen har påpekt. Om "Sentrumsparken" er et passende navn er for meg tvilsomt. Navnet bærer etter min mening preg av å være en arbeidstitel og blir i sin generalitet intetsigende i forhold til den kulturelle dimensjonen dette parkbeltet innbærer og fortjener.

---

²⁴⁷ Dag Østerberg sitert i John Pløger: "På sporet av byteorien" i Jonny Aspen og John Pløger (red.): *På sporet av byen. Lesninger av senmoderne byliv*, 1997, s. 31. Sitatet er hentet fra Dag Østerberg: "Byens form og materie" i Dag Østerberg (red.): *Kultur og barbari. Essay om kunst- og samfunnsvitenskap*, 1991.

ETTERORD

Som nevnt i innledningen tilhører det byrommenes natur å være i stadig endring og utvikling. Et godt byrom skal nettopp kunne utvikle seg i takt med nye behov. Dette har resultert i en spesiell utfordring for min del. Det som opprinnelig var mitt studieobjekt har i løpet av et par år forandret seg og i dag har nye aktører satt sitt tydelige preg på byrommet.

Arbeidet med Karl Johans gate og sentrumsparken tok til i 2002 og var planlagt ferdig til markeringen av unionsoppløsningen, 7. juni 2005. Hovedformålet var en generell opprydning og oppgradering. Arbeidet ble ikke helt ferdig innen denne tidsfristen, men i løpet av sommeren 2005 var en rekke endringer foretatt.

Denne oppgaven har dreid seg om Eidsvoll's plass og Studenterlunden slik den var utformet av Lund og Slaatto. Avgrensningen har vært nødvendig rett og slett for å begrense oppgavens omfang. Dessuten har det vært interessant å gi en samlet presentasjon av arbeidene til to av landets mest anerkjente uteromsarkitekter. Men et slikt perspektiv kan føre til at man blir nødt til å utelukke andre interessante problemstillinger. Derfor vil jeg avslutningsvis tillate meg å flytte fokus og kommentere de nye omstendighetene på dette stedet.

HOVEDSTADSAKSJONEN OG OPPRUSTNINGEN AV SENTRUMSPARKEN

Hovedstadsaksjonen var opprinnelig private gårdeiere i Oslo sentrum sin organisasjon og ble opprettet i 1995 i forbindelse med byens 1000-årsjubileum i 2000. Med dette jubileet for øyet tok de da initiativ til en opprustning av deler av Karl Johans gate. Samarbeidet resulterte også i den populære "Narvisen", skøytebanen på Eidsvoll's plass, og var så vellykket at nye planer ble lagt for markeringen av unionsoppløsningen i 2005. Det ble dermed etablert et samarbeid mellom stat, kommune og gårdeiere. Denne "dugnadsstrategien", som har som mål å opprette samarbeid mellom næringsliv og det offentlige for en felles innsats for bykjernen, er vanlig både i Europa og USA.

Hovedstadsaksjonen er til daglig ledet av Per Jæger med professor i arkitekturhistorie, Thomas Thiis-Evensen, som faglig ansvarlig. I forbindelse med den siste opprustningen av Eidsvoll's plass og Studenterlunden har Snøhettas avdeling for landskapsarkitektur ved Rainer Stange vært engasjert i den praktiske utformingen.

Samarbeidet innebar opprettelsen av et felles investeringsfond der de tre hovedaktørene, stat, kommune og gårdeiere, kunne bidra økonomisk. I denne sammenheng kan et interessant spørsmål være hvorvidt det er riktig at gårdeiere, som private bidragsytere,

er med og tar ansvar for utformingen av det offentlige rom og hvilke konsekvenser dette kan ha.

Forestillingen om at omgivelser påvirker oss er et utgangspunkt for initiativet som er tatt. Som prosjektleder for Hovedstadsaksjonen, Per Jæger, sier det: ”Vakre og trygge omgivelser øker kjærligheten til byen og dermed opplevelsen av samhørighet.” En annen forståelse som danner grunnlag for arbeidet er den at målet bør være å ”fremheve særtrekk og kvaliteter som er typisk for strøket” altså en ”stedstilpasset fornyelse”.²⁴⁸

Resultatet ble en helhetsplan for Oslo sentrum blant annet publisert i form av såkalte ”Premissdokumenter”. En videreføring av dette, *Eстетisk plan 2005. Designhåndbok for Oslo Sentrum*, er i disse dager til politisk behandling. Dokumentet er skrevet og produsert av Thomas Thiis-Evensen på oppdrag fra Samferdselsetaten og vil, dersom det blir politisk gjennomslag for det, foreligge i bokform etter hvert.²⁴⁹

Det er i *Eстетisk plan 2005...* angitt fire overordnede premisser for opprustningen av ”Sentrumsparken”: 1) ”Betone og forsterke parkinnfatningen ved bearbeidelse av alléer og lykterekker”, 2) ”Betone og forsterke Lund & Slaattos siktakse fra Stortinget”, 3) ”Betone det frittliggende ved Nationalteatrets [sic.] plassering og samtidig knytte bygningen sterkere til parkdraget øst-vest”, 4) ”Betone og åpne parkrommets utstrekning og i den forbindelse opprette nye siktlinjer fra parken mot sjøen”.²⁵⁰

Med utgangspunkt i disse fire premissene fra *Eстетisk plan 2005...* vil jeg her gjennomgå noen av de viktigste endringene som har skjedd på Eidsvoll's plass og i Studentertunden de siste par årene (Figur 51).

”Sentrumsparken”

Jeg har i denne oppgaven brukt ”sentrumsparken” som en praktisk samlebetegnelse for Eidsvoll's plass foran Stortinget, Eidsvoll's plass og Studentertunden. Som tidligere oppgitt ble betegnelsen introdusert av Thomas Thiis-Evensen i boka *Byens uttrykksformer* i mangel på et samlende navn for hele parkbeltet. I de senere årene har navnet også vært en gjenganger i

---

²⁴⁸ Per Jæger: ”Dette er hovedstadsaksjonen”, <http://www.hovedstaden.info/news.asp?articleID=139>, 18. oktober 2005.

²⁴⁹ Thomas Thiis-Evensen: *Eстетisk plan 2005. Designhåndbok for Oslo Sentrum*. Dokumentet, som er utlånt av forfatteren, er til politisk behandling i disse dager og vil i følge forfatteren sannsynligvis bli vedtatt i løpet av våren 2006.

²⁵⁰ Ibid., s. 112.

dokumenter fra Hovedstadsaksjonen, blant annet på plansjer som har vært oppstilt på stedet. Også i *Estetisk plan 2005...* er betegnelsen brukt og parkbeltet er videre delt inn i fire hovedplassrom: Eidsvoll's plass (i denne oppgaven Eidsvoll's plass foran Stortinget), *Spikersuppa* (i denne oppgaven Eidsvoll's plass), Studenterlunden og Johanne Dybwads plass (i denne oppgaven som en del av Studenterlunden). Thiis-Evensen understreker at dette ikke er offisielle navn, men betegnelser brukt av praktiske hensyn.²⁵¹

Som jeg har vært inne på flere steder i denne oppgaven, er det flere forhold som taler mot å se på de to plassrommene som en sammenhengende *park*. Vi vet om områdets historie at parkbeltets opprinnelse var tilfeldig. Huseiertomten som ble kjøpt opp for å sikre utsikt til sjøen var egentlig planlagt med bebyggelse, mens Studenterlunden framsto som et forlystelsessted alt i byens tidlige historie. Da Nationaltheatret ble reist på Studenterlunden, ble følelsen av et sammenhengende parkbelte ytterligere svekket. Samtidig hersker det en god del forvirring hva angår områdets faktiske navn og det er unektelig praktisk å ha en samlende betegnelse for området.

Som vi ser av det første premisset, sitert ovenfor, ligger forståelsen av parkdraget som en sammenhengende helhet til grunn for arbeidet. I denne forbindelse har trærne langs sidene av parken blitt klippet slik at de gir et strammere og mer enhetlig preg. Samtidig er nye lykter plassert parvis på stram linje; dette for å forsterke følelsen av sammenheng.

Nye kiosker

Innledningsvis i *Estetisk plan 2005...* står det at ”tolkning av *særtrekkene* ved Oslo sentrum” har vært det viktigste grunnlaget for designutviklingen. Oslo by er preget av ulike områder med ulik karakter. Sentrum regnes som et slik område og her blir Kristian IVs kvadratur fra 1600-tallet og Linstows akser trukket fram som et avgjørende byplanmessig grep: ”Et uomtvistelig særtrekk ved Oslo Sentrum [sic.] er det *formelle* og *storlinjete*, både visuelt og funksjonelt.”²⁵² Videre framheves Lund og Slaattos opprettelse av en parallellakse til Karl Johans gate som er søkt videreført og betont.

---

²⁵¹ Intervju med Thomas Thiis-Evensen på Arkitekt- og Designhøyskolen i Oslo, 17. januar, 2006.

²⁵² Thomas Thiis-Evensen: *Estetisk plan 2005. Designhåndbok for Oslo Sentrum*, s. 8.

Det mest synlige tiltaket i denne forbindelse er per i dag to nye kiosker som flankerer bassenget. Disse har erstattet Lund og Slaattos gamle Narvesenkiosk på sørsiden av Eidsvolls plass (Figur 52 og 53). Hovedmaterialene i de nye kioskene er glass og irret kobber dekket av spiler, og fargen repeterer derfor fargen fra statuen av Henrik Wergeland. De er bygget som enkle rektangulære volumer uten overhengende tak og med minimalt av reklame, og inngangene er vendt mot hver sin side, vekk fra plassrommet. Fjerningen av den ”store og noe klumpete” Narvesenkiosken²⁵³ på sørsiden har også åpnet siktlinjen fra inngangen til Nationalteatret østover i retning Stortinget, noe som samtidig oppfyller premiss nummer 4.

De nye kioskens plassering har etter min mening ført til en oversymmetrifisering av Eidsvolls plass. Kioskene er først og fremst plassert slik at de stemmer overens med den tenkte symmetrien og er i liten grad med på å danne en avgrensing av plassen rundt Wergelandstatuen – kanskje tvert i mot. Lund og Slaattos akse ble ikke symmetrisk plassert i forhold til parkbeltet som helhet, men plassert litt til siden slik at den strakte seg forbi teaterets langside. De to kioskens plassering understreker aksens, men framhever samtidig problemene knyttet til Nationalteatrets usymmetriske plassering. Sett fra bassengområdet er i tillegg kioskene utformet slik at de virker svært lukkede i sin form. Fra denne vinkelen kan kioskene nesten minne mer om påkostede og avstengte boder, med sin strenge rektangulære form.

Et annet bidrag for å framheve hovedaksen blir å åpne opp *Saras telt* (forhenværende *Henrikke*) slik at man får en klar siktlinje fra Johanne Dybwads plass til Stortinget. Dette arbeidet har ennå ikke kommet i gang.²⁵⁴ Restauranten har i senere tid blitt gjenbygget på en svært uheldig måte, så en estetisk opprustning her vil være et positivt tiltak.

Per Aabels plass

Tredje premiss var å ”betone det frittliggende ved Nationalteatrets [sic.] plassering” og ”knytte bygningen sterkere til parkdraget øst-vest”. I praksis har dette ført til omfattende endringer av Johanne Dybwads plass i forhold til Lund og Slaattos utforming. Det krumme blomsterbedet som definerte plassrommets ovale form og avgrenset det mot baksiden av teatret er fjernet og erstattet med en trapp. Den smale gangveien på teaterets langside er

---

²⁵³ Hovedstadsaksjonen: <http://www.hovedstaden.info/news.asp?articleID=136>, 19. september 2005

²⁵⁴ Thomas Thiis-Evensen: *Estetisk plan 2005. Designhåndbok for Oslo Sentrum*, s. 116.

utvidet slik at fotgjengere som kommer fra Nationaltheatret stasjon nå kan gå i en rett linje gjennom Studenterlunden i stedet for omveien via Slaattos krumme gangsti. I tillegg er det opprettet et nytt trekantformet plassrom mellom Johanne Dybwads plass, teaterets endefasade og Stortingsgaten. Her er det satt opp en statue av Per Aabel og plassrommet har følgelig fått det uoffisielle navnet ”Per Aabels plass”.²⁵⁵ Mellom de to plassrommene er det plantet en rekke trær (Figur 54, 55 og 56).

Disse endringene har bidratt til at formålene med betoning av teaterbygningen som frittliggende volum helt klart har lyktes. I tillegg har Påfuglfontenen, som tidligere var et samlende motiv i Johanne Dybwads plass, nå blitt et element som bidrar til å betone aksene fra Stortinget til Abelhaugen. Slik sett oppfyller tiltakene det som var intendert både i 1. og 3. premiss.

Allikevel mener jeg at disse endringene har hatt et uheldig utfall for Studenterlunden. Johanne Dybwads plass som tidligere var et lite og intimt rom har nå blitt utflytende og den ovale formen er borte. Og fontenen, som før var et festlig og samlende motiv, er redusert til et innslag i en overordnet akse. Følgene av betoningen av Nationaltheatret er også at terrengfallet fra Karl Johans gate til Stortingsgaten er blitt tydeligere. Dessuten har den økte mengden gulvbelegg på grunn av utvidelser av gangområdene ført til at de grønne elementene er blitt færre og følelsen av denne sonen som teaterets hage, er redusert. De funksjonelle fordelene ved å skape en rett ganglinje fra stasjonen til teaterets hovedinngang tror jeg man kunne oppnådd også med et mindre inngrep i Johanne Dybwads plass.

Tordenskiolds terrasse

Fjerde premiss er å skape nye siktlinjer for å åpne og betone parkdragets utstrekning. Dette har ført til etableringen av en helt ny sone på Eidsvoll's plass. Thomas Thiis-Evensen har uformelt kalt denne sonen ”Tordenskiolds terrasse” siden den lille trappeansatsen danner en ny åpning fra Tordenskiolds gate (Figur 57). På denne måten er det også forsøkt å skape en bedre gangforbindelse fra parkbeltet ned til Stortingsgaten og sentrumsområdet mellom sentrumsparken og sjøen.

---

²⁵⁵ Ibid., s. 114.

Utformingen av selve plassen er gjort av Thomas Thiis-Evensen, mens kunsteren Jon Gundersen fikk anledning til å utsmykke plassen. Hans bidrag, kalt *Ægir*, gjør bruk av lokal stein: grønn groruditt og rød nordmarkkitt. Nordmarkkitten er brukt i trapper, ramper og murer, som danner basis for den grønne grorudkitten som er brukt i skulpturelle steiner.²⁵⁶ Benker er plassert slik at man har ryggen mot resten av parken og skuer nedover Tordenskiolds gate hvor man i enden får et gløtt av sjøen. Statsbygg har sponset prosjektet som gave til byen i forbindelse med markeringen av jubileet for unionsoppløsningen.

Tordenskiolds terrasse skaper en markant tverrakse sammen med Tordenskiolds gate, fonteneanlegget i bassenget og betoningen i gulvbelegget på motsatt side. Med denne tilføyelsen er det gjort et stort inngrep i sentrumsparken, ut over det man kan kalle ”opprustning”. Åpningen mot Stortingsgaten og siktlinjen mot sjøen er en god tanke, men materialene, spesielt i gulvbelegget framstår i dag som fremmedelementer i forhold til den øvrige utformingen. Det er mulig vær og vind med tiden kan viske ut denne opplevelsen.

*

Samlet sett rokker ikke de siste forandringene på Eidsvoll's plass og Studentertunden ved det totale inntrykket av parkbeltet. Det omfattende arbeidet som er gjort for å rydde opp i de visuelle inntrykkene i sentrumsområdet var absolutt nødvendig. Tilføyelsene er av et mindre omfang, slik at endringene ikke føles radikale. Allikevel kan enkelte virke litt meningsløse. Dessverre kan det virke, slik jeg ser det, som om enkelte endringer i den siste tiden nærmest er gjort for endringens skyld. Modernisering er en mulighet, men den bør ikke brukes der det ikke er behov for den.

Oslo by har vist en varierende evne til å ta vare på sine byrom. Å bedre situasjonen har de siste årene blitt høyt prioritert, men enkelte plassrom har likevel mistet viktige kvaliteter på grunn av for lite kunnskap og manglende forståelse. Det gikk omlag 25 år fra Lund og Slaattos engasjement var fullført i Studentertunden til Hovedstadsaksjonens oppgraderinger fant sted. En slik endringsfrekvens er både naturlig og nødvendig. Tradisjon og fornyelse synes å være et bakenforliggende ideal i denne omgangen av opprustning. I noen år vil antagelig Eidsvoll's plass og Studentertunden få beholde sitt nåværende utseende, før man igjen vil gå inn for en oppgradering. Om nye 25 år vil andre idealer kan hende sette sitt merke på dette byrommet. Allikevel rommer Eidsvoll's plass og Studentertunden så sterke symbolske

---

²⁵⁶ Hovedstadsaksjonen: <http://www.hovedstaden.info/news.asp?articleID=243>, 18. oktober 2005

føringer for den funksjonelle og estetiske utformingen, at det vanskelig skal gjøres å forandre byrommets grunnleggende posisjon.

Litteraturliste

”Nr. 190 ’Idékonkurranse om tilbygg til Nationaltheatret” i *Norske arkitektkonkurranser 181-190, 1972-73*, tillegg til *Arkitektnytt* nr. 5, 1973, s. 1-7.

Aspen, Jonny og John Pløger (red.): *På sporet av byen. Lesninger av senmoderne byliv*, Spartacus Forlag, Oslo, 1997.

Aune, Kjersti: *Youngstorget som sosialt, materielt og symbolsk byrom. En sosiologisk stedsanalyse av Youngstorget i en vitaliseringsprosess*, hovedoppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo, 1997.

Benum, Edgeir: *Oslo bys historie, bind 5*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo, 1994.

Berg, Knut: ”Studenterlunden blir til” i *St. Hallvard. Byhistorie, miljø, debatt*, 62. årgang, 1984, Selskapet for Oslo Bys Vel, Oslo, s. 184-193.

Bettum, Ola: ”Banken, byrommet og bakhagene” i *Byggekunst* nr. 5-6, 1987, s. 374-375.

Bettum, Ola: ”Tilbake til landskapet?” i *Byggekunst* nr. 7, 1984, s. 373.

Bodahl, Pia: *Aker Brygge 1985-1990. Byrom og kontekst*, hovedfagsoppgave i kunsthistorie, Universitetet i Oslo, 1999.

Boye, Else: ”Eidsvolls plass og Studenterlunden, Historisk belyst” i *Landskap*, 58. årgang, 1977, s. 50-53.

Boye, Else: ”En gammel løkke blir befolket” i Stephan Tschudi-Madsen: *Sehesteds plass. Bokens plass*, 1997, Aschehoug, Oslo, s. 25-47.

Boye, Else: *Den gang det het Christiania*, Grøndahl, Oslo, 1974.

Brenna, Arne: *Eidsvolds plass, Studenterlunden og glasshuset*, Institutt for kunsthistorie og klassisk arkeologi, Universitetet i Oslo, 1985.

Brun, Ole Daniel: *Arkitektur i Oslo. En veiviser til byens bygningsmiljø*, Kunnskapsforlaget, Oslo, 2000.

Bugge Amundsen, Arne: "Museet som fortelling. Sted, rom og fortellingsunivers" i Bugge Amundsen, Arne, Bjarne Rogan og Margrethe C. Stang (red.): *Museer i fortid og nåtid*, Novus Forlag, Oslo, 2003, s. 70-94.

Butenschøn, Peter H. og Per K. Johnsen: "Bykjernen" i *Arkitektnytt* nr. 4, 1975, s. 53-55.

Butenschøn, Peter: "Felles og private rom i et sivilisert samfunn" i Butenschøn og Hersleth (red.): *Til stede. Byens rom*, Norsk Form/Pax Forlag, Norge, 2003, s. 8-26.

Carlsen, Jan: "Den nye arkitektrollen" i *Morgenbladet* 20. februar, 2004, 28. årgang.

CIAM: "Charter of Athens: tenets" (1933) i Ulrich Conrads (red.): *Programs and manifestoes on 20th-century architecture*, Phaidon Press Limited, USA, 2002, s. 140.

Curtis, William j.r.: *Modern architecture since 1900*, Phaidon Press Limited, London, 2000.

Dyring, Tom: "Studenterlunden og Eidsvolls plass i dag – en presentasjon?" i *Landskap*, 58. årgang, s. 49.

Eco, Umberto: *Kunsten å skrive en akademisk oppgave, Hovedoppgave og masteroppgave*, Idem forlag, Oslo, 2002.

Ellin, Nan: *Postmodern Urbanism*, Blackwell, Cambridge, Mass., 1996.

Engen, Erland: "Parkens endelige utforming" i *Landskap*, 1977, s. 62-63.

Engen, Erland: "Utarbeidelse av ny plan for Studenterlunden og Eidsvolls plass. Saksbehandlingen", i *Landskap*, 1977, s. 56.

Findal, Wenche: *Norsk modernistisk arkitektur*, Cappelen, Oslo, 1996.

Fløistad, Guttorm, Kjetil Moe og Thomas Thiis-Evensen (red): *Christian Norberg-Schulz. Et festskrift til 70-årsdagen*, Norsk Arkitekturforlag, Norge, 1996.

Fløistad, Guttorm: *Heidegger. En innføring i hans filosofi*, Pax forlag, Oslo, 1993.

Frampton, Kenneth: *Modern architecture – a critical history*, Thames and Hudson Ltd, London, 1992 (først utgitt i 1980).

Frampton, Kenneth: "Prospects for a Critical Regionalism" i Kate Nesbitt: *Theorizing a New Agenda for Architecture. An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, Princeton Architectural Press, USA, 1996, s. 470-482.

Frampton, Kenneth: "Towards a Critical Regionalism: Six points for an Architecture of Resistance" i Foster, Hal (red.): *The Anti-Aesthetic. Essays on postmodern Culture*, 1983, s. 16-30.

Gabrielsen, Egil: "Eidsvolls plass, Oslo. Anmeldelse" i *Landskap*, 1977, s. 64-67.

Gehl, Jan og Lars Gemzøe: *Byens rum – byens liv*, Arkitektens Forlag, København, 1996.

Gehl, Jan: *Livet mellem husene, udeaktiviteter og udemiljøer*, Universitetsforlaget, Oslo, 1980.

Grønvold, Ulf, Birgitte Sauge, Eva Madshus, Tor Giljane (red.): *Arkitektur i Norge. Årbok 1999*, Bonytt A/S, Norge, 1999.

Grønvold, Ulf: "Multemyra som forsvant" i *Byggekunst* nr. 5-6, 1990, s. 245.

Grønvold, Ulf: "Norsk strukturalisme", i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 60-63.

Grønvold, Ulf: "Striden om stripa" i *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 526-531.

Grønvold, Ulf: "Strukturalisme" i *Byggekunst* nr 2, 1983, s. 59.

Grønvold, Ulf: *Lund & Slaatto*, Universitetsforlaget, Norge, 1988.

Hagen, Kai: *På oppdagelsesferd i Oslo. Små gløtt bak gateskiltene som ble til en lettere Kristiania-meny*, Arthur Roséns forlag, Oslo, 1944.

Halaas, Kristian Lage: "Hageanlegg" i *Byggekunst* nr 5-6, 1987, s. 368-372.

Hanssen, Reidar (hovedred.): *Oslo byleksikon*, Kunnskapsforlaget, Oslo, 1987.

Hylland Eriksen, Thomas: "Forord" i Umberto Eco: *Kunsten å skrive en akademisk oppgave, Hovedoppgave og masteroppgave*, Idem forlag, Oslo, 2002, s. 9-18.

Jacobs, Jane: *The Death and Life of Great American Cities*, Vintage Books, New York, 1961.

Jencks, Charles: *The New Paradigm in Architecture. The Language of Post-Modernism*, Yale Univeristy Press, New Haven/London, 2002.

Juhasz, Lajos: *Da Karl Johans gate ble til*, særtrykk av *BY OG BYGD*, 23. bind, Oslo, 1972.

Kristiansen, Jan: "Eidsvolls plass/Oslo" i *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 536-538.

Larsen, Bjørn A. og Per Ødegaard: "Paviljongen friluftrestaurant" i *Byggekunst* nr. 4, 1981, s. 208.

Larsen, Sigbjørn: *Hele Norges Karl Johan*, J.W. Cappelens Forlag, Oslo, 1996.

Le Corbusier: "Guiding principles of town planning" (1925) i Ulrich Conrads (red.): *Programs and manifestoes on 20th-century architecture*, Phaidon Press Limited, USA, 2002, s. 89-94.

Lending, Mari: "Innledende essay" i Roland Barthes: *Mytologier*, Gyldendal, Norge, 2002, s. IX-XLVIII.

Lindheim, Tone: "Byens rom" i *Byggekunst* nr. 4, 1990, s. 219-223.

Lorange, Erik: *Byen i landskapet rommene i byen*, Universitetsforlaget, Norge, 1984.

Lothe, Jakob, Christian Refsum og Unni Solberg: *Litteraturvitenskapelig leksikon*, Kunnskapsforlaget Aschehoug og Gyldendal, Oslo, 1998.

Lund, Kjell og Nils Slaatto: "Sentrumsplan. Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet - Stortinget" i *Byggekunst* nr. 1, 1975, s. 22-27.

Lund, Kjell og Pål Bjørnstad: "Vernebygg for Hamar domkirkeruiner" i *Byggekunst* nr. 8, 1998, s. 12-18.

Lund, Kjell: "Barnepsykiatrisk institutt, Oslo" i *Byggekunst* nr. 3, 1968, s.105-108.

Lund, Kjell: "Norges Bank – nytt hovedsete. Idé og realitet" i *Byggekunst* nr. 5-6, 1987, s. 289-292.

Lund, Kjell: "Sentrumsplan for Oslo. Området Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet – Stortinget. Kvartalsplan for Eidsvolds plass og Studentertunden" i *Landskap*, 58. årgang, 1977, s. 58-61.

Lund, Kjell: "Strukturalistisk arkitektur – fanget eller fri?" i *Byggekunst* nr. 2, 1983, s. 66.

Lund, Nils-Ole: *Arkitekturteorier siden 1945*, Arkitektens Forlag, København, 2001.

Lund, Nils-Ole: "Drømmen om mening – Christian Norberg-Schulz som teoretiker" i *Byggekunst* nr. 7, 1986, s. 401-407.

Lund, Nils-Ole: *Nordisk arkitektur*, Arkitektens Forlag, København, 1991.

Lübcke, Poul (red.): *Filosofileksikon*, Zafari, Oslo, 1996.

- Lynch, Kevin: *Good City Form*, The MIT Press, Cambridge, Mass./London, 1990.
- Lynch, Kevin: *The Image of the City*, The MIT Press, Cambridge, Mass./London, 1992.
- Lyotard, Jean-Francois: *Det postmoderne forklaret for børn*, Akademisk Forlag, Danmark, 1986.
- Mjelva, Håkon.: ”Grått eller fortsatt grønt” i *Arkitektnytt* nr. 7, 1975, s. 130-131.
- Norberg-Schulz, Christian: “Fenomenet plats”, I *Kairos*, nr. 5, 1999
- Norberg-Schulz, Christian: ”En ny generasjon” i *Byggekunst* nr. 3, 1964, s. 57.
- Norberg-Schulz, Christian: ”Hamardomen” i *Byggekunst* nr. 8, 1998, s. 21.
- Norberg-Schulz, Christian: ”Mulighetenes miljø” i *Et sted å være*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1986. Artikkelen er første gang publisert i *St. Hallvard* 37. årgang, 1959.
- Norberg-Schulz, Christian: ”Stedsbruk” i *Nordisk arkitekturforskning*, Vol. 7, nr 1, 1994 – Samme som ”Stedsbruk” i *Byggekunst*, nr. 3, 1993, s. 158-163.
- Norberg-Schulz, Christian: *Et sted å være: essays og artikler*, Gyldendal, Oslo, 1986.
- Norberg-Schulz, Christian: *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*, Academy Editions, London, 1979.
- Norberg-Schulz, Christian: *Intentions in Architecture*, The MIT Press, Cambridge, Mass., 1963.
- Norberg-Schulz, Christian: ”Khartoum” i Lehmann, Lydia (red.): *Swissair gazette*, 1984, s. 22-37.
- Norberg-Schulz, Christian: *Mellom jord og himmel: en bok om steder og hus*, Pax Forlag, Oslo, 1992.

Norberg-Schulz, Christian: *Stedskunst*, Gyldendal, Oslo, 1996.

Norberg-Schulz, Christian: *Øye og hånd: essays og artikler: ny rekke*, Gyldendal, Oslo, 1997.

Pedersen, Bjørn Sverre: *Barokk – Klassisisme – Romantikk i Linstows forslag til en forbindelse mellom Kongeboligen og Christiania By. Forsøk på en byplanhistorisk idéanalyse*, hovedfagsoppgave i kunsthistorie, Universitetet i Oslo, 1958.

Pløger, John: "Byplanlegging for en ny urbanisme?" i *Morgenbladet*, 28. mai, 2004.

Pløger, John: *Byens språk*, Spartacus Forlag, Oslo, 2001.

Refsum, Christian og Henrik Langeland: "Karl Johans gate ligger ikke i Oslo" i Butenschøn, Peter og Maren Hersleth Holsen (red.): *Til stede. Byens rom*, Norsk Form/Pax Forlag, Norge, 2003, s. 116-129.

Riesto, Svava: "(Hvordan) skal vi huske Christian Norberg-Schulz?", *Byggekunst*, nr. 2-3, 2001, s. 18-21.

Rodwin, Lloyd og Robert M. Hollister: "Images, Themes, and Urbanography" i Rodwin, Lloyd og Robert M. Hollister (red.): *Cities of the mind. Images and Themes of the City in Social Sciences*, Plenum Press, USA, 1984, s. 3-18.

Slaatto, Nils: "Nationaltheatret/Oslo" i *Byggekunst* nr. 2, 1986, s. 97-101.

Slaatto, Nils: Studenterlunden m/ Nationaltheatret Stasjon/Oslo i *Byggekunst* nr. 7, 1988, s. 532-535.

Smithson, Peter: "Grunnlag og forutsetninger" i *Byggekunst* nr. 8, 1960, s. 200.

Steen Jensen, Ingebrigt: *Ona fyr*, Dinamo Forlag, Norge, 2002.

This-Evensen, Thomas, Camilla Mohr og Aaslaug Vaa (red.): *Møtestedet*, Gyldendal, Norge, 1999.

This-Evensen, Thomas: *Byens uttrykksformer. En metode for estetisk byforming*, Universitetsforlaget, Oslo, 1992.

This-Evensen, Thomas: *Steder i Oslo*, Dreyer Forlag, Oslo, 1976.

Tschudi-Madsen, Stephan: *Sehesteds plass. Bokens plass*, Aschehoug, Oslo, 1997.

Vedelden, Ottar: "Mer om kritisk regionalisme" i *Arkitektnytt* nr. 19, 1985, s. 488-489.

Venturi, Robert: "Complexity and Contradiction in Architecture. Selection from a Forthcoming Book" i Kate Nesbitt: *Theorizing a New Agenda for Architecture. An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, Princeton Architectural Press, USA, 1996, s. 72-76.

Venturi, Robert: *Complexity and Contradiction in Architecture*, The Museum of Modern Art, New York, 1990.

Witoszek, Nina: "Strukturalismens labyrint", i *Byggekunst* nr. 2, 1983, 78-79.

Østby, Leif (hovedred.): *Norsk Kunstnerleksikon Bildende kunstnere – arkitekter og kunsthåndverkere*, Bind 1-4, Universitetsforlaget, Oslo, 1982.

Østerberg, Jan Sigurd (red): "Grønn by!" i *St. Hallvard* nr 3, 1984, s. 178 og "Slik bør Studentertilunden være", samme tidsskrift, s. 178 og s. 194-196.

UTRYKTE KILDER

Arkitekturmuseet, Nils Slaattos arkiv, boks IV,:

- brev fra Christian Norberg-Schulz til Toralv Maurstad datert 3.12.1981.
- brev fra Nils Slaatto til Riksantikvaren datert 6.5.1985.
- brev fra Nils Slaatto til Riksantikvaren datert 6. mai, 1985.
- brev fra Riksantikvaren til Park- og idrettsvesenet datert 3.12.1981.

- "Studenterlunden. Park- og idrettsvesenets plan januar 1985", hefte utgitt av prosjekteringsavdelingen, Oslo Kommune.

Delutredning III. Om Oslos særegne karakter og urbane kvaliteter. Vedlegg til kommunedelplan for byutvikling og bevaring av indre Oslo, Plan- og bygningsetaten, 2002.

Ellefsen, Karl Otto: "Arkitektur" fra Kompendium i Planleggingskunnskap, grunnkurs høst 2003, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Teksten er hentet fra Karl Otto Ellefsen (red.): *Arkitektur*, Kommuneforlaget, 1994.

Thiis-Evensen, Thomas: *Eстетisk plan 2005. Designhåndbok for Oslo Sentrum.* Dokument til politisk vurdering, utlånt av forfatteren.

Moestue Bugge, Erle i: "Høvdinger i norsk arkitektur" i *Aftenposten, nettutgaven*: <http://oslopuls.no/cityguides/nav/news.jhtml?id=1005051&printVersion=false&context=culture>, 7. april 2005.

"To høvdingskikkelser i norsk arkitektur får Grosch-medaljen", www.arkitektur.no/files/groschpressemelding2005.doc, pressemelding, 7. april 2005

Premissdokumenter fra Hovedstadsaksjonens hjemmesider:

<http://www.hovedstaden.info/premissdok/pilotsteder/sentrumsparken.pdf>, 23. november 2005.

<http://www.hovedstaden.info/news.asp?articleID=136>, 19. september 2005

<http://www.hovedstaden.info/news.asp?articleID=243>, 18. oktober 2005

Intervju med Kjell Lund i Oslo, 28. november 2005.

Intervju med Thomas Thiis-Evensen på Arkitekt- og Designhøgskolen i Oslo, 17. januar, 2006.

Sammendrag

Hovedoppgavens overordnede målsetting har vært å gi en samlet presentasjon av Eidsvolls plass og Studentertunden med utgangspunkt i arbeidet til arkitektene Kjell Lund og Nils Slaatto på 1970- og 80-tallet. Eidsvolls plass og Studentertunden er et sammenhengende plassrom i Oslo sentrum. I oppgaven behandles byrommets funksjonelle, estetiske og symbolske kvaliteter med særlig vekt på områdets topologiske og historiske forutsetninger; prosessen fra Lund og Slaattos første forslag og idéer til arbeidet ble igangsatt og ferdigstilt; det ferdige resultatet med vekt på funksjon og form; og til slutt de skjulte betydningslagene slik de kan gjenfinnes i bruk av metaforer, symboler, fortellinger og myter knyttet til byrommet.

Byrommets opprinnelse var et resultat av tilfeldigheter og endringer i stilistiske forbilder, og områdets historie forteller om en langsom utvikling fra det landlige til det urbane. Med dets beliggenhet i krysningspunktet mellom noen av landets viktigste stadsfunksjoner, har Eidsvolls plass og Studentertunden blitt et viktig og allment kjent møtested i Norges hovedstad.

Lund og Slaattos engasjement startet i 1973 da arkitektkontoret fikk i oppdrag å lage en helhetsplan for området Tullinløkka – Nationaltheatret/Slottet – Stortinget. Arbeidet med Eidsvolls plass startet året etter og mesteparten var ferdig i 1976. Det var Kjell Lund som fikk hovedansvaret for den helhetlige planen og utformingen av Eidsvolls plass. Han planla et strukturerende rutenett hvor plassrommets elementer ble justert ut fra to hovedakser. Nils Slaatto startet detaljutformingen av Studentertunden i 1979. Han videreførte den parallellgående akse langs Karl Johans gate og den tverrgående fra teaterets kuppel til midtbygningen i Universitetet. I tillegg innførte han nye gjennomgangsmotiver som refererte til teaterbygningens nybarokke stil og universitetsplassens gulvbelegg. Følgene ble at Studentertunden fikk en mer leken form og den fortonet seg i større grad som teaterets hage. Et spørsmål som blir reist i oppgaven er i hvilken grad Lund og Slaattos utforming uttrykker en form for stedstilpasning.

Flere av arkitektenes forslag ble møtt med stor motstand og debatter i media. Det at det knytter seg sterke følelser til et plassrom forteller oss at byrommet representerer noe mer enn bare en fysisk utforming og en funksjonell tilrettelegging for ulike aktiviteter. Eidsvolls plass og Studentertunden blir ofte karakterisert som byens storstue eller hjerte. Slike betegnelser kan fortelle oss noe om tilhørigheten vi føler til dette stedet. Et viktig trekk ved gode byrom er dets evne til å forandre seg i takt med skiftende behov. Dette er en av

problemstillingene i byformingsteorien og er aktuelt den dag i dag. Den siste rehabilitering av parkbeltet, igangsatt etter initiativ fra Hovedstadsaksjonen i 2002, er behandlet i denne oppgavens etterord.

